

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TERÖR SALDIRILARININ PAY SENETLERİ PİYASASINA
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Utku ÖLMEZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Nevşehir

Aralık 2017

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TERÖR SALDIRILARININ PAY SENETLERİ PİYASASINA
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Utku ÖLMEZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Nevşehir

Aralık 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Utku ÖLMEZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

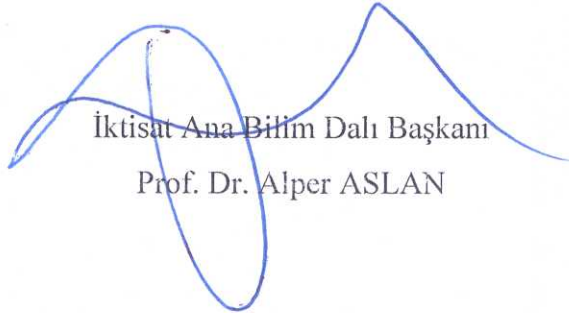
“Terör Saldırılarının Pay Senedi Piyasasına Etkisi: Türkiye Örneği” adlı Yüksek Lisans Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Utku ÖLMEZ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Alper ASLAN

Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK danışmanlığında Utku ÖLMEZ tarafından hazırlanan “Terör Saldırıların Pay Senedi Piyasasına Etkisi: Türkiye Örneği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

29.12.2017

JÜRİ

Danışman :Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Üye :Yrd. Doç. Dr. Mert TOPÇU

Üye :Doç. Dr. Okyay UÇAN

İMZA

Ö. Öztürk

M.
K. Uçan

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03.. /01.. /2018 tarih ve 2018..01.05 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

03.01.2018
V. Aktepe
Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitime başladığım günden bugüne kadar her konuda yardımcı olan ve desteğini eksik etmeyen, akademik hayatımda başarılı olmam için her zaman yol gösteren değerli Tez Danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK'a, çalışmamın bitirilmesi için desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK'a ve Yrd. Doç. Dr. Mert TOPCU'ya teşekkür ediyorum. Ayrıca her zaman olduğu gibi bu çalışmada da destek olan arkadaşım Arş. Gör. Cevat TOSUN'adateşekkürediyorum.

TERÖR SALDIRILARININ PAY SENEDİ PİYASASINA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Utku ÖLMEZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana
Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık 2017**

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

ÖZET

Terör, küreselleşen dünyada her toplumu yakından ilgilendiren ortak bir sorundur. Terör saldırıları sonucunda ortaya çıkan belirsiz ortamlarının toplumlar üzerinde sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan etkileri olmaktadır. Son yıllarda bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artan terör olayları korku, endişe ve belirsiz ortamının oluşmasına neden olmuştur. Birçok piyasanın olduğu gibi Pay senetleri piyasasının da belirsizlik ortamları karşısında olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Bu çalışma terör saldırılarının pay senetleri piyasasına etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç kapsamında, çalışmamız 2003-2016 yılları arasında Türkiye’de yaşanan 13 terör olayının Bist100 endeksi üzerindeki etkisini incelemiştir. Olay çalışması yönteminden yararlanarak ele alınan döneme ait Bist100 günlük endeks getirileri kullanılmıştır. Her terör olayı için anormal getiriler, kümülatif anormal getiriler ve istatistiksel olarak anlamlılıkları hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre bazı terör olayları Bist100 endeksinde negatif getiriye neden olurken, bazıları ise pozitif getiriye neden olmuştur. Bu durum pay senetleri piyasalarının olaylar karşısında aynı tepkiyi vermediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hisse Senedi Piyasası, Terör olayları, Olay Çalışması,

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLERLİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİBÖLÜM

TÜRKİYE'DE TERÖRÜ OLUŞTURAN VE BESLEYEN UNSURLAR

1.1 Kurumsal Çerçeve: Terör Kavramının Tanımlanması.....	4
1.2 Terörün Tarihsel Gelişimi.....	6
1.3 Terörün Özellikleri.....	11
1.4 Terör Olaylarının Dayandırıldığı Faktörler.....	13
1.4.1 EkonomikFaktörler.....	14
1.4.2 Sosyo-Kültürel Faktörler.....	15
1.4.3 Siyasi Faktörler.....	17
1.4.4 Psikolojik Faktörler.....	18
1.4.5 Eğitim İle İlgili Faktörler.....	19
1.4.6 Coğrafi Nedenler ve Dış Faktörler.....	20
1.5 Terör Olaylarının Türleri.....	21
1.5.1 Ulusal Terörizm.....	21
1.5.2 Uluslararası Terörizm.....	22
1.5.3 Devlet Terörizmi.....	24
1.5.4 Devlete Karşı Terörizm.....	25
1.5.5 Etnik Terörizm.....	26
1.5.6 Dini Terörizm.....	28
1.6 Terör Eylemlerinin Amaçları.....	29

1.7 Terörün İdeolojik Unsurları	32
1.7.1 İdeoloji Unsuru	32
1.7.2 Marksist-Leninist İdeoloji (Komünizm)	33
1.7.3 Etnik Kaynaklı İdeoloji	34
1.7.4 Dini Kaynaklı İdeoloji:	34
1.7.5 Örgüt Unsuru	35
1.7.6 Şiddet Unsuru	36

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖR OLAYLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

2.1 Terör ve Ekonomi İlişkisi	39
2.1.1 Toplumsal Refah Politikaları ve Terör İlişkisi	41
2.1.2 Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Terör İlişkisi	42
2.1.3 Yoksulluk ve Terör İlişkisi	44
2.2 Terörün Makroekonomik Etkileri	46
2.2.1 Terörün Milli Gelir ve Büyüme Üzerine Etkileri	47
2.2.2 Turizm Sektörüne Etkileri	50
2.2.3 Yatırımlar Üzerine Etkileri	52
2.2.4 Finansal Piyasalar Üzerine Etkileri	56
2.3 Terörün Pay Senedi Piyasaları Üzerine Etkileri	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAŞANAN TERÖR OLAYLARININ PAY SENETLERİ PİYASASINA ETKİSİ

3.1 Literatür taraması	62
3.2 Metodoloji	66
3.3 Veri	70
3.4 Ampirik Bulguların Özetlenmesi	70
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83
ÖZGEÇMİŞ	91

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3-1. Türkiye’deki 2003-2016 yılları arasında ele alınan 13 Terör Olayı.....	70
Tablo 3-2: Anormal Getiri, Kümülatif Getiri ve t-istatistik Değerleri.....	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 3.1. 22 Mayıs 2007 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi	72
Grafik 3.2. 20 Temmuz 2015 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi	73
Grafik 3.3. 17 Şubat 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi	73
Grafik 3.4. 28 Haziran 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi	74
Grafik 3.5. 15 Temmuz 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi	74
Grafik 3.6. BİST100 2016 Yılı Endeks Getirisi	75
Grafik 3.7. Günlük Kümülatif Anormal Getiri (CAR6) Gösterimi	76
Grafik 3.8. 11 Günlük Kümülatif Anormal Getiri (CAR11) Gösterimi	77

GİRİŞ

Terör, üzerinde farklı tanımlar yapılmış olmasına rağmen literatürde, topluma çeşitli yollarla şiddet, korku ve tehdit oluşturarak; siyasi, dini ya da ideolojik amaçlara ulaşmak için meşru otoriteleri ve düzeni hedef alan bir olgu olarak ifade edilmektedir. Küreselleşen dünyada terörün ideoloji temel alarak ve özellikle medya araçlarını kullanarak geniş bir kitleye hitap etmesi ve etkisi altına alması mümkün görünmektedir.

Şiddetin farklı bir türü olan terör, bilindiği üzere insanlık tarihi kadar eskilere uzanmaktadır. Terörle ilgili uzun zamandır farklı alanlarda çok sayıda çalışmalar yapılmaktadır. Fakat son yıllara kadar terör ve ekonomi üzerine yapılan çalışma sayısı oldukça az olması dikkat çekmiştir.

Terörün öneminin artma sebeplerinden biri günümüzde kitlesel şiddetin önemli bir parçası haline gelmesinden dolayıdır. Bu duruma yol açan unsurlar ise terörün küreselleşmesi ve siyasallaşması olarak görülmektedir. Terör bugün pek çok ülkenin temel sorunu olmasına rağmen hâlâ varlığını sürdürmesi onun siyasi bir kimliğe sahip olması ile açıklanır; öyle ki bu politik yaklaşım ile terörizmin uluslararası arenada kabul edilen bir tanımı dâhi yapılamamıştır (Taş, 2014).

Terör olayları toplum üzerinde sosyal, psikolojik, siyasi ve ekonomik sonuçlar meydana getirmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlar ekonomi üzerinde bazen dolaylı bazen de doğrudan etkilere sahiptir. Genel itibarıyla terör olayları yaşandıktan kısa süre sonra bu etkiler görülmeye başlamaktadır. Olayın şiddetine, topluma ve ekonomideki bıraktığı etkiye bağlı olarak uzun vadeye yayılan etkileri de görülmektedir. Terörün ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmaların bazılarında yaşanan olayın direk ekonomiye etkisi var ise kısa

dönemde görüldüğü, eğer dolaylı etkisi var ise ülkelere, sektörler ve zamana göre farklılık gösterebildiği ortaya konmuştur. Küresel ekonomi tarafından terörün, fiziksel ve beşeri sermayenin azalmasına, artan belirsizlik ortamına, üretken olan sektörler yerine güvenlik harcamalarında gerçekleşen artışa ve turizm sektörleri gibi belirli sektörlerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olduğu anlaşılmıştır (Abadie ve Gardeazabal, 2005).

Finansal piyasalar ülkelerin ekonomik sistemleri için oldukça önemli rol oynamaktadır. Siyasi istikrarın temel göstergesi olarak düşünülmektedir. Ekonominin iyi işlemesi finansal piyasalarında daha verimli olmasına yol açmaktadır. Bu piyasalara giriş ve çıkışlar hızlı olduğu için kendilerini etkileyecek her türlü olaya karşı duyarlılıkları yüksektir. Olumsuz açıdan etkileyen en önemli unsur ise belirsizlik durumunun oluşmasıdır. Terör olayları ise, kaos ve belirsizlik ortamını oluşturacak etkiye sahip faktörlerin başında gelmektedir. Ticaret, yatırımlar ve birçok sektör üzerinde olumsuz etki yaratması beklenir. Bu yüzden, ortaya çıkan etkiler doğrudan veya dolaylı olarak finansal piyasaları etkilemesi beklenmektedir. Küreselleşen piyasalar ile beraber yaşanan bazı olayların birden fazla ülkeyi de etkilediği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşanan terör olaylarının pay senetleri piyasası üzerindeki etkilerini incelemektir. Terörün ekonomik etkilerinin ele alındığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada, terörün Türkiye pay senetleri üzerine etkilerinde ele alınan 2003-2016 yılları arasındaki güncel veriler kullanılmaktadır. Dolayısıyla çalışma bu yönüyle diğer çalışmalardan farklıdır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde terör ve terörizm kavramları üzerinde durularak terörün geçmişten günümüze süreci incelenmiştir. Terörün nedenleri, özellikleri, unsurları ve amaçları ile terörizmin çeşitleri üzerinde durulmuş ve ayrıntılı olarak ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, terör ve ekonomi ilişkisi ortaya konmuş ve ekonomideki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Ekonomideki bu etkilerin makro ekonomik etkiler yatırımlar, turizm sektörü gibi bazı sektörler ve dolayısıyla bu

etkilerin daha çok hissedildiği ve önemli olan finansal piyasalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra hisse senetleri piyasalarına ayrıntılı yer verilerek terörün etkileri açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye’de son dönemde artan terör olayları düşünülerek 2003-2016 yılları arasında yaşanan etkisinin yüksek olduğu düşünülen 13 terör olayı ele alınmıştır. Bu olayların pay senetleri piyasasındaki etkisi “olay çalışması” yöntemi ile analiz edilmiş ve etkileri incelenmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TERÖRÜ OLUŞTURAN VE BESLEYEN UNSURLAR

1.1 Kurumsal Çerçeve: Terör Kavramının Tanımlanması

Terör, bütün dünyada şiddet ve korkunutanımı konusunda birleştiği bir örgütlenme faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi bir kavram olarak ise terör, şiddetle beslenen farklı eylemlerin toplamı sonucunda oluşan mücadele yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda terörizm ise, terör faaliyetlerinin çizdiği sınırlar içinde aktif bir siyaset yapma biçimi şeklinde açıklanabilir. Terör ve terörizm, birbirlerinden etkilenen siyasi yapıların ortak ideolojisi olarak desteklenmesine neden olan bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir(Yahşi, 2015).

Kelime olarak terör, farklı dillerde de ifade edilse aynı anlamlara gelmektedir. Terör kelimesi temel anlamda Latince kökenli olup “terrore” kökünden gelmektedir (Juergensmeyer, 2003). Eski Türkçedeki karşılığı “*korku salma, yıldırma*” anlamlarına gelen ”*tedhiş*” iken, Arapçada “*irhab*”, Batı dillerindeki ise “*terror*” şeklindedir. Latince de sözcüğün anlamı “*korkudan titreme ya da titremeye sebep olma*” şeklindedir (Oxford sözlük, 2003). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise karşılığı “*yıldırma, korkutma, cana kıyıp malı yakıp yıkma*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2006).

Terör, bugün dünyada pek çok devleti yakından ilgilendiren ciddi önem teşkil eden bir konudur. Bu kadar önemli olması, insanların huzur içinde birlikte yaşamasına engel olan, sosyal ve ekonomik gelişmesine göz ardı edilemeyecek kadar zarar veren ciddi bir problem olmasındandır. İnsanların psikolojik ve sosyolojik yapılarını

derinden etkileyerek negatif bir dünya oluşturmasının yanında, uluslararası siyasal, ekonomik ve askeri çatışmaları doğuran bir etkidir (Schmid, 1986).

Terör olgusu, şüphesiz son yıllarda en çok tartışılan kavramlarından biridir. Kavramın, gündemdeki yerini sürekli koruması ise popöler veya yeni oluşundan çok verdiği zararla ilişkilidir. Aslında dünyanın büyük bir bölümünün terörün acı gerçeğiyle yüzleşmesi 11 Eylül 2001'deki binlerce kişinin ölümüne sebep olan saldırılardan hemen sonra ortaya çıkmıştır. Ardından 2004'de Madrid ve 2005'de Londra bombalama eylemlerinin de gerçekleşmiş olmasıyla beraber devlet güvenliği kavramının yeniden ele alınmasınasebep olduğu gibi, beraberinde terör kavramını da küresel anlamda düşünmeye itmiştir. Zira terörü en derinden hisseden toplumlardan tutun da düşünce ve eylemlerine haklılık kazandırmak isteyen kişi ya da gruplara kadar her kesim bu kavramı kendi içlerinde buldukları dünyalarındaki algılarıyla şekillendirmiştir. Bu noktada terör ve terörizm kavramı, ideolojik yaklaşım, tarihsel geçmiş, inanç, kültürel miras gibi değerler üzerinden ele alınabileceği gibi, devlet nazarında siyasal yaklaşım, uluslararası konjonktür, toplumsal farklılıklar veya medeniyetler çatışması şeklinde de yorumlanabilir (şen, 2015).

Terör ve terörizm kavramları her ne kadar birbirinden farklı tanımlara sahip gibi görünse de gerçeek anlamda hedef ve amaçları doğrultusunda aynıdır. Terör, bireylerde kanıksanan ve büyük ölçüde korku veren bir eylem durumunu ifade ederken; terörizm, siyasal amaçları gerçeekleştirmek adına mevcut durumu yasa dışı yolları kullanarak değiştirmek güdüsüyle örgütlü, sistemli ve sürekli olan terör faaliyetlerini kullanmayı bir yöntem biçimi olarak benimsemiş halidir.

Bu açıdan ele alınırsa Türkiye'de özellikle son 30 yıldır terörizmin varlığından bahsetmek yanlış olmayacaktır. Bu terör eylemlerinin daha çok Doğu Anadolu kesiminde olması ise onun etnik kimlikle hareket etmesi "bölücülük" ya da "ayrılıkçılık" üzerinden beslendiğini ve şiddet faaliyetlerinin üstünü bununla örterek gerçeekleştirdiğini gösterir. Ekonomik istikrar ve toplumsal huzur ortamının bozulması açısından Doğu Anadolu Bölgesi, bu açıdan da en büyük mağdur olarak görölmektedir. Türkiye'de dahil olmak üzere çoğu ölkede bölgesel gelişmişlik farklarının olması önemli ölçüde sosyal, çevresel ve ekonomik sorunlara yol açtığı

görülmektedir. Türkiye’de oluşan bu bölgesel farklar ise, görece daha az gelişmiş bölgelerde yaşayan insanların adalet adına devlet otoritesine olan güvenini azaltmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’deki terör sorununun daha çok Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizde ortaya çıkması ve hâlen devam etmesi oldukça manidardır(Şen, 2015).

Terörün gerek kavram olarak gerekse içerik açısından, akademik çalışmalar için araştırma konusu olarak incelenmesi çok eskilere dayanmaz. Yakın zamanlara kadar daha çok bir güvenlik sorunu olarak incelenmeye çalışılan terörizm, 1960’lardan önce devletler ve uluslararası sisteme yönelik olarak sadece sınırlı bir tehdit olarak algılanmıştır. Uluslararası politika ve uluslararası hukukta, genel olarak tüm devletlerce kabul gören bir “terörizm” tanımı yapılamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden birisi, devletlerarasında terörizme bakışta var olan görüş ayrılıklarıdır. Terörizmle mücadele, genel olarak devletlerin ulusal egemenlik yetkisinde bir iç güvenlik konusu olarak kabul edilmiştir (Uzun, 2003).

1.2 Terörün Tarihsel Gelişimi

Siyasi amaçlara ulaşmak için şiddete başvurulması göz önüne alınırsa neredeyse terör tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Fakat terörün detaylı bir şekilde tarihini ortaya koymak pek kolay olmamıştır. Sebebi ise bu tarihin öğrenilebileceği kadar yeterli bilginin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunlara rağmen bazı terör örgütleri hakkında yeterince kaynak olmasına karşın bazıları hakkında ise hiç yok denecek kadar az olduğu görülmektedir (Korkmaz, 1999).

Küresel dünyadaki birçok topluma kabul ettirilmeye çalışılan terörün genelde İslam coğrafyasında ortaya çıktığı algısı aslında doğru olmayıp tarihsel süreçte ilk terör olaylarının 1. Yüzyılda Roma İmparatorluğuna karşı gerçekleştirilen Sicarii Hareketi olarak bilinen eylemlere kadar uzandığı görülmektedir(Kohistanı, 2014).

Sicarii hareketi, Roma yönetimindeki kişilere yönelik suikast amacıyla kullanılan sica isimli kısa kılıçtan adını almaktadır. Filistin’de Roma yönetimini yıkmak amacıyla bir hareket başlatmayı hedefliyorlardı. Bu eylemlere katılan gruptan yaklaşık 900 kişi çarmıha gerilerek öldürülmüş ve bu hareket terör olarak tanımlanmıştır (Peçe, 2013). Çünkü şiddete dayalı eylemlerini Roma kurallarını savunan ve o toplumda yaşayan Romalılara, Yunanlılara ve Yahudilere karşı psikolojik bir etki oluşturup siyasi amaçlarına ulaşmak

içingerçekleştirmişlerdir. Buhareketin eylemleri tahmin edilmemekle beraber çoğu zaman sembolik olmuştur. Ayrıca eylemlerini resmi ve dini günleri hedef alarak yapmaları bu hareketin propagandasını daha fazla etki yaymalarına neden olmuştur. İlk terör eylemi olarak kabul edilen bu olayda terörün temel nedenleri arasında yer alan siyasi ve sistemli şiddet unsuru bulunmaktadır (Aydemir, 2006).

Başka bir siyasi örgütlenme ise sicarii hareketinden yaklaşık bin yıl sonra 11. ve 13. Asırlar arasında ortaya çıkan ve etkili olan Haşhaşi hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütün kurucu Hasan Sabbah liderliğinde İran bölgesinde Selçuklu hakimiyetine karşı mücadele vermişlerdir (Demirel, 2001)

Haşhaşi hareketi, İslam'daki İsmailiye tarikatına bağlı olan kişilerden üyelerini toplayarak büyük bir gizlilik içerisinde hareket etmiştir. İnsan öldürmek, suikast düzenlemek onlar için zevk alınan faaliyetlerdir. Hasan Sabbah, örgüte üye olacak kişileri dokuz farklı seviyesi olan deneyim ve eğitim aşamasından geçirerek alıyordu (Vural, 2006). Katı bir disiplinesahip olma, emre itaat etme, düşünmeden ölümü göze alma temel ilkeler olarak kabul edilmiştir. Üyelerin bu disiplin kurallarına uymaması durumunda ölüm cezası verilmekteydi hatta disiplinsiz hareketleri yüzünden Hasan Sabbah kendi oğlunu bile acımadan katletmiştir. Yüzyıllardır konuşulmasına sebep olan, örgüt üyelerini uyuşturucu maddeler kullanarak kendisine bağlayan Sabbah, düzenli askerleri savaşın ortasında karşı karşıya kullanmak yerine, müritlerini başlıca düşmanları öldürecek fedailer şeklinde göndermiştir. Kurtarılmış bölgeler ve vur-kaç taktiğini terör literatürüne kazandırarak tarihe geçmiştir (Korkmaz, 1999).

Hindistan'da ortaya çıkmış bir örgüt olan Thuglar 600'lerin son dönemlerinden başlayarak ortalama bin yıldan fazla varlığını korumuştur. Seçtikleri kurbanlarının büyük kısmını elleriyle boğarak katleden Hindu terörizmine verilen isimdir. Bu tarikat Hindu terör tanrıçası olan Kali'ye kurban vermek üzere kırsal bölgelerden geçen yolcuları planlı bir şekilde öldüren, cani ve hırsızlardan meydana gelmiş dini amaçlı örgütün adıdır. Thuglar seçtikleri kurbanları rastgele belirlemişler ve onları ipekten yapılmış iplerle boğmuşlardır (Altuğ, 1995).

Modern anlamda terör 1792-1794 yılları arasında Fransız İhtilali dönemi içerisinde kullanılmıştır. Dönemin mevcut hükümeti aldığı karar ile ihtilal karşıtlarından 300

bin kişiyi yakalatmış ve bunların 17 bini idam edilerek infaz edilmiştir. Bu nedenle politika sözlüğünde 18.Yüzyılda meydana gelen ve Fransız hükümetinin karşıt unsurları ortadan kaldırmak amacıyla uyguladığı sistematik müdahalesi, terör hükümdarlığı olarak geçmektedir (Aydın, 2009).

Özellikle Mart 1793 ve Temmuz 1794 tarihleri arasında geçen süreç Terör Rejimi olarak kabul edilmektedir. Bu süreç modern terör ile birlikte Jakoben akımının da doğmasına yol açmıştır. Bu akım, siyaset literatüründe mutlak doğru olarak inanılan bir fikir ya da amacı, topluma şiddet kullanarak zorla kabul ettirme hareketi olarak tanımlanmıştır. Bu tanım o zaman ki süreç de Fransa'daki jakoben topluluklarına dayanarak oluşmuş ve daha sonra sağ ve sol görüştekisiyasiler tarafından bir davranış biçimi olarak kullanılmıştır. Böylece ihtilalden sonra çıkan yeni rejim düşmanlarına yönelik planlanmadan meydana gelen ve 1793 Eylül ayından sonra da rejimin ilke olarak kabul ettiği bu terörleşmiştir. Çünkü jakoben yanlıları oluşturmaya çalıştıkları bu yeni rejimde terör kavramına olumlu bir anlam yükleyerek kullanmışlardır (Zafer, 1999).

19. yüzyıl ortalarında Rusya'da ortaya çıkan bir ideolojik grup hareketleri günümüzde modern terörizm olgusunun ilk örneklerinin izlerini taşıdığını ifade etmektedir. Bu hareketler, otoriteyi ve sosyal kurumları yıkmak amacıyla bireysel ya da toplu şiddeti kullanan "Rus anarşistlerinden" oluşur. Örgüt, Rus otoritesine karşı mücadele verirken bazı kamu görevlisi ve güvenlik güçlerine saldırılar düzenlemiş, Çar II. Alexander'ı 1881 yılında planlayarak gerçekleştirdikleri bir suikast sonucu öldürmüşlerdir (Baykal, 1998).

20.Yüzyıla gelindiğinde ise durum biraz daha değişiklik göstermiştir. Ne şekilde yaşansa yaşansa bu bağımsızlık hareketleri temelinde ayrılıkçı terör olayları olarak ön plana çıksa da bu gelişmelere göre daha baskın çıkan ve belirleyici siyasi söylemler olan Soğuk Savaş dönemi terörü olarak yansımıştır. Soğuk Savaş dönemi terörünün belirgin özelliği bu dönem içerisinde devletler tarafından çoğunlukla kullanılması olmuştur. Bundan dolayı devletlerin direk terör uygulamasından daha çok Doğu ve Batı Blok'unda yer alan ülkelerin birbirlerine karşı savaşı göze alamadıkları içindüşman ilan ettikleri devletlere karşı mücadele eden terör örgütlerini

gizli bir şekilde desteklemişlerdir. Neredeyse her terör örgütünü destekleyen bir devlet veya kendi adına eylem yaptırdığı bir ülke vardır (Altay, Ekinci ve Peçe,2013). İstihbarat birimleri tarafından dolaylı veya doğrudan yönetilen bu örgütler giderek büyüyüp gelişmişler ve uluslararası ilişkilerde önemli bir gizli anlaşma aracı haline gelmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde belirleyici rol oynayan iki büyük devlet Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki mücadele yöntemi olarak bu dönem zarfında meydana gelen terör olaylarının tanımlanması ve savaşın niteliğinin anlaşılmasıyönünden Soğuk Savaş dönemi terörü olarak literatüre geçmiştir (Caşın, 2008).

20. yüzyılın ilk yarısı devlet terörünün en basit haliyle yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, sınırları belirlenmiş olan bağımsız bir devletin siyasi, dini veya ideolojik amaçları doğrultusunda mevcut toplumun bir bireyi olsun ya da olmasın, kendi sınırları dahilinde veya haricinde olarak fark etmeden kendi emri altındaki güvenlik birimlerini kullanarak kanun tanımadan uyguladığı şiddet eylemlerinin hepsini kapsayan bir kavramdır. Döneme yön veren Marksizm-Leninizm, Maoizm, Faşizm gibi ideolojiler, 20. Yüzyılın ortalarına kadar devletler tarafından uygulanan terörün ideolojileriolarak kullanılmışlardır. Tarihte yerini almış bir örnek vermek gerekirse, iktidar da olduğu yaklaşık 12 yıllık süreç içerisinde kurduğu kamplarda on milyondan fazla insanın ölmesine neden olan Hitler gösterilebilir(Cirhinlioğlu, 2004).

Terörizm olgusuna yön veren komünist ideolojinin önde gelen isimlerinden biri olan Lenin tarafından terör kavramı, farklı bir şekilde ele alınarak; "savaşın belirli zamanlarında, güçlerin belirli bir durumunda, kesin savaşın varlığında, yararlı ve hatta esas mücadele olabilecek olan askeri eylem biçimlerinden birisi" olarak tanımlanmıştır (Dilmaç, 2011).

1960'lardan sonra ortaya çıkan terör, küresel dünyadaki gelişen olumsuz olaylara paralel olarak artma eğilimine girmiştir. Terör kelimesinin siyaset içerisinde daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlaması da bu döneme denk gelmektedir. Bu dönem itibariyle terörizmin hızla artmasına sebebiyet veren olayların başında, artık geleneksel olarak kullanılan silahlarla yapılan karşılıklı çatışmalar sonucunda yerini

nükleer savaflara kadar sürükleyecek olayların meydana gelme olasılığının arttığı anlaşılmıştır. Sömürgecilik anlayışından vazgeçildikten sonra ortaya çıkan yeni devletlerin beklenmedik sorunlarla karşılaşması ve mevcut azınlıkların sömürgeci devletler tarafından kontrol edilerek çizmek istedikleri kendi sınırları etrafında küçük çaplı gerilla çatışmalarına yol açarak terörün artmasına neden olmuştur(Saraçlı, 2007).

1980'lere kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık süreçte, gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere dünya genelinde farklı ideolojilere sahip, farklı amaçlar gerçekleştirmek isteyen, bazıları ise halen varlığını sürdüren çok fazla terör örgütü ortaya çıkmış ve sayısız terör faaliyeti gerçekleştirmiştir.Bu örgütlere örnek olarak;ASALA, Aydınlık Yol, Bask Bağımsızlık Hareketi, Filistin Kurtuluş Örgütü, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, İrlanda Cumhuriyet Ordusu, Japon Kızıl Ordusu, Kızıl Ordu Fraksiyonu, Kızıl Tugaylar, PKK gibi örgütler gösterilebilir. Bahsedilen bu örgütlerinneredeysel hepsi farklı ideolojileri temel alarak amaçlarına ulaşmaya çalışmış, kendilerine mensup kişiler de özgürlük savaşçısı, gerilla ya da terörist olarak adlandırılmıştır(Güzel, 2002).

İlerleyen dönemlerde gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından sonra, terör olayları artık sanıldığı gibi sadece geleneksel yöntemlerle faaliyetlerini yürütmektedir; tam aksine modern teknolojinin, hatta ABD'nin öncü olarak geliştirdiği ileri düzey teknolojik imkanlardan da faydalanarak üstünlük kurmaya çalışmaktadır (Cirhinlioğlu, 2004). Terörün bu niteliklere sahip olduğu ise ancak 11 Eylül saldırılarından sonra anlaşılmaya başlanmıştır. Bu terör olayının gerçekleşmesi küresel çapta terörizm anlayışın da köklü değişiklere sebep olmasıyla beraber Amerika Birleşik Devletleri tarafından iki kutuplu bir dünya tekrar oluşturulmaya çalışılmıştır.Bu yeni oluşturulmaya çalışılan düzende karşı kutba devlet destekli ve uluslararası terörizmi koyarken, bu teröre destek verdiklerini düşündüğü ülkeleri hatta İslam dinini de hedef göstermiştir. Soğuk Savaş zamanlarındamücadele edilecek ilk düşman olarak Komünizmi hedef seçen Merkezi istihbarat teşkilatı (CIA), 11 Eylül olaylarından sonra, İslam üzerine odaklanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında soğuk savaş döneminde komünizme yönelik verilen kültürel mücadeleyi ortaya çıkaran istihbarat birimleri, bunun yerine artık hedef tahtasına İslami hareketleri koyduklarını ifade etmişlerdir (Akar, 2007). Ortaya koyulan bu olaylardan sonra 11 Eylül saldırılarının, Soğuk Savaş bittikten sonra ABD'nin kurmaya çalıştığı yenedünya düzenini ağır bir şekilde gerçekleştirirken ya da kendisine tüm devletlere müdahale hakkı tanınması, kimi otoriteler tarafından 11 Eylül olaylarını Amerika Birleşik Devletinin kendine yapmış olduğu bir oyun olarak düşünülmesine yol açmıştır. Çünkü 11 Eylül olayları ABD'ye Doğu Hazar bölgesine Pakistan, Afganistan üzerinden yol almak ve Rusya'nın etkinliğini azaltmak adına uygun bir ortam sağlamıştır (Kaynak ve Gürses, 2007).

Sonuç olarak terör ve terörizm geçmişte örnekleri olmasına rağmen modern bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu bir düşüncenin üzerine Sanayileşme devrimiyle beraber iletişim, lojistik ve teknolojik yenilikler gibi alanlardaki gelişmelerden faydalanarak varlığını korumuştur. Bu tür gelişmelerin artışı ve kazandırdıkları yeni alanlar sayesinde teröründe bu alanlara sığması kaçınılmaz olarak beklenecektir. Ulusal düzeyden uluslararası alanlara kadar yaşanan bütün değişimlerden etkilenecek terörizm de boyutlarını değiştirecektir(Saraçlı, 2007).

1.3 Terörün Özellikleri

Terörün literatürde yapılan her türlü tanımına rağmen belli özellikler taşıdığı görülmektedir (Gündüz, 1996). Bu özellikler, ulusal ya da uluslararası dünya üzerinde faaliyet halinde olan her terör örgütü ve bu örgütlerin eylem yöntemleri açısından aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Terör; bir ideoloji, bir doktrin, hatta sistematik bir fikir değil, stratejidir.
- Terör; terör faaliyetlerini meşru kılacak bir senaryo hazırlar.
- Terör; yeni bir düzen ve gelecekte başarısızdır.
- Terör; küresel boyutta siyasetin bir parçası olarak kullanılır, ayrıca dış destek olmadan yaşatılması pek mümkün değildir.
- Terör; propaganda yaparak başlar, gelişir ve propaganda ile yaşamaya devam eder. Hatta kendisi bir propaganda aracıdır.

- Terör; Devlet otoritesine karşı seçenek olarak sunulan örgütlü bir hareket olarak tanımlanır.
- Ekonomik destek terörün olmazsa olmaz bir ihtiyacıdır. Bu yüzden; hırsızlık, silâh ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi illegal faaliyetler yürütür.
- Terör, bir hak arayışı, düzen arayışı ve bağımsız devlet kurma hayallerinden biri veya hepsini kapsayan sebeplerle ortaya çıkabilir.
- Terör, bilinçli ve amacı olan faaliyetler olarak kendini gösterir.
- Terör, şiddet unsurunu giderek amaç haline getirmektedir. Dehşet ve korku salarak yığınlık yaratır. Zorba, acımasız, istismarcı ve kural tanımazdır.
- Terör, bazen başka güç odaklarının aracılığını yapmaktadır.
- Terör, kendi dilini yaratır ve kullanır.
- Terörün genellikle siyasi bir amacı vardır.
- Terör faaliyetleri, örgütlü bir mücadele olmadan varlığını zor korur. Bütün bu eylemler, kişisel olmaktan daha fazla, bir grubun katılımı sonucu gerçekleşmektedir (Gürel, 2008).

Terör günümüzde, daha organize biçimde yapılan kaçakçılık, yasal olmayan nakit para, her türlü belgede sahtecilik ve silah ticareti ve bir ülkeye müdahale etmek isteyen diğer ülke destekleri gibi oluşumlardan yararlanarak ulusal ve uluslararası zeminde istedikleri gibi yapılarak faaliyet de bulunabilmektedir(Ergil, 1991). Daha önceleri terörü silah gibi elinde bir araç olarak gören ülkeler, artık insanlığın ortak değerleri karşısında, sınır tanımayan bir şekilde, teknoloji, lojistik ve haberleşme alanındaki en ufak değişimleri ve gelişmeleri takip edip kullanarak, ciddi bir tehdit olgusuyla karşımıza yeni bir terör anlayışıyla çıkmaktadır(Özcan ve Yardımcı, 2005) Terörizmin bu dönemdeki özellikleri;

- Bilgiye erişimin daha kolay hale gelmesiyle beraber terör gruplarının finansal olarak daha da güçlenme çabaları artmakta, örgütün faaliyet alanı değişmekte ve teknolojiyi kullanarak eylem şekilleri çeşitlenmeye başlamaktadır(Arquilla, 1999).
- Günümüzde daha fazla kitleye ulaşabilmek görsel ve işitsel iletişim araçlarıyla çok daha kolay hale gelmiştir. Bu yüzden daha büyük kitlelere propagandalarını gösterebilmek ve eylem yapmak için bu araçları kullanmaya yönelmektedirler(Deschenes, 2002).

- Küreselleşmeyle beraber küçülen dünya, bağımsız ulus devletler için bir tehdit unsuru olmakta, kültürlerin aşınmasına, gelir dağılımında adaletsizliğin giderek artmasına yalnızlaşan ve toplumdan uzaklaşan bireylerin öne çıkmasına ve sonucunda oluşan ayrıştıran terörizme karşı durmak yerine ülkeler tarafından kullanılmaya başlanmasıyla terörizmde küresellik kazanmaktadır(Kongar, 2009).

1.4 Terör Olaylarının Dayandırıldığı Faktörler

Terörizm olgusunun belirli bir topluma ya da ideolojiye ait olmaması ve böylece her zaman her toplumda kendini farklı gösteriyor olması nedeniyle yapılan çalışmalarda araştırmacıları, terörizmi ortaya çıkaranve yaygınlaştıran unsurlar üzerine düşüncelerine yol açmıştır. Bu yüzden terörizmi bir nedene bağlamaktaki güçlük çoğu araştırmacının farklı nedenlerini sıralaması ile sonuçlanmıştır. Ortaya atılan fikirlere rağmen literatürde geçen terörizmin nedenlerini birbirlerinden farklı olarak düşünmek yanlış olur(Laqueur, 2002).

Terörizmle yapılan mücadelenin temel unsuru, terörizmi önlemek veya engellenebildiği kadar sıklık derecesini ve şiddetini azaltmaktır. Mücadelede nasıl motive olduklarını, psikolojilerini ve temel amaçlarını bilmek oldukça önem taşır. Bu yöndenbakılacak olursa, terörizmi sadece güvenlik problemi olarak düşünmek ve çözüm bulmak için çalışmak yeterli olmamaktadır. Çünkü güvenlik sorunu olmaktan ziyade kültürel, siyasi, psikolojik ve ekonomik sebeplere dayanan önemli bir sorundur. Başka bir ifadeyle, özellikle toplumların ideolojik olarak şartlanmalarından önce kaynakların adaletsiz şekilde bölüşümüne sebebiyle ortaya çıkan zorlu ekonomik şartların ve daha da önemlisi toplumların etnik ve dinî farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Topal, 2004).

Birleşmiş Milletlerin 8. Uluslararası Kongresi'nde terörizmin nedenleri yoksulluk, işsizlik, sosyal hizmetlerin zayıflığı, eğitim yetersizliği, halkın giderek farklılaşması, sosyal ayrımcılık, aile ve sosyal bağların zayıflaması, göçlerin getirdiği olumsuz sonuçlar, medya kurumlarının şiddet, nefret ve ayrımcılık gibi düşünceleri yayması olarak belirlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi terörizmin nedenleri üzerine farklı açılardan yoğunlaşıldığı görülmektedir. Fakat bu nedenlerden birkaçının üzerine

gidilmesi yerine terörizm ile bütün olarak mücadele edilmeli ve tüm nedenlerin üzerine gidilmelidir (Karadeniz, 2011).

Terörün nedenleri ele alınırken, terör gruplarının ve üyelerinin ideolojik temellerini, inançlarını, ait oldukları toplumsal ortamı, aile kültürlerini, ortak yönlerini hattabütün üyelerin psikolojik olarak sorunları olup olmadığını ve onları terör faaliyetlerine yönlendiren etkenlerin neler olabileceğini ihmal etmemek gerekir. Bu nedenleri dikkate almadan teröre yönelik doğru tedbirler almak mümkün görünmemektedir. Terörün nedenleri ya da amaçları ne olursa olsun, öncelikle bir insanlık suçudur. Bu bağlamda, terör olgusunu sadece ulusal yada uluslararası düşman gruplarıyla ilişkilendirmek doğru olmamaktadır. Başka bir ifadeyle, terör bulunduğu toplumun ekonomik durumu, siyasi varlığı, sosyokültürel yapısı ile yakından ilgili bir olgudur (Zafer, 1999). Daha detaylı olması açısından terörün nedenleri sırasıyla ele alınacaktır.

1.4.1 Ekonomik Faktörler

Terörizmin ekonomi ile olan ilişkisi çok geniş yönleriyle ele alınması gereken ciddi bir konudur. Çünkü toplumların içindeki ekonomik bozukluklar, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve işsizlik gibi konular terörizme etki etmektedir. Bu tanımla beraber küresel boyutta ele alacak olursak, devletlerin arasındaki gelir seviyesindeki bozuklukları ve günümüzde giderek artan işsizlik sorununu, bunu daha da artırmayı amaçlayan siyaset anlayışını ve ister istemez bu çıkar ilişkilerini ortaya koymak gerekmektedir (Alkan, 2002).

Ekonomik nedenler terörizmin ortaya çıkmasına sebep olan en önemli etkenlerden biridir. Terörizmi ortaya çıkaran etkenler olarak daha çok gelir dağılımının adaletsiz oluşunu, devletin eğitim seviyesini yükseltmemesini, toplumdaki fertlerin gelir sağlamak için yasal olmayan faaliyetlere yönelmesini, yoksulluğu, yozlaşan düzeni, genel olarak ise bireylerin ekonomik yönden tatmin düzeyinin çok düşük kalması ve giderek daha da yükselen değişim istekleri olarak düşünülmektedir (Çınar, 1997).

Toplumsal etkisi olan ekonomi, siyaset, hukuk ve inançlar gibi sistemleri bir bütün olarak görmek gerekir. Herhangi birinde bir bozulma hepsine etki eder (Demir,

2009). Bu yüzden, ekonomik düzenin olumsuz etkilendiği zamanlar toplumun sosyoekonomik sisteminde bozulmalar meydana gelecek ve böylece bireylerin beklentileri ile gerçekleştirenler arasında negatif bir fark yaratacak; gelir dağılımı iyice bozulacak, adalet duygusunu etkileyecek; yolsuzluklarla beraber sosyal dengesizlik giderek dayanılmaz bir duruma gelip içindeki toplumun hoşnutsuzluğuna sebep olacaktır. Böyle bir sosyal çevrede yarattığı hoşnutsuzluk kısa sürede şiddet eğilimli gruplarca dikkate alınacak ve şiddet kullanmak için gerekçe olarak gösterilip eylemler düzenlenecektir (Dönmezer, 1984).

Buradan yola çıkarsak ekonomik sorunların sonunda ortaya çıkan bunalımlar ne kadar yoğun olursa, şiddet ve teröre başvurmada o derece yoğun olacaktır. Siyasi şiddete başvurmayı tercih eden gruplar, toplumda ekonomik yönden hoşnut olmayan grupları daha kolay şekilde etkileyip yanlarına çekebilirler.

Son yıllarda terör faaliyetleri, teröristler için önemli bir gelir kaynağı olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre terörizmin yeni ekonomik büyüklüğü 1,5 trilyon Amerikan doları civarı olduğu, bunun da dünya gayri safi gelirinin %5 olduğu görülmektedir (Kayan, 2007). Terör faaliyetlerinde eylemleri gerçekleştiren kişilerin uyruklarına bakacak olursak eğer Suudi Arabistan, Pakistan, İran gibi zengin ekonomisi olduğu düşünülen ülkeler karşımıza çıkmaktadır. Daha bölgesel ve içsel terör saldırılarına bakıldığında ise bu sayı daha da çoğalarak Filistin, Lübnan, Endonezya, Malezya, Sudan ve Türkiye'nin de dahil olduğu bir alanı ortaya koymaktadır. Bu yüzden terör faaliyetlerinin ve terörizmin nedenlerini sadece ekonomik nedenler olarak düşünüp açıklamaya çalışmak doğru sonuçlar almaya engel olacaktır (Çitlioğlu, 2005).

1.4.2 Sosyo-Kültürel Faktörler

İnsanların içinde buldukları sosyoekonomik ortamları da terörizmi etkileyen nedenlerden başında gelmektedir. Sosyal değerlerdeki hızlı geçişler toplumda ciddi sapmalara, artan uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Sosyal sorunları oluşturduğu gibi hem terör ve şiddet yanlılarını beslemekte, hem de onların toplum üzerindeki etkilerinin artmasına neden olmaktadır. Bu gruplar, hızlı değişiklik gösteren sosyal değerleri kullanarak, sürekli değişen hedefleri ve oluşturdukları sloganlar ile

toplumda şaşkınlık yaratmakta ve toplum içindeki farklı gruplar arasında ayrılıkları tetiklemektedir. Sonuç olarak psikolojide korku hipnozu olarak ifade edilen toplumu pasif, umursamaz ve tepkisiz hale getiren ortamı oluşturmaktadır (Kılıç, 2007).

Eğitim düzeyi ve siyasi şiddet arasındaki ilişki literatürde araştırılmış ve aralarında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Eğitimin, insanları yaşadıkları sorunları çözmek için şiddette başvurmaktan çok politik yolları denemeye çalıştıkları araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuştur. Bu bilgilere dayanarak eğitim seviyesi ve kalitesi düşük olan yerlerde yaşayan insanların, kendilerinin haklarına sahip olamadıklarını düşündükleri durumlarda, bu haklarını şiddet yollarına başvurarak aramaya çalışmalarını düşünmek zor değildir (Sever, 2010).

Toplumda kabul görmüş değer yargıları ve bunların toplum nezdinde benimsenişi zaman içerisinde değişimlere uğramakta ve bu değerler, içinde bulunulan zamanın ihtiyaçlarına göre dönüşmektedir. Fakat toplumun sosyal yapısındaki ve değerlerindeki bu değişim çok hızlı olur da toplumun genelini kapsayamazsa, problemler ortaya çıkar ve sosyal düzenin bozulması gündeme gelmektedir. Toplumun farklı kesimlerinde aynı konulara karşı zıt söylemler dile geliyorsa, orada bir sosyal çatışma ortaya çıkar. Sosyal değerlerdeki bu değişimler ne ölçüde olursa olsun, toplumun tamamını ilgilendiren ve sosyal açıdan kenetlenmenin temelini oluşturan değer yargılarında ortak payda dabuluşulmuş olması gerekmektedir.

Bireysel olarak düşünmek gerekirse kişi ait olduğu sosyal ortamdan veya gruptan ayrılarak, sosyal geçişinde benzer olaylardan dolayı artık üyesi olduğu yeni grubun kültürüne uymak zorunda hissedecektir. Çoğu zaman farklılıkların birleşmesi ile kültür uyumsuzluğunun etkisine girecektir. Bu süre zarfında toplum içinde yalnız kalan kişi, bir yere ait olma, sosyal statü, kendini kanıtlama gibi nedenlerle terörist eylemlere katılmak için hazır duruma gelecektir (Akgün, 2001).

Ayrıca son yıllarda yaşadığımız hızlı kentleşmede, toplum içinde çok hızlı değişime neden olmaktadır. Bundan dolayı, toplumda yeni oluşan değişik bir hayat tarzının ve kültürünün oluşması yönünden de oldukça önemlidir. Şehir hayatı tek başına şiddetin

kaynağı olması pek mümkün değildir. Bu yüzden, kırsal kesimler ile kentler arasında oluşan dengesizlikleri ve kentler içinde de gelir ve sosyal hayat düzeyinde oluşan dengesizlikleri, özetle çarpık kentleşmenin özellikleri deşiddet eylemlerini besleyen bir unsurdur (Dönmezer, 1981).

1.4.3 Siyasi Faktörler

Terörü oluşturan nedenler içerisinde ekonomik yapıyı bütün yapılar içinde itici güç olarak görsek de yönetimin yani siyasi yapının toplumsal yapıya ve son olarak da bireye olan etkisini görmezden gelmemek gerekir. Bu açıdan bakılırsa siyasi yapı terör olgusuyla da yoğun ilişki içindedir. Hattason yıllardabütün terör gruplarının siyasal bir amacı uygulama amacı taşımaktadır. Siyasal nedenlerin terörü meydana getirme sırasındaki etkisi siyasi ortamın toplumsal yapının küçük bir benzeri olduğu gerçeği ile anlaşılabilir. Yozlaşmış bir toplumun içindeki siyasi yapılanmanın da yozlaşmış olması kuvvetle ihtimaldir. Başka bir ifadeyle, eğer siyasi yapısı yozlaşmış bir toplumun da yozlaşmaması düşük bir ihtimaldir.

Böyle olunca terörizmi ortaya çıkaran siyasal etkenler olarak şunları sayabiliriz:

- Siyasetin yozlaşması,
- Siyasetin ideoloji tabanlı olarak yürütülmesi,
- Artan kutuplaşmalar ve yolsuzluklar,
- Devlet şiddetinin giderek artması,
- Yargısal denetimin bozulması hatta yokluğu,
- Demokrasiye dayalı bir devlet içinde demokrasi kültürünün yerleşmemesi ya da gecikmesi,
- Tepeden, ani ve köklü toplumsal devrimler ya da yenilikler yapılması,
- Otorite boşluğu,
- Devletin başlıca görevlerinde zafiyete düşmesi,
- Toplumsal taleplerin karşılanamaması,
- Özgürlüklerin denetimsiz artması, kısıtlanması ya da artan baskı,
- Yargının siyasallaşması (Taş, 2004).

1.4.4 Psikolojik Faktörler

Birey; ailedeki yetiştirilme şekli ve toplum içindeki yerinden dolayı kendini kanıtlama duygusu ve ispat etmek için çaba gösterebilir ve terör faaliyetlerinin kendisini ifade etme aracı olarak görüp kullanabilmektedir(Gökbunar, 2010).

Genel olarak toplum içinde ilgi ve alaka görmediklerini hissedebilmektedir. İlgi görmek, saygınlık kazanmak, başarıya ulaşmak için, şiddet içeren davranışlara sebep olacak davranış biçimlerini örnek alarak göstermek isterler. Pozitif olanı üretmek ve toplumda kazanımda bulunmak adına hedef koyamayan insanlar, ruhsal çelişkilerini, kaygılarını, korkularını, öfkelerini, saldırgan davranışlarla, şiddet eylemleriyle göstermeye çalışmaktadır. Her şekilde saldırı ve şiddet yöntemleri kullanarak olayların merkezinde yer almayı tercih ederler(Vural, 2006).

Toplumda azınlık durumunda hissettiğini, kendilerinin ötekileştirildiğini hissedene veya böyle olduğunu düşünen insanlar başkalarına güvenmekte zorlanmaktadır. Bu insanlar güvensizlik duygusunun etkisi altında bazı zaman doğru, bazı zamanlar iseyanlı değerlendirilmeler yaparak, toplumun, yöneticilerin, kendilerine yönelik kötü niyetli, ön yargılı, haksız ve taraflı davrandıklarını düşünmektedir. Güvensizlikten kaynaklanan katı, şiddetbarandıran davranış biçimlerini kabullenirler. Bu tip davranış biçimleri kültürel değerlerden kaynaklanan ortak değerlere anlam yüklerler. Değerlerini, saygınlıklarını korumak adına şiddetli davranış biçimi olarak ortaya koyarlar. Din, mezhep, tarikat, etnik temelden meydana gelen terör gruplarında bulunan genç militanlar saldırgan davranışlar ve şiddet olaylarında bulunarak bağlı oldukları kültüre şan, şeref ve üstünlük sağladıklarını düşünürler(Dönmezer, 1985)

Terör örgütlerinin eleman ihtiyacını 15-25 yaş arası genç bireyler tarafından karşıladığı görülmektedir. Bu dönem psikolojik kaynaklarında geçiş dönemi olarak tanımlanmaktadır. Geçiş dönemi olarak ifade edilen bu dönem 13-14 yaşları ile 22-25 yaşları arasında ifade etmektedir. Bu dönem esnasında gerçekleşen önemli konulardan biri de benimseme ve kabullenme duygusunun yoğun hissedilmesidir. Bu kavram bireyin geçmişinin devamı ve bir gruba ait olma duygusunun bir karışımıdır. Kişinin kendi özünü ve toplum içindeki yerini bulması adına bir anlam taşımaktadır.

1.4.5 Eğitim İle İlgili Faktörler

Kişilerde doğum anından itibaren öğrenme süreci ve benliğinin oluşması zaman içerisinde aldığı eğitimler ile beraber netleşerek devam eder. Aksi durumlar ile karşılaşıldığı zaman veya aldıkları eğitimin yetersiz olması sonucunda birçok şekilde ortaya çıkan cehalet denilen kavram ile doğrudan karşı karşıya gelinebilmektedir. Bu yüzden eğitim sürecinden mahrum kalmış her kişi daima istismar edilmeye açık durumdadır.

Teröristlerin genel olarak çizdikleri profil ve psikolojik durumları dikkate alındığı zaman, terörizm olgusunda daha çok bireyselliğin yok edilerek kolektif bir kimlik oluşturulma çabası olduğu görülür. Bu yüzden eğitim seviyesinin düşük olan terör örgütlerinde, örgüt içinde disiplini sağlamak için psikolojik yöntemler kullanılarak kendi militanlarını bir kimlik adına oluşturmayı kolaylaştıran neden olarak görülür. Örneğin, çoğunlukla gençlerde gözlemlenebilen bir durum olarak gerçekte inandığı, hayal ettiği dünyaya sahip olamadığı zaman kişi kendisini yeni arayışlar içinde bulmaktadır. Bu durum da yeni ideolojilerle tanışmasına, benimsemesine ve bu aykırı yaşam tarzını sahiplenmesine neden olmaktadır. Alması gereken eğitim fırsatlarından yararlanamayan, bu yüzden günümüz dünyasının sunduğu imkanları kendi adına asgari seviyede kullanacak şartları bile oluşturamayan, beklentileri bu sebeplerden dolayı düşük olduğu için kaybedecekleri önemli şeyleri olmayan bireyler, içlerinde büyüttükleri öfke ve düşmanlığı topluma karşı kullanmaktan çekinmemektedir (Macit, 1995).

Çeşitli düşüncelere göre günümüzdeki modern eğitim süreci terörün yaygınlaşmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Eğitimin bireylere kendilerini başka insanlarla kıyaslama yapıp rahatça ifade edebilecekleri ve toplum yapısındaki farklılıklara olan ilgisini ve dikkatini artırma adına önemli olabileceğini göstermiştir. Yanı sıra teknolojinin ilerlemesi, bilgi birikiminin artması, modern dünyanın sunmuş olduğu imkanların daha geniş kitlelere kolay bir şekilde yayılması terörü yaygınlaştıran bir başka faktör olarak görülür. Modern hayatın karmaşası içinde kontrol mekanizmaları giderek güç kaybederken terör faaliyetlerini gerçekleştiren gruplar birçok silah ve patlayıcıyı kendisi üretebilecek düzeye geldiği görülmektedir. Hatta bazı terör örgütlerinin

kimyasal, biyolojik, hatta nükleer silah yapabilecek potansiyele ve imkana sahip oldukları düşünülürse, devlet ve toplum hayatı açısından tehlikenin geldiği boyut kendiliğinden ortaya çıkar (Yayla, 1985).

Bu açıdan bakıldığında eğitimsel süreç içerisinde terörün sürekliliği değişen konjoktüre uyumu sonucunda yeni boyutlar ve taktikler ile ilerlemesinde olumlu etken olması ihtimalini yeniliğin terörizm üzerindeki olumsuz etkisi olarak ifade etmek doğru olabilir.

Eğitim ile ilgili olarak El Kaide terör örgütü üzerinde yapılan istatistiksel bir çalışma sonucunda, örgüt üyelerinin büyük çoğunluğunun orta ve üst sınıflardan geldiğine dair bulgulara rastlanmıştır. Örgüt üyelerinin %17,6 üst sınıf, %54 orta sınıf, %27,5'lik kısmının alt sınıftan olduğu belirtilmiştir. Sadece %16,7'lik kısım ortaokul eğitimini tamamlamamıştır. %12,1 ortaokul eğitimi, %28,8 kolej eğitimi görmüş, %33 kolej mezunu ve %9'u akademik unvan sahibi kişilerdir. Teröristlerin yaygın olarak İslami eğitim aldıkları düşüncesine zıt şekilde, sadece %9,4'ünün dini eğitim, diğerlerinin ise normal eğitim aldığı ortaya konmuştur. Hatta örgüte bağlı kişilerin çoğu eğitimli ve meslek sahibi insanlardır. %42,5'i doktor, hukukçu, öğretmen gibi iyi meslek sahipleri diğerleri ise orta seviyede uzmanlar ve meslek sahibi olmayan kişilerden oluştuğu ortaya konmuştur (Yahşi, 2005).

1.4.6 Coğrafi Nedenler ve Dış Faktörler

Terör örgütlerine üye olan bireylerin büyük bir kısmının ortak yönleri, geldikleri bölgelerin benzer coğrafi özelliklere sahip olmasıdır. Bu durum, Türkiye'de yaşanan terör açısından daha da belirgin olarak görülür. Yaşadıkları coğrafya nedeniyle, merkezden uzak olan ve yaşam standartları gelişmiş bölgelere nazaran daha kötü olan insanların bir kısmı, toplumsal ya da ekonomik paylaşımın kendilerine eşit olarak bölüşülmediğine ve bu sonucun bilinçli politikalar sebebiyle yapıldığına inanırlar.

Terör örgütleri, öncelikle sanayisi tam gelişmemiş ve ekonomik koşulları oturmamış coğrafyalarda yaşayan toplumlara, içinde buldukları bu eksik koşulların sorumlusunun devlet yönetimi olduğuna dair bir düşünce yerleştirerek, devlet

otoritesine karşı gelmeye yönlendirmektedir. Bu coğrafyalarda yaşayan halkın eğitiminin az, siyasal bilincinin ise yetersiz olduğunu bilen terör odakları, propaganda ve yanıltma yöntemleriyle bu toplumlara otoriteye karşı durması için ikna etmeye çalışır(Vural, 2006).

Bu seçenekler arasında kalan bireyler bazen teröre destek verdiği görülmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere terörün nedenlerinden biri olarak gösterilen coğrafi koşullar, yukarıda bahsedilen eğitim, ekonomik, sosyokültürel ve psikolojik nedenlerle de yakın bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Özellikle uluslararası boyuta ulaşan terörizm açısından coğrafi nedenler daha çok önem arz etmektedir.

1.5 Terör Olaylarının Türleri

Terörizm ortaya çıkışından bugünlere gelene kadar dünya üzerinde kendini farklı şekillerde göstermiştir. Terörizmin çeşitleri; kullandıkları yöntemler ve aldığı destekler yönünden değişiklik göstermektedir. Terörizm, yalnızca bir devlet içinde ya da bu devleti hedef alarak değil, bazen de bir devletten çok birkaç devleti de tehdit eden, kullandıkları yöntem şekilleri açısından da birbirinden ayrılmaktadır. Daha da önemlisi, terörizm artık günümüzde sadece ateşli silahlar ile yapılmanın ötesinde, teknolojinin imkan verdiği bütün unsurlar kullanılarak da yapılmaktadır. Bu açıdan literatüre bakılırsa, terörizmin farklı sınıflandırmalarının yapılması normaldir. Bunlar da genel olarak; ulusal terörizm, uluslararası terörizm, devlet terörizmi ve etnik terörizm gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Konuyu daha iyi ortaya koymak için bu bölümde terör türleri tek tek ele alınacaktır.

1.5.1 Ulusal Terörizm

Ulusal terörizm ülkenin içinde ortaya çıkan, dış faktör, ilişki veya katılımın bulunmadığı düzenli şiddet eylemleridir. Bu açıdan ulusal terörizm ile uluslararası terörizme birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Ulusal terörizm başka bir hükümet tarafından doğrudan desteklenmez (Taşdemir, 2006).

Devlet içinde meydana gelen ve uluslararası bir nitelik taşımayan ulusal terörizm genel olarak devletin yasal düzenini hedef seçmektedir. Bu yüzden devletin uygulama alanına giren yasal sistemin içinde yer alan cezai şartlarla yaptırım olan bir eylemdir. Terör eylemini gerçekleştiren kişiler veya gruplar da adi suçlu sınıfına

girmektedir. Bu tür terör faaliyetlerinin önüne geçmek ve sorumlularına gereken yaptırımların uygulanmasını sağlamak her devletin kendi iç sorunu olup bu devletlerin evrensel yasalara bağlı kalarak terörizmle mücadele etme hakkına sahiptir (Geraghty, 2002).

Ayrıca ulusal terör faaliyetlerinin hedefleri arasında başka bir devletin ya da yabancı bir bireyin varlığına yönelik herhangi bir bulgu yoktur. Bu şekildedeki terörizm çeşidi yalnızca teoride kalmaktadır. Çünkü terör günümüzde hiçbir ayırım yapmadan herkese ve her devlete karşı şiddet içeren faaliyetlerde bulunabilmektedir. Ulusal terörizmde; suç teşkil eden eylemi gerçekleştirenlerde, bu eylemlerden zarar görenlerde, hedef alınan kitlede, başka bir deyişle bütün aktörler, suçun işlendiği ülkeye mensuptur ve bu ülkeden başka etkilenen bir ülke ya da vatandaş yoktur.

1.5.2 Uluslararası Terörizm

Uluslararası terörizm, bir yabancı devlet ya da kurumun destek vermesiyle yürütülen veya başka ülke vatandaşlarına, kurumlarına ya da hükümetlerine karşı yapılan terör faaliyetleridir. Ulusal terör olgusunda, gerçekleştirilen terör eyleminin, hazırlanışı, gerçekleştirilmesi ve ortaya çıkan sonuçları ile tek bir ülke sınırları içerisinde meydana gelmesi gerekmektedir. Fakat bu unsurlardan bir tanesi bile farklı bir ülkenin etkisi altında gerçekleşir veya farklı bir ülkeyi doğrudan etkilerse, gerçekleşen eylem uluslararası bir nitelik kazanmış olacaktır (Taşdemir, 2006).

Terörizm aslında uluslararası olarak benimsenmektedir, bu yüzden şöyle bir çelişki meydana gelir; bağımsız devletler, uluslararası terör ile mücadele vermek için aldıkları ulusal önlemleri geliştirdikçe, terör faaliyetlerini gerçekleştiren gruplar için ulusal sınırların ötesine geçmek daha da çekici hale gelir. Ulusal sınırlar içinde kalmayan terörizm, örneğin uluslararası sonuçları olan şuna benzer terörizm olaylarını gerçekleştirir: teröristlerin amaçlarına ulaşmak için yurt dışına çıkması, kendi ülkesinde yaşamaya devam ederken yabancı bir devletle olan ilişkilerinden dolayı hedef seçmesi ya da uluslararası ticari bağlantılara saldırması gibi olaylar söylenebilir (Seghal, 1996).

Uluslararası terörizmin artışının nedeni, stratejik öneme sahip yasal olmayan savaş desteklemesidir. Terör eylemlerinin başlıca bütün ülkelerde, bir nükleer savaşa neden

olabilecek kadar artan şiddetten kaçınmak istekleri oldukça gerçekçi ve önemli bir faktördür. Çoğu ülke, riski arttıracak, beklenendendaha uzun sürecek ve maliyeti yüksek resmi çatışmalardan çekinir. Bu yüzden resmi olmayan çatışmalar daha cazip hale gelir. Ulusal sınırları aşan terörizmin, uluslararası ilişkilerde ülkelerin birbirlerine karşı meydan okumalarına yönelik fikirler söz konusu olabilir. Bu durum, uluslararası yaşamın gidişatını tehdit etmektedir. Ülkelerce üstlenildiği ya da desteklendiği zaman, kendi varlığını sürdürmek adına karşılıklı sınırları tehdit etmektedir. Ayrıca farklı terör grupları, kendilerine ait farklı amaçlara ulaşmak adına çaba göstermekte ve bu gruplar arasında “uluslararası terör” ilişkisinde bir bütün halinde bağlantılar kurmaktadır. Son yıllardaki teknolojik gelişmelerle beraber kitle seyahatlerine, hızlı iletişime ve hazır kullanılabilir silahlara sahip olunması karmaşık sosyal düzeninterörizmin eski dönemlerine göre daha hassas olmasına ve bu hassasiyetten dolayı daha çok dikkat edilmesine yol açmaktadır(Freedman, 1998).

Son yıllarda bazı ülkelerin ekonomik veya siyasi çıkarlarından dolayı, bazı devletlerin ise, küresel alanda kendi ulusal politikaları ile ters düşen diğer devletlere karşı dolaylı yıpratma ve dayatma yöntemi olarak terörü kullanmaları veyadesteklemeleri sonucu terörün alanı genişlemiş ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Terörizm, savaş ve diplomasi ile karşılanamayan sonuçları kazanmak için yapılan eylemlerdir. Terörizmin uluslararası bir nitelik kazanmasının ve artmasının temel nedenleri arasında;

Uluslararası iletişim ve ulaşım araçlarının son zamanlardaki hızlı gelişimi, teknolojik imkanların artması ile yeni silah ve teçhizatların üretimi, Bazı ülkelerin ideolojilerini ve devrimlerini yaymak için terörü yol olarak seçmeleri, Uluslararası terör örgütleri arasındaki istihbarat, eğitim, lojistik, teknik, finans temini, eylem yöntemleri konusunda gerçekleşen bağların ve işbirliğinin artması gösterilebilir(Suat,1998).

Bu açıklamalardan sonra uluslararası terörizmi, belli başlı ülke vatandaşları tarafından oluşturulmuş, desteğini ulusal veya uluslararası herhangi bir kaynaktan sağlayan, kişi veya gruplarca, herhangi bir toplum, devlet veya devletler üzerinde etki yaratmak suretiyle istedikleri kazanımları sağlamak, etnik ve bölgesel sorunları tahrik ederek ülkelerin ulusal çıkarlarına zarar vermek amacıyla şiddet eylemlerine başvurulması şeklinde tanımlanabilir (Gürel, 2008).

1.5.3 Devlet Terörizmi

Devlet terörü ilk sistemli kurulan devletin varlığından bu tarafaaz veya çok devam eden bir süreç olduğu söylenebilir. Ancak ilk defa terim olarak Fransız devrimiyle ortaya çıkmış ve o dönemin devlet yönetimini kastetmiştir (Salur, 2009).

Hükümetlerin yapmasından dolayı ortaya çıkan devlet terörizmi, en eski ve en tehlikeli terörizm şekli olduğu düşünülmektedir. Bir devletin kendi ülke sınırları içinde kendi vatandaşlarına yönelik uyguladığı şiddet eylemleridir. Bu şiddet kullanımı doğrudan devletin kendi halkına karşı kullanılmakta, hükümete karşı olan grupları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Kastanidou, 2004).

Genel olarak az gelişmiş ülkelerde görülen bu terörizm türü, terörizmi uygulayan yöneticiler iktidara yasal yollarla gelebilecekleri gibi askeri ya da sivil darbe ile de gelebilirler. Ayrıca devlet terörü ulusal güvenliği sağlamak için yasal şiddetin anormal artışından kaynaklanabileceği gibi iktidarın bulunduğu konumu koruma güdüsüyle ya da kendi ülke sınırları içerisinde ideolojik yönden düşman olarak gördüğü, topluma, gruba, sınıfa ya da din mensuplarına yönelttiği baskı ve yok etme politikalarından da kaynaklanabilir.

İlk örnekleri Fransız devriminde ve çok sonra ise Nazi Almanya'sında görülen devlet terörizmi ülke içinde uygulanırken,20 ve 21. yüzyıl ABD örneğinde de dünya çapında uygulanmıştır. Özellikle İsrail'in devlet olmasından önceki Siyonist hareketten aldığı güçle20. ve 21. yüzyılda devlet terörüne ABD gibi büyük açılımlar getirmiştir(Chomsky, 2002).

Ayrıca kendi halklarına karşı kapsamlı devlet terörizmi uygulayan rejimlere örnek olarak; Sovyetler Birliği'nde Lenin ve Stalin, İtalya'da Musolini, Almanya'da Hitler, Çin'de Mao Zedong ve Irak'ta SaddamHüseyin rejimleri verilebilir. Bu bahsedilen rejimler kendi otoritelerinin sürekliliğini sağlayabilmek adına halkı sindirmek için korkutarak ve böylece kimsenin muhalif olamamasını sağlamak şeklinde bir politika izlemişlerdir. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz gibi 1930'larda Naziler Almanya'da iktidar oldukları zaman, 'gece ve sis' anlamına gelen ve kendilerine muhalif olanları

gizlice tutuklatarak ortadan kaldırılmalarını ifade eden ‘NachtundNebel’ politikasını uygulamaya sokmuş ve her on avukat içinden rastgele birini seçip tutuklamışlardır. Hatta avukatlardan bazıları idam edilmiştir. Tutuklanan avukatlar belli bir nedene bağlı olmayarak amacın sadece avukatların düşüncelerinde korku yaratmak olması tasarlanmıştır; böylece avukatlar Nazi rejimine karşı muhalefet edememişlerdir (Bozkurt ve Kanat, 2007).

1.5.4 Devlete Karşı Terörizm

Terör türleri içerisinde çok fazla adı geçen, bazı araştırmacılar tarafından tabandan terör ya da aşağıdan terör olarak da adlandırılındevlete karşı terör, devlet içinden olmayan kurum, kişi veya gruplardan devlete karşı faaliyetlerde bulunan terör anlamınagelmektedir. Devlete yöneltilen bu terörün kullandığı yöntemler ve amaçları farklılık göstermektedir. Örneğin; mevcut içinde bulunulan sosyal, siyasal düzene zarar verip, yeni bir toplumsal düzen kurmak veya belirli bir bölgeyi devletin kontrolünden alarak, ayrı bir devlet kurmak olarak da bilinmektedir. Bu anlamda devlet karşıtı terörde amaçya ciddi anlamdadüzenin kötü olduğundan ya da ideolojilerinde var olan hükümlere göre mevcut siyasal, sosyal ve ekonomik düzenin yıkılması amaçlanmaktadır (Yayla, 1990).

Devrim olarak da adlandırılan devlete karşı terörün yeterince bir alt yapısının olmadığı, olsa bile yüklenen anlamı gerçekleştirecek bir sınıfın olmadığı, böyle bir sınıf olsa bile örgütlenme ve bilinç kazanma düzeyinin zayıf kaldığı toplumlarda bile küçük terörist gruplar bu durumu amaç olarak edinmiştir. Genel olarak halk desteğinden yoksun, orta sınıf grup bireylerinden oluşan bu örgütler toplumu patlamaya hazır bir bomba olarak görerek, sosyal devrim olarak düşünülen bu süreç içerisinde kendilerini fitil olarak nitelendirirler. Devletin de terör ortamına çekilmesiyle birlikte oluşturulacak olan baskı ve şiddet hali ile devlet yönetiminin barışçı olmayan diğer yüzünü gösterecektir (Ergil, 1980).

Devlete karşı terörün başka bir yöntemi de ayrılıkçı terördür. Ayrılıkçı terörde amaç belirli bir bölgeyi sınırları içerisinde bulunan ülkeden ayırarak bağımsızlık kazandırmaktır. Bu açıdan devrimci terör ile karşılaştırıldığında, hareketin kabul

edilebilirliğini sağlamak için ideolojik temellere dayandırılması gerekmemektedir. Önemli olan yalnızca bağımsızlık kazanmaktır (Yayla, 1990).

Devlete karşı terörün temel sebeplerinden biri olan düşünce olarak gerçekleştirilmek istenen karmaşa durumu bir siyasal eylem şeklinde kendini gösterirken, bir egemenliği zorla yıkmak, bağımsızlık kazanmaya çalışmak, yeni bir fikri düzeni kabul ettirmek gibi her türlü sosyolojik ve psikolojik uygulamalar ile sindirilerek söz dinlemenin reddedilmesi devlete karşı terörü olağan kılar. Bu şekilde devletlerin normal uygulamaların dışında siyasal faaliyetlerde bulunması ile devlete karşı terörün yasal sürece girmesi olağan hale gelmiştir(Yahşi, 2015).

1.5.5 Etnik Terörizm

Devletlerin bütünlüğünü ve kurumsal kimliğini tehdit eden belirli bir etnik grubun, siyasal taleplerini gerçekleştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri eylemlerdir. Küçük grupların terör faaliyetleri sonucunda kitlelerin devlete yönelik örgütlü eylem yapmalarını ve nihayetinde terörün siyasallaşması dolayısıyla devletten istedikleri talepleri elde etmeyi amaçlarlar. Aynı zaman da devlete karşı terör ile benzer niteliklere sahiptir(Wilkinson, 1995).

Etnik temele dayanan terör eylemleri de sahip oldukları kimliklerini açığa çıkarmak, toplum içerisinde kaybolmadıklarını kanıtlamak amacıyla şiddeti yöntem olarak tercih edebilirler. Bu modelin benimsenip kullanılması oldukça çok karşımıza çıkan olgulardan biridir. İçinde buldukları etnik grupları silahlı propagandaya ikna etmek için, isteyip de alamadıklarını düşündükleri kültürel hakları öne sürüp bu hakları kullanabilirler (Tarhan, 2003).

Ayrılıkçı terör olarak da adlandırılan etnik terör, temellerini, bazen tarihsel sürece görebazen de geçmişteki ideolojik akımlara dayandırır. Aslında hangi temele yada ideolojiye dayanırsa dayansın önemline bakmadan bütün etnik faaliyetler, bir şekilde kendisi ile kendi kaderini tayin hakkı olarak adlandırılan “Self Determinasyon” ilkesi arasında bir ilişki kurmayı amaçlar (Doğan, 2007). Wilson ilkelerinden biri olarak Self Determinasyon'a dayanak oluşturmanın sağladığı avantaj ise terör örgütlerinin bu ilke doğrultusunda kendilerine destek bulmaya çalışması ve kendini sömürülen,

gelişmesi engellenen durumda olanların bağımsızlık mücadelesi olarak ilan edebilmesidir. Bu durum doğal olarak terörist ile gerilla diye adlandırılan ikilemi doğurmaktadır. Diğer bir yandanise etnik grubun millet olarak kabul edilip edilemeyeceği problemi de sürmektedir. Etnik teröre örnek olarak, IRA, ETA ve PKK gösterilebilir.

Önemli olarak üstünde durulması gereken başka bir konu ise etnik kimliğin terör olarak kendini toplum içindeki egemen gücün baskısı altında olduğunu göstermesidir (Çınar, 1997). Bunun sebebi ise etnik terör gruplarının kendilerini "tehdit edilen kültürel kimliğin bekçileri" olarak algılamalarıdır(Kışlalı, 2006). Ayrıca toplumda her zaman var olan azınlık kültürüne sahip halk ile hâkim olan kültüre sahip halk arasındaki çatışma ve ayrımcılık bu terörizmi giderek güçlendiren etkenlerin başında gelmektedir.

Sosyolojik yönden etnik ayrıştırmanın varlığından bahsedebilmek için dikkate alınacak bazı ölçütler şöyledir:

- Mesleki ayrımcılığın yapılması: bireyinsadece etnik kimliği nedeniyle kabiliyetleri olmasına rağmen bir işe alınmaması yönünde uğradığı ayrımcılıktır.
- Sivil ayrımcılığın yapılması: Azınlık olarak gösterilen kesimin resmi görevlere gelmesine ve yönetime katılma hakkı olarak eşit davranılmaması yönünde uygulanan ayrımcılıktır.
- Aleni ayrımcılığın yapılması: Azınlıkların herkesin girebildiği kamuya açık olan yerlere girmelerini engellemeye yönelik yapılan ayrımcılıktır.
- Bölgesel yerleşim ayrımcılığının yapılması: Azınlıkların tercih ettikleri semt, mahalle gibi yerlerde rahat bir şekilde oturamaması veya onlara yönelik olarak evlerin kiraya verilmemesi yönünde yapılan ayrımcılıktır.
- Sosyal ayrımcılığın yapılması: Azınlık gruplarının üyesi olan bireylerin evliliğini kısıtlayıcı kanun veya bu bireylerin sosyal gruplara katılmalarını önlemek adına yapılan uygulamalar bu ayrımcılık altında değerlendirilir (Charles, 1952).

1.5.6 Dini Terörizm

İnsani değerleri hedef olarak gösterecek ve terörü meşru kılabilecek dini veya siyasi hiçbir amaç veya neden kabul edilemez. Terörün hiçbir dinin ve inancın konusu olmaması gerektiği, hatta terör konusunda dinin kaynak gösterilmemesi gerektiği fakat inancın ideoloji ya da siyasi temele oturtularak yapılan terörün "radikal dinci terör" olarak kavramlaştırılması kabul görmektedir. Bu tür terörizmde dini inanca bel bağlama ve dini inancın araç olarak kullanılması söz konusudur. Eyleme dökülen terör faaliyetlerini dini gerekçeler olarak destekleyen terör örgütleri, inandıkları dinin terörle bir arada anılmasına sebep olmakta ve bundan dolayı bağlı oldukları dinin gördüğü en büyük zararı kendileri vermektedir (Yücel, 2011).

Piazza (2010)'ya göre, dini ve ideolojik temelli terörist grupları arasındaki öldürme oranlarındaki farklılıkları, dini terörist grupların daha fazla kayıp verme eğiliminde olduğu anlaşılarak belirlenmektedir. Bu terörist grupların daha fazla kayıp verme eğilimlerini terör araştırmacıları dört sebeple açıklamaktadır. Bunlardan ilk olarak, yabancı olarak görülen düşmanın karşısında kültürel duruşunu ispat etmek isteyen dini terörist grupların kültürel kimliklerini temel alarak kendilerini motive etmeleridir. İkinci olarak, manevi olarak ödüllendirmek isteyen dini terör gruplarına mensup kişiler, eylemleri için genel bir onay alma beklentisi içine girmezler. Üçüncü olarak, dini terör örgütleri belli ideolojik gruplarda olduğu gibi belirli hükümetlere değil, tüm topluma ve mevcut sistemlere karşı savaş ilan etmektedirler. Son olarak ise, iletişimin bir aracı olarak görülen şiddet eylemi dini terör örgütlerine göre artıcı bir harekettir. Dini yönlü terör gruplarının işlediği terörist eylemlerin yaşattığı can kayıplarının bilim adamları tarafından tartışılması, 1980 ve 1990'larda başladığı görülen radikal İslamcı terörizmin çarpıcı bir şekilde giderek artmasına kadar uzanmaktadır (Piazza, 2010).

Modern zamandaki dinci terör faaliyetleri 1980'lerde kendini göstermeye başlamıştır. Zaman olarak ideolojilerin artık zayıflamaya başladığı yıllardır. 1980'lerde 1990'larda, laik anlayışlar ve inançlar sistemi başarısız olmuş, laik ideolojideki bu boşluğu ise din kavramıyla doldurabileceği düşünülmeye başlanmıştır. Daha sonra modern dinci terör, ideolojiyi din ile son derece etkili olacak şekilde birleştirdi. Diğer yandan, bu dönem boyunca, çoğu

lkeler büyük bir sosyal değişim sürecinden geçmeye başlamışlardır. Sosyal ve ekonomik baskılar, gerçekleştirilemeyen siyasi amaçlar ve son derece zorluklardan geçen kişisel deneyimlerin tamamı dünya etrafında dinci terörizmin yükselişine yardımcı olmuştur (Rapoport, 1984).

Dinci terörizm bir şekilde asırlardır varlığını devam ettirmekte ve daha uzun yıllar da devam ettirecektir. Dinci terörizm ile mücadelenin bu kadar zor olması, bu tarz terörizmi tetikleyen sorunların ve temel sebeplerin bir türlü ortadan kaldırılamamasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere, dinci terör örgütleri, terör saldırılarına başlamak için dini coşkuya, güvene, bilgiye, disipline ve uzmanlığa sahiptirler. Sivil toplum içindeki zafiyetleri de kolay bir şekilde bulmayı öğrenmişlerdir. Bundan dolayı, bu sorunu özemesek bile dinci terörizmin dayandırıldığı sebepleri ve bunun şiddet içeren gösterimlerini en azından iyileştirmek amacıyla birçok yaratıcı çözüme ulaşmak gerekir(Albayrak, 1997).

Dünyanın her bölgesinde rahatça dolaşabildikleri için bütün kolluk kuvvetlerinden daha çok küresel bir örgütlenmeye sahiptirler. Cihad hareketi, başlangıçta yerel amaçlara sahipken hem yeleri hem de çeşitlenen amaçları yönünden küresel bir hareket haline gelmiştir. Dinci terör grupları, diğer küresel hareketler ile koordineli olarak sınıf, ırk veya kişisel geçmiş bakımından dolayı ortak bir paydada buluşmayan çok çeşitliliğe sahip yeleri olan bir topluluktur. Siyasi ve bölgesel bağlılık iermeyenve bunu önemsemeyen bir örgüt olarak faaliyet göstermektedir. Bu küreselleşmiş terör grupları, her ne kadar kolluk kuvvetleri gibi mevcut ulusal çıkarlar, bölgesel sınırlar ve yasal engeller sebebiyle bu düzeye gelemesede,dünya genelinde etkili insan gücü ve öz sermaye oluşumlarını tamamlamışlardır(Kılıç, 2007).

1.6 Terör Eylemlerinin Amaçları

Terör örgütlerinin temel amaçları bu örgütlerin faaliyette buldukları ülkelere ve kendilerini yönlendiren glere bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

Ortaya konulan yaklaşımlar açısından terörizmin amacını; hedef alınan rejimi, sistemi, şiddet kullanarak yıkmak, yerine kendi ideolojik düşünceleri

bakımından yeni bir sistem ortaya koymak olarak ifade edebiliriz. Bu yaklaşım terör olaylarının hukuki davaları süresince açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Terör örgütleri, savundukları ideolojiye bağlı kalarak, haksızlık ve zulüm olarak gördükleri her şeyi ortadan kaldırarak, böylece daha mutlu ve eşit bir hayat sürmeyi amaç edindiklerini ileri sürmektedirler (Jenkins, 1975).

Terör örgütleri topluma kendilerini ifade edebilmek için propaganda peşindedir. Örgüt olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerini gündeme getirebilecek, kendilerinin ve düşüncelerinin kabul görmesini sağlayacak her türlü faaliyete katılmaktadır. Ülkemizde terör örgütlerinin hayatını kaybeden bazı kişilerin cenazelerine sahip çıkarak, farklı nedenlerle zarar gören insanlara destek veriyorgibi görülmeleri, o kişiler ve olaylar üzerinden, kendi propagandalarının yapılmasına yönelik çalışmalarınıdır. Bu açıdan bakıldığında terör örgütleri, amaçlarına hizmet ettiğini düşündükleri her türlü olayı kullanmak peşindedirler (Vural, 2006).

Ayrıca ekonomik yönden konuya bakılırsa, terörle mücadelenin oldukça fazla bir maliyetinin olması, zaten kıt kaynaklara sahip ülkelerin, ülkenin gelişimine ve ekonomisine yönelik kullanması gereken bütçelerini terörle mücadele için ayırma zorunluluğu, terörün bir amacının da, ekonomik açıdan ülkenin kaynaklarının verimli yerlerde kullanılmasının önüne geçmek olduğu, gerçeğini ortaya koymaktadır. Terör örgütlerinin eylem planlarının arasında ekonomik hedeflerin bulunması, bu planlardaki eylemler ile mevcut sistemin zarar görmesini sağlayarak halkın daha fazla tepki göstermesine ortam hazırlamak ve böylece devrimci bilince sahip olmalarını hızlandırmak şeklindeki yaklaşımları konuya netlik kazandırmaktadır (Kılıç, 2007).

Terörizm katı bir inanca sahip olmayı gerektirir. Bu inancın var olması terör örgütüne mensup kişilerin kendi hayatına ve ayrıca masum olan insanların hayatına kastetmesinde ki temel güdüdür. Teröristin fedakârlık yapmak, ölmek, öldürmek, kendini başka bir varlığa adanmak, hapse girmek, işkence görmek, dışlanmak, gibi pek çok kötü duruma katlanmasını sağlayacak motivasyona sahip olması sadece onun bir amaç için var olduğu gerçeği ile ifade edilebilir. Terörizm, bir amacı olmayan kişilerin rastgele bir şekilde toplanarak şiddet gösterme isteklerini

giderdikleri, gerçekçi olmayan davranışlardan oluşan bir bozukluk değildir. Terörizmin aktörü olan terör örgütlerinin varlığının sürekliliği ancak bir amacın gerçekleşeceğine olan inançları sayesinde sağlanabilir. Terör örgütlerinin amaçlarına ulaştıktan sonra bile devam etmeleri ise küresel çıkarlar ile açıklanabileceği gibi terörizmin işe yaradığının görülmesi ile daha fazla istekte bulunma eğilimi ve bireylerin terör örgütleri ile psikolojik olarak bağlarını koparamadıkları gerekçeleri ile açıklanabilir(Taş, 2014).

Bazen terör, aynı topraklar üzerinde yaşayan ve aynı kaderi paylaşan, farklı etnik yapıya sahip olduğu düşünülen sebeplerin, birbirlerine karşı gelmesini sağlayarak, ülke bütünlüğünü ve huzurunu bozmak, şeklinde önümüze çıkmaktadır. Etnik yapının zarar görmesi süreç içinde teröre kaynak unsuru olmuştur. Yapay veya doğal oluşan etnik sistem teröre kaynak olduğu zaman bu unsura karşı, toplumda zamanla oluşmaya başlayan huzursuzluklar, yavaş bir şekilde tepki olarak kendini göstermektedir (Vural, 2006).

Terör eylemleri sonucu meydana gelen toplumsal duyarlılık, toplumun, terörün kaynağını teşkil eden unsura yönelik, ayırım gözetmeksizin, bilinçsiz bir şekilde tepki göstermesine yol açmaktadır. Bu yüzden olası bir iç kargaşanın ilk sinyalleri de verilmeye başlanmış olmaktadır. Toplumlar arasında çeşitli kültürel altyapı ve dünya görüşüne sahip grupların, terörü araç olarak kullanıp, karşı karşıya getirilmek suretiyle birbirlerine düşmeleri çalışılmakta, dolayısıyla toplumun düzenini, birliğini ve bütünlüğünü bozma, terörün dikkati çeken bir başka amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de Alevi-Sünni, laik-anti laik olarak gruplara bölünmesi ve bu gruplaşmaların çatışmaya sürülme istenmeleri, bu amaç doğrultusunda ortaya konulan sonuçlar olarak belirtilmektedir (Vural, 2006).

Terörün nedenleri üzerine yapılan bir çalışmada terörizmin amaçları şu şekilde sıralanmıştır;

- Öncelikle amaç hedef alınan rejimi ve mevcut iktidarı yıpratmak, otoriteyi ve halkın devlete olan güvenini zedelemek,
- İç ve dış kamuoyunda kendi davalarının duyulmasını sağlamak ve dikkatleri savundukları davanın üzerine çekmek,

- Şiddet eylemleriyle gerçekleştirdikleri korku ve kaos ortamıyla, toplumun direncini kırarak kendi davalarına karşı olanolumsuz bakış açılarını ortadan kaldırmak ve toplumu kendi istediklerini yapmaya zorlamak,
- Halkı ve hedef aldığı topluluğu korkutmak, sindirmek,
- Mevcut otoriteyi zayıflatmak; bu otoritenin, terörist ile masum bireyler arasında ayırım yapmadan uyguladıkları baskı yöntemlerine başvurmasını sağlamak,
- Otoriteye ve düzene karşı olan güçlü grupları harekete geçirmek; yerleşik otoritenin mevcut güçlerini ve kurumlarını etkisizleştirerek işlemez hale getirmek,
- Kamuoyunu kendi lehine veya mevcut otoriteye karşı etkilemek ve yönlendirmek,
- Siyasi güç merkezlerini ele geçirmek ve var olan yönetimi yıkmak şeklinde ifade edilmektedir(Dilmaç, 2004).

1.7 Terörün İdeolojik Unsurları

Terörizmin unsurları, terörün niteliklerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu anlamda düşünülürse terörün belli başlı unsurlarını ve bu unsurların sahip oldukları özelliklerini ve amacını bilmek, terör örgütlerinin ve eylemlerinin açıklanmasında, terör suçunun ne olduğunun ortaya konması bakımından önem teşkil etmektedir (Dilmaç, 1997). Terörizmin unsurlarını ideoloji, örgüt ve eylem olarak sınıflandırılmaktadır.

1.7.1 İdeoloji unsuru

İdeoloji, belirli bir fikri veya bir düşünceyi ifade etmekle birlikte, bu düşüncenin ne kadar doğru veya yanlış olduğuna kesinlik kazandırmamaktadır. Düşünce ve fikirler bakımından ideolojiler, bireylere, toplumlara ve zamana göre farklı şekillerde algılanabilmektedir. Bu sebeple insanlar sonucuna bakmadan kendi savdukları ve inandıkları ideolojik fikirlerin en doğrusu olduğunu kabul etmektedir. İçinde bulunan topluma ve fikirlere karşı olumlu ya da olumsuz bir tepki olarak ortaya çıkan terörizm ideolojisinin kendi içerisinde de bir bütün olarak birlik sağlayamadığı, başlangıcı aynı olan ideolojilerin bir zaman sonra çok basit farklılıklardan dolayı ters düştükleri gözlenmektedir.

İdeoloji terör örgütlerinin temelini oluşturur. Bu amaç doğrultusunda örgütlenir ve ayakta kalabilirler. Hiçbir sebep olmadan, inanç olmadan, adamak ve adanmışlık

olmadan terör örgütünün mevcut olması ve varlığını sürdürebilmesi mümkün değildir(Varol, 2004).

Terör örgütlerinin, mensuplarını kendilerine bağlamak için kullandıkları araçlar aslında ideolojilerinin belirlemesindedir. Örgüt ilk olarak kendisine, üyelerini etkileyebilecek ve faaliyetlerine temel oluşturacak bir strateji ortaya koyar. Bu strateji doğrultusunda kendilerine bağlı üyelere eğitim verilir ve ideoloji bu eğitim içerisinde mensuplara öğretilir. Örgütün organize bir yapı olması durumunda verilen eğitim sadece öğretilmekle kalmaz, mensuplar bu aldıkları eğitimi bir yaşam biçimi, hayat tarzı olarak belirlerler(Çağlar, 1997).

Bu bilgiler doğrultusunda ideolojilerin bir ihtiyaç durumuna yanıt vermesi, katı ideolojilere sahip olan terörizmin kendi başına bir anda, tesadüfî şekilde ortaya çıkmadığını ifade ederken, ideolojinin aslında kendi içinde tutarlı inanç sistemlerine dayandığı ve teröristlerin bu yüzden rasyonel davrandığı anlaşılmaktadır(Taş, 2014). Ayrıca İdeolojilerin kişilerin hayatlarını nasıl yaşayacaklarının ortaya konmasına ve düzenlenmesine ilişkin görevine verdiği önem, terörizmde ideolojilerin bir yaşam biçimi olarak benimsendiğini bize gösterir. İdeolojilerin toplumsal yapıdan koparakbağımsız bir seçimle benimsendikleri ve sadece belirli bir gruba yönelik basit birer düşünce yapısı oldukları söylenemez. Bu anlamda bütün ideolojiler:

- Genellikle bir "dünya görüşü" şeklinde, var olan düzene bağlı bir değerlendirme ortaya koyarlar,
- İyi bir toplum amacı doğrultusunda arzulanan bir gelecek modeli sağlarlar,
- Siyasi değişimin nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiği konusunda bir sınır çizerler.

Yakın tarihe baktığımız zaman terör örgütlerinin dayandığı ideolojiler temel olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Marksist-Leninist ideoloji, faşist ideoloji ve din temelli ideolojiler olarak ifade edilmektedir(Heywood, 2007).

1.7.2 Marksist-Leninist İdeoloji (Komünizm)

Türkiye’de olduğu gibi dünya üzerinde de terör örgütlenmelerinin ideolojik temeli genellikle komünizm olarak ifade edilen ideolojiden kaynaklandığı görülmektedir.

Komünizm adı terörizm ile birlikte anılmış, ideolojik felsefi yönünün aksine bu yönü ile daha çok tanınmıştır. Uzun bir zaman varlığını kabul ettirmiş olan bu kavramın temelinde; sınırlar ve sınıf ayırımı olmadan, özel mülkiyetsiz, her bakımdan eşit bir toplum yatmaktadır. Dar anlamda komünizm; üretim araçlarının kamu malı haline getirildiği bir sistemdir. Silahlı mücadele ile komünist felsefenin temelini oluşturmuş bütün faaliyetler şiddet merkezli oluşturulmuştur. Birkaç istisna dışında komünizm temelli bütün terör örgütlerinde devrime uygun şartların ortaya konulması için şiddet kullanılması yani terör kaçınılmaz olmuştur (Dilmaç, 1997).

1.7.3 Etnik Kaynaklı İdeoloji

Etnik temele dayanan terörün en belirgin şekli faşizm olarak ortaya çıkmış ve uzun dönem beraber anılmıştır. Etnik, ırk temeline dayalı, sahip olduğu ırkın diğerlerinden farklı ve üstün olduğu düşüncesinden hareket eden ideolojilerdir. Ait oldukları etnik kimliğin her şeyden daha üstün olduğu düşünülür. Teröre kaynak gösterilmesi açısından konuya bakıldığında toplumda azınlık olarak düşünülen etnik grupların bazı haklar elde etme, bağımsızlık ve federasyon gibi istekler için, içinde buldukları devlete ve kurumlarına karşı faaliyette buldukları anlaşılmaktadır. Dünya üzerinde devlet olma özelliği ve yeterli kapasitesi olmayan ancak varlığı da görmezden gelinemeyen birçok etnik grup bulunmaktadır. Bu gruplar bazı zamanlar haklı veya haksız farklı sebepler öne sürerek teröre yönelmekte ve içinde yaşadıkları devlete karşı bir çeşit bağımsızlık savaşı iddiası ile ortaya çıkmaktadır (Dilmaç, 1997).

1.7.4 Dini Kaynaklı İdeoloji:

Terör probleminin ortaya çıkmasına sebep olan ideolojik temele dayanan unsurlardan biri de dini kaynaklı unsurdur. Din olgusu tarihin her döneminde etkin olduğu gibihale de bu etkinliğini korumaktadır. Sadece yaygın olan dinleri anlamak yeterli değildir. Aynı zaman da bu dinlerle beraber yaygın olan diğer inanışları da dikkate almak önemlidir.

Din olgusu bütün ideolojilerin de üstünde olan daha geniş kapsamlı bir inanç, felsefe anlayışıdır, ortaya çıkışı insanlık tarihinin ilk zamanlarına kadar dayanmaktadır. Dinde inanç anlayışı her toplumda farklılık gösterse de, temelinde bütün inanç sahibi

insanların kendinden üstün ve her şeye kudreti olan bir varlığa inandıkları, bu varlığı da tanrı olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır (Dilmaç, 1997).

İster manevi ister maddi bir anlayış olsun her ideoloji, "kati, değişmez ve doğru" anlamında olan bir kutsal ile ilişkilidir. Yalnız, her ideoloji kendi kutsal kabul ettiği anlayışı kendisi tanımlamaktadır (Ergil, 1983). Dinde de kutsal kabul edilen sınırlar olması bakımından, ideoloji ile dinin bu anlamda birbirlerine benzediği söylenebilir. Ancak, dinde kabul edilen kutsal anlayışı ideolojiden farklı olarak İlahi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu ideolojik çeşitlilik süreç boyunca Milliyetçilik, Anarşizm, Nihilizm, Kapitalizm kaynaklı terörizm gibi giderek artış göstermiştir. Bu ideolojiler günümüzde bireysel kabul edilen terörün kaynağı olduğu gibi bazı dönemler de devlet terörünün de kaynağı olduğu görülmektedir. SSCB'nin ilk zamanları Marksist-Leninist, Nazi Almanya'sı faşist, günümüzde ise ABD kapitalist ve İsrail ise dini ideolojileri ile bu konudaki en basit örnekler olarak gösterilmektedir (Caşın, 2008).

1.7.5 Örgüt Unsuru

Örgüt, ortak paydası olan belirli bir amacı gerçekleştirme gayesiyle bir araya gelen ve eylemlerini işbölümü yaparak ortaya koyan, bazen katı bazen ise yumuşak bir hiyerarşik yapıya sahip, legal ya da illegal yollara başvuran, çoğu zaman şiddet içeren, kendi kurallarıyla oluşmuş, en az iki kişinin bir araya gelmesiyle oluşan bir yapıdır. Örgüt eğer siyasi amacı gerçekleştirmeye yönelik, suçsuz insanlara isteyerek şiddet uygularsa bunun adı terör örgütüdür (Taş, 2014).

Örgüt unsuru aslında terörizm ile anarşizmi birbirinden ayıran en temel kavramlardan biridir. Bu açıdan terörizmin ortaya çıkması için, belli bir ideoloji temelinde, siyasi bir amaca aracılık eden ve mutlaka bir örgüte bağlı olarak herhangi bir eylemin gerçekleşmesi gerekir. Bundan dolayı bir kişinin ya da bazı kişilerin kendi iradeleri ile herhangi bir örgütle bağlantı kurmadan ya damensup olmadan gerçekleştirdiği şiddet eylemleri anarşizm olarak değerlendirilir (TBB, 2006).

Terör kavramının tanımı yapılmaya çalışılırken sıkça kullanılan, terörist sistemi açıklamaya çalışan örgütlü yapı ifadesi, Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu'na göre iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle oluşur. Bu tanıma göre örgütlü yapı birçok açıdan ele alınabilir; herhangi bir amaç doğrultusunda bir araya gelen kişiler de bu tanıma göre terörist olarak adlandırılabilir, fakat tanımdan, terörizmin tüm unsurlarını kapsayan grup ya da kişiler için geçerli olduğu ortadadır ve ayrıca terörist örgütlerde bir yasa dışı faaliyet yürütme söz konusudur. Türk Ceza Kanunu'na göre silahlı topluluklar, örgüt ve çetelerin bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi terörizmin bir göstergesidir. Devlet sistemlerinde olduğu gibi, örgütlerinde hiyerarşik bir yapıya sahip olması dikkat çekmektedir. Bu örgüt yapısında bir örgüt lideri, üst düzey yöneticiler, orta düzey sorumlular ve birim sorumluları gibi bir organizasyon vardır (Akmaral, 2004).

Örgüt içerisindeki hiyerarşik düzende kayıplar yaşandığı takdirde hiçbir düzen ya da karara bağlı kalmadan kaybın yeri hemen doldurulmakta, bu sayede sürekli yapı içerisinde değişim yaşanmakta ve örgüt içerisinde kimin hangi görevde olduğu, yerine kimin getirildiği gibi durumlar kolayca ortaya çıkarılamamaktadır. Bu yapı içerisindeki her birim diğer birimlerden habersiz bir şekilde hareket etmekte, sebebi ise bir birimin yürüttüğü faaliyetlerinden dolayı başarısız olması durumunda diğer birimler hakkında bilgi verilmemesi adına durumu sağlama almaktadırlar. Birimlerin her türlü bilgileri sadece birim yöneticilerinde gizli tutularak olası kötü ihtimallere karşı diğer yöneticilere de bu konuda bilgi verilmemektedir. Bu tür bir oluşum hücre tipi yapılanma olarak araştırmalarda yer almaktadır. Kentlerde yer alan hücreler propaganda, eylem, üye kazandırma, ekonomik kaynak temini gibi konularla ilgilenirken, kırsal kesimde oluşturulan yapı savaşçı hücreler adını taşıyarak direk olarak aktif eylemlerde bulunmaktadır (Çağlar, 1997).

1.7.6 Şiddet Unsuru

Şiddet kavramı bir veya daha fazla kişi tarafından uygulanan, birey ya da bireyleri bir şeyden alıkoyma, bir şeye zorlama ya da bir şey yapmasını engelleme amacına yönelik gerçekleştirilen davranış biçimidir. Aynı zamanda güç, baskı ve aşırılık gibi olumsuz anlamlar taşıyan, insanların bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine

sebebiyetveren, her türlü hareketler şeklini kapsamaktadır. Şiddet, kasta ve bilince ihtiyaç duyan kaba kuvvet, zorbalık gibi olumsuz anlamlar taşımaktadır.

Terörü açıklarken şiddetin olmazsa olmaz olduğu kısaca yukarıda belirtilmektedir. Terör örgütleri, mevcut yapıya karşı gelerek, amacı doğrultusunda hedef olarak hiçbirayrım yapmaksızın öldürmek niyetiyle şiddet uygulanmakta ve toplumdan ya da mevcut yapıdan mağlubiyeti kabul etmesi beklenmektedir. Şiddetin kullandığı en önemli araç silahlanma ve gerçekleştirdikleri saldırılardır. Organize bir eylemyapılmasa bileküçük ölçekte molotof kokteyli, bombalı paketler ve araçlar, suikast, adam kaçıрма, canlı bomba gibi yolları kullanarak şiddet uygulanmakta ve hedef topluma kalıcı zarar verilmesi amaçlanmaktadır. Bu eylemler sırasında hem devletin kurumları, hem özel sektör, hem de toplumun özel yaşantıları hedef alınarak toplu biçimde bir zaafiyet ve güvenlik eksikliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Önemli olan, devletin güvenlik birimlerinin ve devlet yönetiminin zaaf gösterdiğinin halka yansıtılması ve halkın bu birimlere karşı olan güveninin sarsılması amaçlanmaktadır (Cömertoğlu, 1995).

İdeolojik koşullar; örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için şiddet yoluna başvurulması gerektiğini dayatmaktadır. Var olduğu ülkedeki siyasi rejimi yıkmayı hedefleyen örgüt, “silahlı mücadele” adı verilen şiddet yöntemleriyle kendini göstermekte, şiddet oranı arttıkça, korku içinde örgüte yakınlık gösteren insanların sayısı da artmaktadır. Şiddet hareketleri, örgütün propaganda malzemelerinin en önemli unsurlarından biridir. Burada anlatılan şiddet, örgüt tarafından, toplum adına yapıldığı ileri sürülen zalimce eylemlerdir. Buna rağmen terörist kendisini “devrimci, eylemci, özgürlük savaşçısı, halk gücü” gibi birtakım sıfatlarla tarif etmektedir. Terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri eylemlerin altında örgütün propagandasını yapma amacı ağırlık kazanmaktadır. Örgütler, kuruluşlarını tamamladıkları, teşkilat oluşumunu yeterli bir seviyeye geldiklerinde büyük çaplı bir şiddet eylemi ile kamuoyuna kendilerini duyurmayı hedeflerler.

Sonuç olarak şiddet, terör örgütlerinin amaçları açısından önemli bir araç olmaktadır. Silahlı propaganda neredeyse bütün terör örgütlerinin benimsediği yöntem şeklidir. Eylemsiz bir terör örgütünün varlığını sürdürebilmesi çok güçtür. Eylemsizlik kararı

örgütleri belli bir süre sonra yok olmaya sevk edeceğinden her örgüt mutlaka, derecesi farklı olsa da eyleme, yani şiddete sürüklenmektedir. Terör örgütlerinin yapmış olduğu faaliyetleri sadece tek bir amaç doğrultusunda değerlendirmek doğru değildir. Örgüt, düzenlemiş olduğu bu faaliyetleri birden çok fayda sağlamak niyetiyle planlamaktadır. Şiddet ile, toplumda korku ortamı oluşturmak, bıkkınlık ve yılgınlık duygusu aşılayarak toplumun mevcut otoriteye olan güvenini azaltarak kaos ortamı meydana getirmek amaçlanır (Alkan, 2002).

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖR OLAYLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

2.1 Terör ve Ekonomi İlişkisi

Terörizm ile ekonomi arasındaki ilişki de çok geniş açılarla araştırılması ve incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü her ülkenin mevcut sisteminde ekonomik sıkıntılar, gelir dağılımında adaletsizlikler, işsizlik gibi olguların terörizme etkisi olduğu hatta bunun yanında küresel boyutta ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, güçlü ekonomiye sahip olan ülkelerin bu durumu korumak adına siyasi yaptırımlar uygulamak için terörizmi araç olarak kullanmak istemeleri bu ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Ekonomik zorluklar ile mücadele eden bireylerintoplumdan koparak terör örgütleri tarafından kullanılmaları daha kolay hale geldiği kabul edilmektedir. Örnek olarak, PKK itirafçısı olan bir kişinin⁶. Kolordu Sıkı Yönetim Komutanlığı 1. No'lu Askeri Mahkeme Başkanlığına vermiş olduğu savunmasında: “Ailemin ekonomik durumunun çok zayıf olması dolayısıyla çocukluğumda ve çocuktan gençliğe geçiş döneminde sahip olmayı arzuladığım birçok şeye sahip olamamıştım. Yaşıtlarım okul tatilinde keyfince eğlenirken ben her yıl Çukurova'ya göç ederek yazın kavurucu sıcaklığında pamuk tarlalarında ırgatlık yapıyordum. Hem çalışıp hem okumak zorundaydım. İçerisinde bulunduğum durum fakirlik edebiyatını durmadan işleyenlerin propagandasından etkilenmeme ve onlara yaklaşmama neden oluyordu.” (Alkan, 2002).

Terör, yapılan eylemler sonucunda ortaya çıkan can kayıpları ve istenilen korku ortamı ile ekonomik istikrarı ve toplumun sosyal yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir (Frey, 2004). Birinci bölümde bahsedildiği üzere terör örgütlerin genel amaçlarına ulaşmak için topluma ya da mevcut yönetime karşı korku salmak, tehdit etmek, yaptırımında bulunmak sebebiyle her türlü şiddet unsurunu kullanmasını ifade eden terörizm olgusu, içinde bulunduğumuz dönemin en önemli problemleri arasında yer almaktadır. Amaca ulaşmak için kullandıkları şiddet içeren bu faaliyetler, sadece sosyal ve siyasi alanlarda değil aynı zamanda ekonomik hayatta da önemlimaliyetleri beraberinde getirmektedir (Uysal, 1999). Terör faaliyetleri, çoğu zaman günümüzdeki modern hayatın içinde hassas olan ilişki ağlarını zedeleyerek, aynı zamanda ekonomik ilişkilere de zarar vermektedir. Ekonominin hedef seçilmesinin nedeni olarak da devletin başarısı açısından önemli bir gösterge olmasıdır. Bir ülkede ekonominin istikrarlı olarak sürdürülmesi diğer olumsuzluklara rağmen devletin etkinliğini korumasına tek başına yetebilmektedir. Bu yüzden mevcut ülke yönetimi meşruiyetlerini yalnızca bu şekilde sürdürebilir (Açıkalm, 2010).

Bir ülkenin ekonomik sisteminin güçsüz olması, terör örgütlerinin amaçları doğrultusunda halkı ve yönetimi yönlendirmesini kolaylaştırırken, güçsüz bir ekonomik hayatın içinde panik ve şiddetin hâkim olmasına neden olacaktır. Bu sebeplerden ötürü Terör ve ekonomi arasında dolaylı ya da dolaysız ilişkilerin olduğu gerçektir. Ancak bu ilişkiler için birbirlerini etkileyecek, aradaki etkileşimi sağlayacak unsurlar karşılıklı olabilir. Güçsüz ekonominin mi terörü yoksa terörün mü güçsüz ekonomiyi etkilediği yönünde düşünüldüğü zaman verilecek cevap zor olmakla birlikte aynı zaman da her ikisinin de birbirini etkilediği söylenebilir. Bu yüzden terörle mücadele için geliştirilen stratejilerine ekonomiyi de dahil etmek gerekmektedir. Terör örgütleri yaptıkları eylemlerle etkili oldukları bölgelerdeki ekonomileri doğrudan etkileyerek üretim faktörleri açısından da toplumun aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Önemli bir sorun ise, toplum içindeki ekonomik karar mercilerinin alacakları üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım kararları noktasında belirsizlikler oluşturarak ekonomik yapıda negatif dışsallıklara sebep olmalarıdır (Başbüyük vd, 2011).

Ekonomik açıdan her ülkenin mevcut sistemi içerisinde önemli bir yer alan turizm sektörü de ortaya çıkan bu negatif dışsallıklardan etkilenmekte bu yüzden de ülkeye gelmek isteyen turistlerin daha güvenli bölgeleri tercih etmesine neden olarak ülke ekonomisine büyük zarar verecektir.

Ayrıca son dönemlerde gerçekleştirilen terör olayları küreselleşen dünyanın finans ve sermaye hareketliliğine yön vermek amacıyla kullanılmakta olup özellikle daha etkili olduğu geri kalmış ülkelerin daha fazla fakirleşmesine yol açmaktadır.

2.1.1 Toplumsal Refah Politikaları ve Terör İlişkisi

Toplumsal politikaların terörü nasıl etkileyebileceğini anlamak zordur. Çünkü uygulaması zor bir toplumsal politikayı en az kendi kadar zor anlaşılacak bir terör olgusunu nasıl etkilediğini araştırıp ortaya koymak adına oldukça güç bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, toplumsal politikalar halkın güvenliğini, işsizliği, sağlık sorunlarını ve toplumsal hakları gibi konuları net bir şekilde etkileyen bütün politikaları kapsamaktadır. Bahsedilen bu politikalar “refah devleti” anlayışını benimseyen sanayileşmiş ülkelerde kullanılır politikalar haline getirilse de, birçok gelişmekte olan ülke bu tür toplumsal politikaları görmezden gelerek dolaylı yoldan toplumsal güveni sağlamak için çeşitli kamusal harcama yöntemlerinden artan askeri harcamalara kadar farklı yollara başvurmaktadır (Rodrik 1998).

Toplumsal refah politikalarının terörü nasıl etkilediği konusunda ki bir teori, yukarıdaki sebeplerden dolayı, kamu ekonomisinin sürekli değişen yönlerinin katı olan siyasi politikaları nasıl ve ne şekilde etkilediğini hesaba katması gerekir. Terör ise bu duruma göre daha karmaşık ve daha az anlaşılabilir bir durumdur. Terörizmin bilinen çoğu tanımı sivil halka yönelik ve siyasi amaçlı şiddete odaklansa da bahsedilen sivil halkın kim olduğu, siyasi amacın nasıl tanımlandığını ve diğer detaylar konusunda fikir birliğine varılamamaktadır. Araştırmalarda yapılan herhangi bir tanımda, terörizmin kökenlerinin çok çeşitli olduğu, milliyetçi mücadele, etnik çatışma, dinsel çatışma, ayrımcı mücadele, siyasal yönetim çatışması, ekonomik çatışmalar gibi olgulara dayandığı görülmektedir. Bu yüzden toplumsal politikaların terörü etkileyip etkilemediği veya nasıl etkilediği araştırılırken terörizmin toplumsal bir olgu olarak bu muazzam çeşitliliği göz önüne alınmalıdır.

Toplumsal refah politikalarındaki ve terörizmdeki bu karmaşık yapıyı kabul edersek, bu kadar çok çeşitliliğe sahip olan toplumsal politikaların topluma fayda sağlayacak şekilde uygulanmaları durumunda terörün bu topluma zarar vermeye çalıştığı farklı yöntemlerinin başarıya ulaşmasını azaltacak hatta engelleyecek etkiye sahip olmasıdır. Özellikle de, çeşitli toplumsal refah politikaları sayesinde fakirlik, eşitsizlik, siyasi-dinci aşırıcılığı ve genel ekonomik güvensizlik ortamını azaltması sağlanırken, aynı zamanda da terörizm seçimini de azaltması beklenebilir. Bu göstergelerden anlaşılan toplumsal politikaların terörizmi genellikle azaltacağı yönündedir (Çetinkaya, 2010).

2.1.2 Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Terör İlişkisi

Toplumsal sistem ekonomi, siyaset, hukuk ve inançlardan oluşan bir bütündür. Herhangi birindeki bir bozulma hepsini etkiler. Bu anlamda, toplumsal sistemin önemli bir parçası olan ekonomik sistemin bozulması sosyoekonomikyönden dengesizlikler oluşturacak, oluşan bu durum bireylerin beklentileri ile gerçekleştirdikleri arasında negatif bir fark yaratacaktır. Sonucunda oluşan gelir dağılımındaki eşitsizlik, adalet anlayışına zarar verecek; yolsuzluklarla meydana gelen sosyal dengesizlik giderek dayanılmaz bir hale gelerek toplumda hoşnutsuzluğuna neden olacaktır. Böyle bir sosyal ortamın ortaya koyduğu karmaşa en kısa sürede bu durumu fırsata çevirmek isteyenler şiddet kullanmaya gerekçe olarak gösterip şiddet ve terör uygulayacaktır. Buradan anlaşılan ekonomik sorunlardankaynaklanan bunalımlar ne kadar ağır olursa, şiddete yönelme de o derece ağır olur. Böylece, siyasi şiddet uygulamak isteyen gruplar, toplumda ekonomik yönden hoşnutsuzluk içinde olan bireyleri daha kolay şekilde yanlarına çekebilirler (Dönmezer,1984).

Toplumsal politikaların aynı zamanda ekonomik eşitsizliği etkilemesi nedeniyle terörizme etki etmesi de beklenebilir. Bu politikaların ekonomik eşitsizliği nasıl etkilediği, fakirlik ya da gelişme düzeyini nasıl etkilediklerinden daha önemli görünmektedir. Gelişme düzeyi ve yoksullukta olduğu gibi, birçok çalışma Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın toplumsal transferlerin, hizmetlerin ve istihdamın gelir eşitsizliğini azalttığını ve bu eşitsizliğin toplumsal transferler üzerindeki

olumsuz etkisini azaltarak yükselme eğilimine girdiği fikrini savunmaktadır. Fakat fakirlik olgusunda da görüldüğü gibi, toplumsal politikaların eşitsizlik göstergeleri gelişmekte olan dünyada daha belirsiz olduğu görülmektedir. Araştırmacılar, gelişme aşamalarının eşitsizliği yükselttiğini sonraki aşamaların ise eşitsizliği azalttığını iddia eden “Kuznetseğrisi” fikrinin doğruluğunu tartışmaya devam etmekte ve toplumsal politika ile dolaylı bir bağı olan kişi başına düşen gelir ilişkisini belirsizleştirmektedir. Gelişmekte olan bazı ülkelerde, toplumsal politikaları sağlık, eğitim gibi alanlardatoplumsal güvence sağlamak içindaha varlıklı gruplara yönelmek eşitsizliği azaltmak yerine daha da yükseltebilmektedir (Milanovic ve Kapstein, 2003).

Başka bir yaklaşım ise,refah düzeyi yüksek gelişmiş ülkeler için aksi bir sonuç ortaya koyarak sağlık ve eğitim için yapılan harcamaların tam tersine eşitsizliği azalttığını ortaya koymaktadır (Van der Walle 1996).

Dolayısıyla, buradan anlaşılacağı üzere beklentisi daha yüksek toplumsal harcamaların eşitsizlik üzerindeki etkisinin giderek belirsizliğe neden olması, fakat eğitim ve sağlık için uygulanan politikalarının özellikle gelişmiş ülkelerde eşitsizliği azaltmasıdır. Bu beklenti toplumdaki dini ya da etnik unsurlarla mücadele edenekonomik eşitsizlik gibi yatay eşitsizlik olarak tanımlanan diğer göstergelerle ilgili olarak da çoğu zaman aynıdır. Ayrıca, toplumsal politikaların, özellikle fayda sağlamasını hedeflediği bireylerin, örneğin kamu sektöründeki çalışanların yatay eşitsizliğini azaltmakta, gelirlerini dengeleyecek etkileri de mevcut olmaktadır (Stewart, 2000). Eşitsizliğin terörizm içindeki rolü fakirliğin rolünden daha belirsiz olduğu kabul edilmektedir. Fakat eşitsizliğin sivil çatışmalar ve etnik şiddet gibi durumlardaki etkisi bazı ipuçları vermektedir(Parvin,1973). Daha yakın dönemde, gelir eşitsizliğinin toplumsal huzursuzluk, siyasi dengesizlik ve ailevi sorun, cinayet ve askeri darbe kaynaklı ölümlere yol açan şiddet gibi durumları doğurduğu iddia edilmektedir (Alesina ve Perotti, 1993).

Toprak ve gelir eşitsizliğinin “gelişmeye dayalı olarak ortadan kalkmaya başlasa bile, nüfusun içerisindeki belirli bir kesimeşitsizliğin sürmeye devam edebileceği önesürülmektedir. Çalışmaların ayrıca eşitsizliğin toplumdaki orta sınıfta bile, eşitsizliğin ortaya koyduğu yasadışı zenginlik ve tüketimin yarattığı mevcut etkiler

dolayısıyla adaletsizlik duygusu yaratabileceğini düşündürmektedir (Auvinen ve Nafziger, 1999).

Dolayısıyla, toplumsal refah politikalarının, çoğu zaman mevcut eşitsizlikleri azaltma eğiliminin olduğu fakat gelir ve yatay eşitsizliklerin olması durumunda da terörizmi teşvik edebileceği yönünde fikirler ileri sürülmektedir.

2.1.3 Yoksulluk ve Terör İlişkisi

Yoksulluk ile terörizm arasında bir ilişki olduğu varsayımını ortaya atanların çıkış noktası, bir yanda açlık, işsizlik, yokluk ve yoksulluk ile büyük mücadele veren ümidini kaybetmiş sayısız insan olması iken, diğer yanda ise sınırsız ekonomik imkana sahip ve teknolojik yeniliklerin getirdiği bütün olanaklardan faydalanan çok az sayıda varlıklı insanın bulunmasıdır (Türkiye Barolar Birliği, 2006).

Eğer gelişen dünyadaki açlık, yoksulluk ve sefillik gibi zor durumlar ile mücadele etmezsek hiçbir koşulda terörizmle ve küresel anlamda barışa yönelik diğer tehditlerle baş edilemediği ileri sürülmektedir. Avrupa tarihinde bu durumla karşı karşıya kalmış ve kalıcı refahın sağlanmadığı koşullarda kalıcı barışında sağlanamadığını tecrübe etmiştir. Fransa ve Almanya gibi Avrupa Ekonomik Topluluğunun diğer kurucu ülkeleri de birbirleriyle sıkı bir ticaret ilişkisi içerisinde oldukları için birbirleriyle tekrar çatışmak istemeyeceklerdir. Barış ile refah arasında nasıl bir ilişki varsa yoksulluk, savaş, çatışma ve terörizm arasında da böyle bir ilişki vardır. Batı dünyası gelişmişlik seviyesi yönünden eğer adil ve özgür bir şekilde küresel ticaret sistemini kuramazsa, gelişmekte olan ülkeler açısından bu durum ağır maliyetlere ve bedellere sebep olacaktır. Ödenen bu bedeller sonucunda ise küresel dünya karşılığını güvensiz bir ortam ve terörizm olarak ödeyecektir. Terörizmi yoksulluk için ödenen bedel olarak görmektedir (Özdemir, 2013).

Bush da 2002 yılının son dönemlerinde yaptığı bir konuşmada; “11 Eylül olayları bize güçlü devletler gibi Afganistan benzeri zayıf devletlerin de ulusal çıkarlarımıza büyük bir tehdit oluşturabileceğini öğretti. Yoksulluk, zayıf kurumlar ve yolsuzluk zayıf devletleri sınırları dâhilindeki terörist ağların ve uyuşturucu kartellerinin tehdidine maruz bırakmaktadır. Bu bağlamda terörle ve teröristlerle mücadelede

özellikle üzerine durulması gereken konulardan biri, bu türde zayıf devletlerin zafiyetlerinin ortadan kaldırılarak, sorun yaratmayacak güçlü, organize, özgür ve serbest girişime önem veren, demokratik ulus devletlerin oluşturulması ve bu yapıların korunmasıdır.” şeklinde vurgulayarak bu konuya verdiği önemi belirtmiştir (Türkiye Barolar Birliği, 2006).

Yoksulluğun sonucunda terörizmin ortaya çıktığını savunan tezler bazı siyasi aktörler arasında çok konuşulmaktadır. Özellikle son yıllarda dünya üzerindeki büyük terör eylemlerinden sonra siyasi karar birimlerinin kamuoyu önüne çıkararak yoksulluk ile terörizm arasında bir bağ olduğunu, cehaletin ve yoksulluğun terörü harekete geçiren bir mekanizma olduğunu vurgulamışlardır. Ancak bu açıklamalararağmen yapılan ampirik araştırmalara göre literatürde sosyoekonomik faktörler ile terörizm arasında bir olduğuna ilişkin yeterli bir sonuç bulunamamaktadır (Piazza, 2011).

Bahsedilen bu durumların terörizm için önemi, yoksulluğun azaltılması ve kişi başı milli gelirin artırılmasının terörizmi nasıl etkilediği ile ilişkilidir; yaygın olan düşünceler yoksulluk ve düşük olan milli gelirin, siyasi baskı ve terörizmi ortaya çıkaran şiddet eğilimini teşvik ettiğini öne sürmektedir. Bazı araştırmalar ise bu durumu daha ayrıntılı olarak ele almaktadır: yoksulluk ve gelişme düzeyindeki yavaşlık, sivil ve etnik çatışmayı harekete geçirecek ve göreceli olarak her kesimin birbirlerini suçlayacağı bir ortamı sağlayacaktır(Li ve Schaub 2004). Hatta yabancılara görece yoksulluk bireylerde kendini değersiz hissetme duygularını uyandırıp isteklerinin peşinden gitmek ya da öfkelerini göstermek amacıyla teröre başvurmak gibi sonuçlar ortaya koyabilir (Johnson, 2001).

Bazı yapılan çalışmalarişe yoksulluk ile terörizm arasında herhangi bir pozitif ilişki olduğu konusunda şüpheli yaklaşmaktadır. Toplumsal şiddetin ve terörizmin başlıca nedenlerinin en temelde ekonomik şartları derinden etkileyen toplumsal ve siyasi koşullar tarafından oluşturulduğu ifade edilmektedir. Örneğin, 2004 yılında yapılan bir çalışmada, terörü desteklemenin ve faaliyetlere katılımın bireylerin zenginliği ve aldığı eğitim seviyesiyle çok alakalı olmadığı ortaya konulmuştur. Fakat yoksulluğun, ekonomik açıdandurumu iyi olan vatandaşların yoksul bireyler adına terör eylemlerini gerçekleştirmesi ya da görmezden gelmesine neden olup olmadığı

konusunda pek bir açıklama getirmemektedir. Ayrıca daha fakir olan ülkelerden biri siyasi ya da sosyal hakları kontrol ettiğinde, vatandaşların istatistiksel olarak uluslararası terörizme katkı sağladıkları yönünde büyük bir potansiyele sahip olmadıkları konusunda ülke bazında kanıt göstermektedir. Fakat araştırmalara şüpheyle yaklaşanlar dahi bile yoksulluğun terörizmi teşvik ettiğini söylemese de terörizmden caydırdığı fikrini de iddia etmemektedir (Çetinkaya,2010).

Eğer yoksulluğun bir zemin olduğu düşünülürse bu zemin üzerinde farklı sorunların ortaya çıkması beklenen bir durum olur. Bu açıdan önemli olan yoksulluğun terörizme dolaylı veya dolaysız ne kadar etki ettiğinden çok yoksulluk olgusunun nasıl düşürülmesi gerektiği hatta nasıl ortadan kaldırılması gerektiğidir (Özdemir, 2013).

2.2 Terörün Makroekonomik Etkileri

Gerçekleştirilen terör faaliyetleri insan ölümleri, acı, üzüntü ve maddi kayıplarla yetinmeyip, devamlılığını koruması durumunda ise toplumda ve toplumu oluşturan her bireyde kalıcı olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir. Özellikle terörün meydana geldiği süreçte ve sonraki dönemlerde ortaya çıkan korku ve belirsizlik durumu ekonomik açıdan karar verecek mercilerin risk algısında ve davranışlarında değişikliklere yol açması beklenmektedir. Çünkü bu belirsizlik durumlarının tüketim, tasarruf ve yatırım davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Küreselleşen ekonomi ortamında çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerde doğrudan yatırım yaptıkları bir süreçte, alacakları yatırım kararlarından birden fazla ülke ekonomisinin bu belirsizliklerden etkilenmesi söz konusu olacaktır. Ayrıca terörü engellemek adına alınan önlemlerin maliyetleri arttırması sonucunda dolaylı olarak uluslararası ticareti olumsuz etkilemesine yol açacaktır. Bu açıdan bakıldığında devletin terörle mücadele sürecinde savunma harcamalarını arttırmasının da ülke açısından ekonomik boyutlarının olduğu göz ardı edilmemelidir (Ağır ve Kar, 2010).

Terörün dünya ekonomisine etkilerini araştıran bir çalışmada, terörün dört temel etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. İlk olarak, terör olayları sonucunda o ülkeninbeşeri ve fiziki sermaye stoku olumsuz etkilenmektedir. İkincisi, terör

gruplarının giderek artan tehditleri yüzünden daha fazla belirsizlik ortamının oluşmasına neden olur. Üçüncüsü, terörizm, terörle mücadele için yapılan direkt harcamaları arttırarak, ülke güvenliği adına üretken olan sektörlerden kaynak tahsis edilmesine yol açmaktadır. Son olarak ise, terör olaylarının meydana gelmesiyle birlikte turizm gibi sektörlerin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Abadie ve Gardeazabal, 2007).

Küresel ekonomiye terörün etkileri araştırılırken gerçekleşen saldırıların verimli sermayeye doğrudan etkisinin nispeten daha az olduğu görülmüştür. Örneğin, 11 Eylül olayları sonucunda ABD ekonomisinin toplam aktif varlıklarının %0,6'sı kadar bir kayıp meydana geldiği tahmin edilmiştir. Bunun sonucunda bahsedilen dört temeletkiyi dikkate alan bazı araştırmacılar, terörizmin uzun vadede ekonomik faaliyetler üzerinde beklenildiği kadar önemli bir etki yaratma ihtimalinin düşük olduğunu savunmuşlardır (Becker ve Murphy, 2001).

Buna karşılık, terörizmin ekonomik etkilerinin yapıldığı küçük ölçekli tahminlerde, en azından terörizm olaylarının özellikle ekonomisi zayıf olan ve belirsizliğin devam ettiği ülkelerde çok daha büyük etkilere neden olduğu ortaya konmuştur. Buna örnek olarak daha önce İspanya'daki Bask bölgesi üzerine yapılan bir araştırma sonucunda, bölgede iki yıl boyunca meydana gelen terör olaylarından kaynaklanan kişi başına düşen milli gelirden %10'luk bir azalma olduğu görülmüştür (Abadie ve Gardeazabal, 2003).

Terör olaylarının ekonomi üzerindeki yukarıda anlatılan etkilerinin nasıl oluştuğunu ve ortaya çıkaran mekanizmalarının daha iyi anlaşılması için, bunların temel makroekonomik değişkenlerle ilişkisinin detaylı bir şekilde araştırılması ve bu konudaki ampirik bulguların değerlendirilmesi önemli görülmektedir (Ağır ve Kar, 2010).

2.2.1 Terörün Milli Gelir ve Büyüme Üzerine Etkileri

Ekonomik büyüme, ülkelerin makroekonomik hedeflerini gerçekleştirirken uyguladıkları politikaları açısından dikkate almaları gereken en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Çünkü uygulanan ekonomi politikalarının ne kadar başarılı

olduğunu gösteren en temel unsuru ekonomik büyüme hızıdır. Bundan dolayı, ekonomik yönden birbiriyle rekabet içerisine giren ülkeler için büyüme hızı en önemli göstergedir. Kısacası ülkeler için sadece kendi ekonomik büyüme verileri değil, kendilerine rakip olarak gördükleri ülkelerin ekonomik büyüme verileri de çok önemlidir.

İktisatçılar tarafından ekonomikbüyümenin önemli bir araştırma konusu olarak incelenmeye başlaması 1960'lı yıllarda olmuştur. Ancak, araştırmacıların ortaya koyduğu teoremler mevcut ekonomik durumları açıklamakta yetersiz kalınca ve yeni yöntemler geliştiremediklerinden dolayıilerleyen yıllarda büyüme konusuna olan ilginin giderek azalmasına neden olmuştur. Daha sonra yeni yöntemlerin bulunması ile son yıllarda ekonomik büyüme konusuarştırmacılar açısından tekrar ilgi çekici hale gelmiş ve birçok araştırma yapmışlardır (Pamuk, 2007).

Ekonomik büyüme kavramı en basit tanımıyla, bir ülkede meydana gelen ulusal gelirin ve buradan kişi başına düşen miktarın, önceki yıla göre olumlu yönde artış göstermesi olarak ifade edilebilir. Ekonomik büyüme olarak, genelde anlatılmak istenen, kişi başına düşen reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki (GSYH) yüzde değişimi olmaktadır. Bunun nedeni, bir bireyin yaşam standartlarının belirlenmesi ve takibinin kolay olmasına, ayrıca ülkeleri birbirleriyle karşılaştırırken daha sağlıklı analizler yapılmasına yardımcı olmasıdır (Yıldırım, 2011).

Terörün ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini konu alan çalışmalar son zamanlarda yapılmaya başlamış olmasına rağmen, 11 Eylül 2001'de yaşanan ve büyük kayıplara yol açan küresel terör eylemleri sonrasında hızla popülerlik kazanarak daha fazla araştırmaya konu olmaya devam etmiştir (Bloomberg, Hess ve Weerapana, 2004).

Ekonominin durgunluğun yaşandığı dönemlerinde görece olarakdaha demokratik ve gelir düzeyi daha yüksekolan ülkelerde terörizmin başarıya ulaşma ihtimalinin daha yüksek olduğuna dair kuramsal bir model ortaya konmuştur. Ayrıca terörizmin ekonomik sonuçlarını ölçmek adına bazı girişimlerde bulunarak bir takım model oluşturmuşlardır. Ülke temelli etkileriyle sınırlandırılan panel regresyonlarını

kullanarak, terör olaylarının milli gelir ve ekonomik büyümeye olumsuz ve açık bir etkisi olduğu ifade edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar, ayrıca belli bir yıl içerisinde bir ülkeye yönelik gerçekleştirilen terör saldırıların ortalama olarak o ülkenin GSYİH'nin büyümesini % 0.57'ye kadar azalttığını ortaya çıkarmıştır(Bloomberg ve Hess,2004).

Ülkelere göre etkilerini kontrol eden, dolaylı ve dolaysız gerçekleşen olayları ölçen değişkenleri ve bu değişkenler arasında benzer sonuçlara ulaşılan bir ülkede, her 100.000 kişiye düşen terör olaylarının artmasıyla ekonomik büyümenin yavaşladığı görülmekte fakat milli gelirdeki bu etki %0,3 gibi küçük bir oran olarak ortaya konmaktadır (Abadie, 2003).Örneğin İspanya'da yaklaşık 1970'li yıllardan bu yana terör olaylarının hiç bitmediği BASK bölgesinde terörün kişi başına düşen milli gelir üzerindeki etkisi incelenmiştir.Bu bölgeye karşı olarak terörün olmadığı, İspanya'nın değişik bölgelerinin birleştirilmesiyle yeni bir yapay bölge kurgulanmıştır. Buradaki asıl amaç terörün olmadığı dönemlerde bölgedeki ekonomik durumun nasıl olduğunu anlamaya çalışmaktır. Yapılan araştırmalar terör olaylarının başlamasından önceki yaklaşık 20 yıllık dönemde, yapay oluşturulan ve kalan diğer Bask bölgelerinin kendi içlerindeki büyüme dinamiklerinin birbirlerine benzer olduklarını göstermiştir. Ayrıca terör olaylarının başladığı dönemden bu yana kadar uygulanan yöntemlerin gerçekte olan Bask bölgesi ile yapay şekilde oluşturulup korunan Bask bölgesindeki kişi başına düşen milli gelir arasında %12 oranında bir fark olduğunu ortaya koymuştur (Gardeazabal, 2003).

Ortaya çıkan bu farka terörün mü neden olduğunu anlamak isteyen araştırmacılar, bir zaman sonra terör faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan GSYİH'daki farkı net bir şekilde açıklayacak duruma gelmişlerdir(Tavares, 2004).

Buna göre terörün belirleyici faktörlerinin, kişi başına düşen milli gelirin artışı üzerinde belirgin bir şekilde negatif etkisi olduğu kesindir. Buna rağmen ihracat, ithalat ve eğitime yapılan yatırımlar gibi büyümeyi etkileyen diğer faktörlerde dikkate alındığında, terörizmin daha az bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir(Alesina ve Perotti, 1996).

Eğer terörizm bu şekilde devam ederse, ekonomik maliyetleri kalıcı hale gelecektir. Terörizmin ekonomik maliyetlerininulusal güvenlik adına ek bir maliyet oluşturmasından dolayı topluma yeni bir vergi türü olarak yansıtacağı tartışması ortaya konmuştur.Çünkü beklenmeyen maliyetlerin çıkması ekonominin geneli üzerine bir baskı oluşturacaktır(Saxton, 2002).

Örneğin, Dünya Bankası tarafından yapılan İsrail ile Filistin arasındaki sorunu ele alan bir çalışma sonucunda yaşanan çatışmaların İsrail ekonomisinde GSYİH'nın% 4'ü oranına denk gelen bir maliyete yol açtığı ortaya konulmuştur. Başka bir çalışmaya göre de Filistin'e ait Bölgede1992 yılından sonraki 10 yıllık süreç içerisinde gerçekleşen çatışmalardan dolayı Filistin ekonomisinde GSYİH'nınıyarıya düştüğüifade edilmektedir(Çetinkaya, 2010).

2.2.2 Turizm Sektörüne Etkileri

Terörün mikro ekonomik etkileri üzerine ortaya konulan çalışmalara bakıldığı zaman, araştırılan konuların başında turizm bulunmaktadır(Gür, 2014). Turizm özellikle gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan diğer ülkeler için de en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Bu önemin ortaya çıkmasındaki sebep, sektörün yalnızca döviz gelirleri sağlamadığı, aynı zamanda yeni iş imkanları sunduğu, turizme bağlı olan alanlarda büyümeyi desteklediği ve sonucunda da ekonomik büyümeye katkı sağladığından dolayıdır. Bu nedenlerden dolayı turizm sektörünün gelişmesi, özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, çoğu ülkenin en temel amaçlarından biri olmuştur(Ağırman, Özcan ve Yılmaz, 2014).

Günümüzde ülkelerin ekonomik düzeyi içerisinde ki payı giderek artan bir sektör olan turizmin, öncelikle ödemeler dengesi, milli hasıla ve istihdam gibi önemli değişkenlerleülke ekonomileri üzerinde son derece olumlu katkıları vardır. Turizmin ödemeler dengesi üzerindeki bu etkisi, öncelikle uluslararası turizmin sonucunda oluşan döviz hareketlerinin, ülkelerin gönderdikleri turist için döviz talebini, turist kabul eden ülkelerin ise döviz arzını arttırması açısından önemli bir rol oynamaktadır (Bulut, 2000).

Ayrıca turistlerin seyahatleri boyunca uğradıkları ülkelerdeki konaklama, yemek, eğlence, ulaşım, alışveriş gibi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları harcamalar gelir

üzerinde artırıcı etki göstermektedir. Bunun yanı sıra, turizm sektörünün piyasa içerisinde diğer sektörlerle olan ilişkileri sebebiyle, elde edilen turizm gelirlerinin bu sektörler açısından giderek artan mal ya da hizmetin üretim, tüketim, ihracat veya ithalatına yol açmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan turizm sektörünün yarattığı gelir artışı, tüketim ve harcama yolu ile ekonominin bütün alanlarına yayılmaktadır. Bu durum “çarpan mekanizması” olarak nitelendirilmektedir (Bahar ve Kozak, 2008).

Terörün hedef olarak turizm sektörünü seçmesinin altında, hedef aldığı ülkenin turizmden sağladığı ekonomik faydaların önüne geçilmesi gibi bir amaç yatmaktadır. Bu durumun sebebi ise, turizmin ülkelerin işsizlik ve finansman açıklarını gidermek üzerinde önemli bir etkisinin olmasıdır. Turizm sektörünün önemli iki özelliği vardır; birincisi teknoloji yoğun bir yatırımından çok emek yoğun bir istihdam gücüne dayalı olması, diğeri ise işgücünün istihdam edilmesi diğer sektörlerle göre daha rahat olmasıdır yani işgücünün işleri daha kolay öğrenmesidir (Öztürk ve Çelik, 2009).

Son dönemlerde terör olaylarının artış göstermesi özellikle faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelerde beklenenden daha ciddi olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağı beklenmektedir. Bu tür beklentilerden sonra araştırmacılar terör olaylarının meydana geldiği ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkilerini analiz ederek ortaya koymak istemişlerdir. Bu analizlerin çıktılarına göre gerçekleşen terör olaylarının turizm sektörü üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır. Bölge veya ülkenin kendisine yapılan terör saldırılarının zaman serisine dayalı bir transfer fonksiyonu ile ARIMA modeli kullanılarak Literatürde birçok turizmin ülke veya bölge payı için bir kestirim eşitliğinin tahmini yapılmak istenmiştir. Bu tahminlerde terör olaylarının turizm üzerinde en çok etki yarattığı ülkelerin başında Yunanistan, İtalya ve Avusturya gibi Avrupa ülkeleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Çıkan sonuçlar da bahsedilen ülkelerin terör saldırılarından sonra turizm gelirlerinin negatif olarak etkilendiği sonucuna varılmıştır (Emsen ve Değer, 2004).

Bu sonuçlar, çoğu ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayarak dünya üzerinde güçlü bir ekonomik yapıya ulaşmasına imkan sağlayan turizm sektörü ve ülke ekonomisi için önem arz etmektedir. Aksi durumlar da terör gibi olumsuz şartlarla

karşılaşan ülkeler bu gelirlerden istedikleri gibi yararlanamayacaklardır (Yeşiltaş, Öztürk ve Türkmen, 2008).

Litetatürde terör riskinin olduğu zamanlarda uluslararası seyahat güvenliğinin ne şekilde zarar göreceği üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu konudaki çalışmalarda, riskin mevcudiyetine göre turistlerin verdikleri doğrudan seyahat kararlarının etkisi vurgulanmaktadır (Sönmez ve Graefe, 1998).

11 Eylül olaylarının bölgedeki konaklama sektörüne etkisi tam bir trajedi olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi olarak, terör olaylarından hemen sonraki birkaç ay boyunca ABD’de yapılan otel rezervasyonları bireysel gidişler üzerinde %20 ile % 50 arasında iptal edilmiş, grupların ve tatil firmalarının yapmış oldukları tatil programları ise tamamen iptal edilmiştir. Toplantıların, kongrelerin, seminerlerin, ticari fuarların tamamen iptali veya ertelenmesi ile sonuçlanmıştır. Yaşanan bu olumsuz durumu ABD ekonomisinin ciddi şekilde etkileyecek kadar bir turizm gelirlerinden yoksun kalması anlamına gelmektedir. Beklenen olumsuz durum ile karşılaşmamak adına çoğu işletmeci fiyatlarda büyük indirimlere giderek, promosyonlar düzenleyerek durumu kurtarma çabasına girmiştir (Goodrich, 2002).

Sonuç olarak yaşanan 11 Eylül terör olayları turizm sektörünün düşünüldüğünden daha kırılabilir ve nazik olduğu ortaya konmuştur. Bu sektörün bir amacı da kültür alışverişine, barışa ve küresel birliğe katkı sağlamak olduğu düşünülürse, gerçekleşen terör faaliyetlerinin aslında bu ortak değerlere karşı olduğu anlaşılabilir. Geneli itibarıyla terörün turist sayısını düşürerek turizm ekonomilerini daraltarak zarara uğratma potansiyeli bunun bir göstergesi olarak alınabilir (Pizam, 2002).

2.2.3 Yatırımlar Üzerine Etkileri

Dünya’da üretim alanının küresel bir seviyeye ulaşmasıyla beraber çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli bir konuma gelmiş, mal ve hizmet ticaretinin önündeki engeller kaldırılarak uluslararası ticaretin daha serbestleşmesine ve yayılmasına imkan sağlanmıştır (Kılıç, 2007). Fakat yatırımların küreselleşmeyle beraber kazandığı bu hızı olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden biri terör olarak kabul edilmektedir. Çünkü uluslararası sermaye hareketliliğine

bakılırsa dolaylı veya dolaysız bütün yatırımların güven ve istikrar sağlanan ortamlara yöneldiği anlaşılabacaktır(Vural, 2006).

Geleneksel değişkenlerle beraber sosyo-politik istikrarsızlığın da yatırımlar üzerinde etkisinin olduğuna dair görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Özellikle bu istikrarsızlığın belirsizlik ortamına yol açtığı, fiziki sermaye stokunun azalmasına ve büyümeyi olumsuz etkilemesine dikkat çekilmekte ve hatta bu konuda çok fazla araştırmanın yapıldığı bilinmektedir(Ağır ve Kar, 2010).

Bazı çalışmaların ise, iç savaşın olduğu ekonomilerin makroekonomik sonuçlarına yönelik araştırma yaptıkları ve bu durumun yatırımlar ve büyüme üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğunu ortaya koymuşlar ve iç savaş ortamının yatırımları da olumsuz olarak etkilediğini göstermeye çalışmışlardır(Ağır ve Kar, 2010).

Yapılan başka bir çalışmada savunma giderleri, terör ve ekonomi arasındaki ilişki ortaya konarak ülkeler açısından güven ve istikrar ortamının ekonomik kalkınma için ilk şart olduğu belirtilmiştir.Karar birimlerinin yatırım kararı almadan önce ilk dikkat edecekleri unsur, yatırım yapılacak bölgede risk içeren bir faktör olup olmadığıdır. Bu yüzden, riskli gördükleri, güvenli olmayan bölgelere yatırım kararı vermeleri gerçekçi değildir. Sonuç olarak, riski azaltarak güven ortamının sağlanması için yapılan savunma harcamalarının düşünüldüğünden fazla artmasından dolayı ekonomik ve sosyal alanların da olumsuz etkilenmesi beklenmektedir (Sezgin, 2003).

Yatırımları etkileyen önemli bir etken de yatırım yapılacak yerin hammadde, enerji pazarına yakınlığı ve nitelikli işgücünün kolay bulunabilmesi gibi faktörlerdir. Bu faktörlerin olumlu görünmesi ve devletin bütün desteklerine rağmen yatırımların istenilen seviyeye ulaşmamasında yapılacak yatırımların güvenliğinin sağlanmasının önemi bir daha anlaşılmaktadır (Alkan, 2000).

Ayrıca terör sebebiyle süreç içerisinde meydana gelen güvenlik zaafaları ve sonucunda ortaya çıkan işsizlik durumu, daha sonra terörü besleyen önemli bir kaynak konumuna geldiği görülmektedir.Sebep olduğu güvenlik yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan işsizlik, zamanla terörü körükleyen bir kaynak haline

gelmektedir. Bu zaaflar ve ekonomik eksikliklerle beraber ortaya çıkan gelir dağılımındaki büyük eşitsizlik, sonucunda işsiz ve fakir bir kesimi meydana getirmektedir. Terör örgütleri de muhtaç olan bu fakir kesimi farklı yöntemler kullanarak ikna edip kendi amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaları için kendi taraflarına dahil etmeye çalışırlar. Ortaya çıkan durum ise giderek artan güvenlik sorunları nedeniyle yatırımlar azalacak ve ülkeler sosyal ve ekonomik alanlarda büyük sorunlar yaşayacaktır (Alkan, 2000).

Çatışma ve siyasi şiddetin ortaya çıkaracağı ekonomik etkileri açıklamak için geliştirilen bir model, likit ve sabit yatırım olarak ayrılmış ve ele alınmıştır. Sabit yatırımların likit olan yatırımlara nazaran ekonomik konjoktüre daha az duyarlı olduğu iddia edilmektedir. Bunun yanında nitelikli olmayan işgücünün olumsuz giden ekonomiye zor tepki vereceği ve akışkanlık göstermeyeceği de vurgulanmıştır(Collier, 1999).

Yukarıda bahsedilen bu model, zarar verici etkiye sahip iç savaşın potansiyel olarak hareketli sermaye stoklarında azalmaya yol açacağını da tahmin etmektedir. Doğal olarak bu iç savaş yalnızca yatırımların düzeyini etkilemekle kalmayacak aynı zaman da yatırımları meydana getiren unsurları da etkileyecektir. Ortaya çıkış şekli ise, likit sermaye stoku olan ülkeler, yatırımlar ile yabancı varlık fonu alımındaki marjinal getirileri arasında kıyaslama yapmak olacaktır (Ağır ve Kar, 2010).

İç çatışma ile beraber üretim faktörlerinin verimliliklerini ve dolayısıyla yurtiçi yatırımların karlılık oranını azalacaktır. Sonuç olarak, bahsedilen etkilerden dolayı yatırım portföyünde değişiklikler, süreç içerisinde yurtdışı yatırımların yurtiçi yatırımlara tercih edilmesine neden olacaktır(Collier, 1999).

Başka bir yaklaşımda, yurtiçi yatırımlar, özel ve kamu yatırımları olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Sermaye stokunu korumak hatta arttırmak için kamu yatırımlarına ve özel yatırımlara ihtiyaç vardır.Yaşanılan iç çatışmalar ekonomik anlamda belirsizlik ortamını arttıracığı için yurtiçi yatırımların daha riskli bir konuma gelmesine neden olacaktır.Riskli konuma gelen ekonomik varlıkların ülkeden çıkması ve insanların tasarruflarını kısımları sonucu özel yatırımlar kısa

vadede zorluk yaşayacaktır. Diğer yandan, bu durumun kamu yatırımları üstündeki etki ise belirsizdir. Hükümetler, yaptıkları harcamaları sermaye stokunu arttırmak için yapılması gereken yatırımlardan çekerek savunma ve askeri harcamalar için kullanabiliyorlar. Bu yüzden yurtiçi yatırımlarının düzeyi kamu ve özel sektör yatırımlarındaki bu değişimlere bağlı olarak değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır (Imai ve Weinstein, 2000).

Ayrıca ülkelerin kamu yatırımlarındaki değişiklikler uluslararası fonlara ulaşma düzeyleriyle de ilgilidir. Özellikle iç savaş yaşayan gelişmemiş ülkelerde önem arz eder. Yapılan tahminlerde ise iç savaşın şiddetindeki bir birimlik artışın özel yatırımlarda %0,4 oranında, kamu yatırımlarında ise %0,6 oranında meydana gelen bir azalma olduğu ortaya konmuştur (Imai ve Weinstein, 2000).

Terör, aynı zaman da işlem maliyetlerini arttıran bir unsur olarak da kendini göstermektedir. Aslında bu artışın sebebi terör faaliyetlerinden çok teröre karşı verilen mücadeleden dolayıdır. Çünkü gerçekleştirilecek terör saldırılarının yerini tahmin etmek oldukça zor olduğu için ülke genelinde önlemler almak gerekmektedir. Örnek olarak, gümrük geçişlerinde kontroller artırılır, çalışan personel sayısı fazlaştırılır, havaalanlarında ve şehir girişlerinde daha geniş önlemler alınır. Bu önlemler, maliyetleri arttırmakla beraber aynı zamanda işlemleri de ağırlaştırarak ekonomiye artı bir yük durumuna gelir (Alp, 2013).

Bunlara ek olarak, bazı zamanlar da gerekli görüldüğü için alınan ilave güvenlik önlemleri, terör eylemleri olmasa bile toplum açısından bir tehdit unsuru varmış gibi algılamasına neden olabilir. Topluma yansıyan bu durum, tüketici davranışlarını etkileyerek tüketici davranışlarının değişiklik göstermesine yol açacaktır. Alınan bu güvenlik önlemleri, giderek artan güvensizlik ortamına sebep olarak yatırım yapılacak olan sermayenin de önüne engel olacak hatta ertelenmesi veya başka bölgelere kayması gibi sonuçlar doğuracaktır (Alp, 2013).

Örneğin, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında uygulamaya konulan politikalar da, alınan tedbirlerin büyük kısmı gümrük ve sınırların daha iyi korunması yönünde olmuştur. Bu konuda ele alınan bir araştırma da, uygulamaya konulan tedbirler

sonucunda uluslararası işlem maliyetlerinde % 0,5 ile % 3 arasında bir artış tespit edilmiştir. Maliyetlerdeki bu değişimini ticareti olumsuz etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Bununla birlikte terör olaylarının gerçekleştiği bölgelere ticaret amaçlı yapılan nakliyat işlerinin güvenlik nedeniyle maliyetleri artacak, bu artışla beraber sigorta primlerini de etkileyerek yatırımların maliyetlerine artı bir yük katacaktır (Walkenhorst ve Dihel, 2002).

2.2.4 Finansal Piyasalar Üzerine Etkileri

Finansal piyasalar, çoğu ülkenin ekonomik ve sosyal başta olmak üzere bütün alanlarında gerçekleşen gelişmelerden hızlı bir şekilde etkilenen piyasa türü olarak karşımıza çıkmaktadır. İleriye dönük belirsizlik halleri finansal piyasaların mevcut halinden etkilenme derecesini ortaya koyan önemli bir faktör olup bu belirsizliği yaratan önemli nedenlerden birisi de terör olgusudur (Algan vd., 2016).

Terör olayları ile karşılaşan toplumlarda sosyal, psikolojik, siyasal ve ekonomik sonuçlar meydana getirmektedir. Bu sonuçların bir kısmı dolaylı bir kısmı ise doğrudan gerçekleşen etkilerdir. Bu çerçevede terörün ekonomik sonuçları, terör eyleminin gerçekleşmesinden hemen sonra ortaya çıkarak etkisini çok kısa vadede de gösterirken, orta ve uzun vadede ise ekonomi üzerinde olumsuz etkiler görülmektedir. Terörün ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmaların tamamına yakınında terörün dolaysız ekonomik maliyetlerinin kısa vadede ortaya çıktığı, terörün dolaylı maliyetlerinin ise ülkelere, sektörler ve zamana göre değişiklik gösterebildiği şeklinde ortaya konmuştur (Abadie ve Gardeazabal, 2005).

Küresel ekonomi yönünden terörizm fiziksel ve beşeri sermaye stokunda meydana gelecek düşüşe, aşırı oranda belirsizliğe, verimli olan sektörler yerine güvenlik harcamalarında artışa ve turizm sektörleri gibi belirli sektörlerin daha çok olumsuz yönde etkilenmesine neden olduğu görülmektedir (Abadie ve Gardeazabal, 2005).

Terörün ekonomi ve finansal piyasalar üzerindeki etkileri daha önceleri literatürde konu olarak ele alınmamış fakat bu durum 11 Eylül olaylarının dünya üzerindeki etkisi üzerinden daha sonra değişmiştir. Çünkü 11 Eylül 2001 yılında New York'ta ikiz kulelere karşı gerçekleştirilen terör saldırıları, 2004 yılında Madrid ve 2005 yılında

Londra'da meydana gelen saldırılar sonrasında terör riskinin piyasalar ve ekonomi üzerindeki etkilerini, aralarında bir ilişki olup olmadığını araştıran çalışmaların ağırlık kazandığı dikkat çekmiştir. Başka bir ifadeyle bahsedilen olaylar, terör riskinin yatırımcılar ve finansal çevrenin karşılaşabileceği yeni bir risk çeşidi olarak ele alınmasına ve araştırılmasına sebep olmuştur (Chesney vd., 2011).

Yapılan çalışmalar da, terör olaylarının ülkelerin finansal yapısı ve finansal gelişmeleri üzerinde, ülke parasına karşı güven kaybı ve enflasyon olması, kullanılan fonların terör sebebiyle verimli alanlardan daha verimsiz alanlara doğru kayması ve finansal sistemi olumsuz yönde etkileyerek daha kontrolsüz bir hal almasını sağlaması gibi etkileri olduğunu söyleyebiliriz (Mutan ve Topçu, 2009).

Terör olayları, ulusal ve küresel ekonomiler üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu düşünülen jeopolitik olaylar olarak bilinir. Bu olayların doğrudan ve dolaylı biçimde ekonomik sonuçları vardır. Doğrudan olarak insan kayıplarını, mülk ve altyapı zararları ile bağlantılı ekonomik kayıpları içermektedir. Dolaylı sonuçlar ise, doğrudan kayıplardan daha belirgin şekilde fazla olduğu görülebilir. Hatta terör, borsa ve ekonomide, tüketici davranışlarını ve yatırımcı güvenini olumsuz yönde etkilediği daha belirgin hale gelmektedir (Karolyi, 2006).

Küreselleşme ve açık ekonomi anlayışıyla beraber ülkeler, ticaret ve finans aracılığıyla birbirlerine bağlı pazarlara neden olmaktadır. Son yıllarda, küresel ticarete giderek artış olmuştur (Arora ve Vamvakidis, 2005). Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artması, küresel pazarlar nedeniyle birbirlerinin performanslarını etkileyecek hale getirmektedir. Bir ülkenin finansal piyasaları hakkında ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz haberler, sadece o ülkenin finansal piyasalarını değil, dünya genelindeki finansal piyasaların performansını etkileme gücüne sahiptir. Sonuç olarak, son yıllarda birbiriyle iç içe geçmiş finans piyasalarında terör olaylarının ulusal sınırların dışında küresel olarak ekonomik etkileri olacağını söylemektedir (Kumar ve Liu, 2013).

Terör olaylarının, bir ülkenin finansal sistemi ve finansal gelişmesi üzerine etkisi çeşitli yollarla ortaya çıkmaktadır (Addison vd. 2002). İlk olarak, şiddet içeren

faaliyetler enflasyon ve değer kaybı korkusu sebebiyle ulusal paraya olan güveni zedeleyerek finansal gelişim sürecini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. İkincisi, terörist faaliyetler, sahip olunan fonların verimli alanlardan tahsil edilerek verimsiz alanlara doğru yönlendirilmesine neden olmaktadır. Son olarak, bu faaliyetler finansal sistemin kontrol ve denetim fonksiyonunu etkileyebilmektedir (Ağır ve Kar, 2010).

Terör olaylarından sonra, bu olayların finansal piyasalar üzerindeki etkisi medya da fazlaca yer alarak tartışmalara yol açmaktadır (Frey vd., 2007). Borsadaki fiyatlar, terörü yarattığı ekonomik hasarın ne kadar olduğunun konusunda potansiyel bir bilgiyi ortaya koyarlar. Hatta fiyatlar bir firmanın beklenen gelecek gelirleri ile bu gelirlerin elde edilebilme olasılığını da göstermektedir.

Terör olayları, borsa üzerinde iki tür etki meydana getirir: ilk olarak, eğer terör; güvenlik önlemleri ve üretim maliyetlerini yükseltir ve tüketicilerin korkuları taleplerini azaltırsa beklenen karlar düşer. İkinci olarak terör, bir firmanın piyasadaki ileriye dönük durumu hakkında belirsizliğin artmasına neden oluyorsa, beraberinde risk primi de artacaktır (Ağır ve Kar, 2010).

Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında zaman terör olaylarının finansal piyasalar üzerine kısa vade de olumsuz bir etki gösterdiği anlaşılmaktadır (Aurangzeb ve Dilawer, 2012). Aynı zaman da altın piyasasının terör olaylarının verdiği tepkinin de olumsuz olduğu gözlemlenmektedir. Emtia piyasası olarak ele alındığında ise, terör olaylarının altın piyasası üzerindeki olumlu olmayan etkisinin diğerine göre daha uzun etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (Chesney vd., 2011). Bu sebeplerden literatür incelendiğinde, terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde çoğu zaman olumsuz bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, Türkiye için ise terör olaylarının hisse senedi piyasası üzerindeki etkisi üzerine yapılan araştırmalarda da aynı durumun geçerli olduğunu ve bu etkinin Türkiye için de geçici olduğu söylenebilir (Korkmaz, Erer ve Erer, 2017).

Terör olayları ve teröre hizmet etmeye yönelik yapılan bütün faaliyetler, finansal piyasalarda risk ve belirsizlik ortamı oluşturarak bu piyasaları olumsuz yönde

etkiledikleri görülmektedir. Terör olaylarındaki artış ile beraber bilginin de hızlı bir şekilde yayılması, belirsizlik durumunu artırarak risk primlerini yükseltmekte ve beklenen getirilerin düşmesine sebebiyet vermektedir. Fakat finansal piyasalar bu çeşit eylemlerin yol açtığı olumsuz etkilerden kısa sürede kurtulabilmektedir. Dalgalanma ve oynaklığın fazlaca gerçekleştiği finansal piyasaların terör olaylarından nasıl etkilendiği bu aşamada önem arz etmektedir (Algan vd., 2017). Bu çalışmada, Türkiye’de yaşanan terör olaylarının hisse senedi piyasası üzerine olan etkisine bakılacaktır.

2.3 Terörün Pay Senedi Piyasaları Üzerine Etkileri

Son yıllarda hisse senedi piyasaları ülke ekonomileri için oldukça önemli bir yere gelmiştir. Aynı zaman da siyasi ve ekonomik birleşmelerin, özellikle finans alanındaki teknolojik gelişmelerin ve dünya genelinde küreselleşmenin sonucu olarak uluslararası finans piyasalarının birbirleriyle etkileşimlerinin de giderek artması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yerel ekonomilerin, küresel piyasalardaki değişikliklerden kolay ve belirgin şekilde etkilenmelerine neden olmuştur (Arslan, 2006).

Belirsizlik durumunun artması, terör olayını izleyen zamanlar da tüketici ve yatırımcının da kararlarını etkilemektedir. Bu belirsizlik ortamları endişeye yol açarak finansal piyasalarda oynaklığı ve bununla beraber risk primini de yükseltmektedir. Dolayısıyla bu durum yatırımcıyı hisse senedi gibi riskli alanlardan, daha güvenli ve likit olan varlıklara yönlendirmektedir. Sonuç olarak hisse senedi piyasaları ve uzun vadeli yatırım alanları olumsuz şekilde etkilenmektedir (Saxton, 2002).

Terör, ülke ekonomisinin hızını düşürerek tüketim ve reel yatırımları azaltmakta, belirsizlik ortamı sağlayarak yatırımcıların risk oranlarını artırır. Bunun yanı sıra, tahvil piyasaları, döviz piyasaları ve borsa gibi diğer piyasa türlerini de etkilemektedir. Firmalar, yatırımcılar ve hükümet adına politika uygulayanlar için terör olaylarının şiddetini, büyüklüğünü anlamak son derece önemlidir. Son yıllar da araştırmacılar terör olgusunun ekonomik etkilerini analiz etmek için çaba göstermektedir (Aksoy, 2014).

Terör olayları, askeri darbeler ve başka öngörülemeyen yıkıcı olayların hisse senetleri ve tahviller üzerinde önemli etkilere yol açtığı bilinmektedir. Dolayısıyla, hisse senedi fiyatları karar alıcılarının beklentilerini ve gelecekle ilgili endişelerini yansıtmaktadır. Öngörülemeyen etkiler sonucunda hisse senedi fiyatındaki değişiklikler ekonominin genelinde büyük felaketlere yol açabilir (Chen ve Siems, 2004). Bu açıdan bakılırsa terör, bir ülkenin belirsizlik düzeyinin artmasına ve teröre karşı verilen mücadele için yapılan savunma harcamalarını arttırmasına, sermaye stoğunu azaltmasına, sektörlerin ve finansal piyasaların olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır (Abadie ve Gardeazabal, 2008).

Bu yüzden yıllarda terör olaylarının ekonomik etkilerinin araştırılmasına oldukça önem verilmektedir. Yapılan araştırmalar da hisse senedi fiyatlarıyla karar alıcılarının geleceğe yönelik endişe ve beklentileri arasında sıkı bir ilişki olduğu bilinmektedir. Küresel piyasalarda meydana gelen gelişmeler ile birlikte yatırımcıların sürekli kararlarını değiştirmeleri ve daha güvenli buldukları finansal araçları tercih etmek için panik satışları yapmalarından dolayı terör olaylarının finansal piyasalar üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelmiştir (Chen ve Siems, 2004).

Yatırım kararı alacak iktisadi birimler terör nedeniyle firma maliyetleri hakkındaki çeşitli değerlendirmeler de bulunması zor olmaktadır. Gerçek olmayan piyasa fiyatları incelendiğinde, bu fiyatların, gerçekleşmesi beklenen terör saldırılarını da ortaya koyduğu göz ardı edilmemelidir. Fakat muhtemel bir terör saldırısı, yalnızca bir olay üzerine odaklanmaktadır, saldırıların sürebileceği ihtimali üzerinde çoğunlukla durulmamaktadır (Alp, 2013).

Terörist saldırıların ekonomik etkisini analiz edebilmek için ulusal ve uluslararası veriler kullanılmaktadır. Bir ülkenin borsa endeksi, o ülkedeki hisse senetlerinin performanslarını göstermektedir. Hisse senedi piyasası performansı ise, ileri dönemlerdeki nakit akışları ve indirim oranları hakkında yatırımcıların görüşlerini ve alacakları pozisyonları yansıtmaktadır. Ayrıca finansal piyasaların likidite durumu, bu kararların varlığa hızlı bir şekilde dönüşebilmesi için etkili bir yol göstermektedir (Karolyi ve Martell, 2010).

Finansal bütünleşme, yerel piyasadaki yatırımcının uluslararası varlıklara yatırım yapmasına ve aynı şekilde yabancı yatırımcının da yerel piyasadaki varlıklara yatırım yapmasına imkan vermektedir. Bu sebeple önemli olan yatırımın yapıldığı bölge değil, aynı riske sahip varlıkların beklenen getirilerinin de eşit olmasıdır. Dışa kapalı bir finansal yönetimden, açık ve entegre edilmiş bir rejime geçiş, beklenen getirileri, fiyat değişikliklerini ve küresel faktörlerle olan ilişkileri etkilediği görülmektedir. Etkilenen bu durumlar bütün risk analizleri ve portföy yapıları açısından büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı finansal piyasaların bütünleşmesi, uluslararası finans literatürünün odak noktası olmaktadır (Bekaert, Harvey ve Lumsdaine, 2002).

Hisse senedi piyasalarının serbestleşerek uluslararası piyasalara entegrasyonu, küresel hisse senedi piyasasının oluşumu ve genişlemesi üzerinde olumlu bir durum olarak düşünülmektedir. Bu piyasalardaki entegrasyonun öz sermaye maliyetlerini düşürmek, likiditeyi artırmak, portföy çeşitlendirmek, risk durumunu azaltmak ve yatırımcı sayısını artırarak, yeni yatırım olanakları sağlamak gibibazı faydaları vardır (Henry, 2000).

Bunun yanı sıra, hisse senedi piyasalarında giderek artan bu bağlantılar aynı zaman da bazı dezavantajları da ortaya çıkarabilmektedir. Bir borsada oluşacak bir hata ya da bir fiyat şoku diğer borsalara da geçiş gösterebilir (King, 1990). Serbest hale gelen sermaye geçişleri ve artan bağlantılar, enflasyon ve döviz kuru istikrarsızlığını da bir piyasadan diğerine geçirebilmektedir. Bu gibi olaylara benzer bir durum 1994'de Meksika'nın finansal piyasalarında ve 1990'lı yılların sonunda Doğu Asya bölgesinde meydana gelmiştir. Bu gibi olaylar belli bir risk faktörü olarak düşünülmüş ve borsalarda beraberce daha kuvvetli hareket etmelerine olanak sağlamıştır. Bu yüzden uluslararası portföy çeşitlendirmesinden umdukları kazançlar da azalışlara yol açacaktır (Shawky vd., 1997).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAŞANAN TERÖR OLAYLARININ PAY SENETLERİ PİYASASINA ETKİSİ

3.1 Literatür taraması

Abadie ve Gardeazabal (2003), İspanya’nın Bask bölgesinde etkisini gösteren terör faaliyetlerinin ekonomi üzerinde oluşan etkilerini analiz etmek için ampirik bir çalışma ortaya koymuşlardır. Terörün başlamasından sonra oluşturulan kontrollü bölgeye göre Bask Bölgesi’nde kişi başına düşen milli gelirden ciddi bir düşüş olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır.

Yıldırım (2012), Türkiye’deki 2001-2010 yılları arasındaki terör olayları ile finansal piyasalar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma yapmıştır. Yapılan bu çalışma da sivil halka karşı gerçekleştirilen terör olaylarının etkilerini yöntem olarak olay çalışması ile incelenmiş ve terör olayları ile finansal piyasalar arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aynı çalışma da altyapı ve tesislere yönelik gerçekleştirilen faaliyetleri ise zaman serisi yöntemi ile analiz etmiş ve bu olayların Bağımlı değişkene pozitif yönde etkide bulunduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Christofis vd. (2010), tarafından 1997-2009 yıllarında meydana gelen terör olaylarının Borsa İstanbul üzerindeki etkisi olay çalışması metodu kullanılarak araştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda terör olaylarının hisse senetleri üzerinde kısa dönem için negatif etki yarattığı fakat hızla artan güven sayesinde bu etkinin kısa sürdüğünü ve tekrar toparlandığını ortaya koymuşlardır.

Ağırman vd. (2014), yaptıkları çalışmada, 2003-2011 yılları arasında 35 ülkeyi ele alarak terör olaylarının yol açtığı belirsizlik hallerinin finansal piyasalar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ülkelerin yıllık borsa endekslerini ve Vision of Humanity’den aldıkları küresel terör endekslerini panel veri yöntemleri kullanarak analiz etmişler ve terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde kısa dönem de negatif etkiye yol açtığını fakat uzun dönemde piyasanın kendisini onardığını ve negatif etkinin ortadan kalktığını ortayakoymuşlardır.

Johnston ve Nedelescu (2006),11 Eylül saldırıları ve 2004 Madrid'te gerçekleşen terör olaylarını ele alarak piyasanın daha güçlü bir hale getirilmesi için ihtiyaç duyulan düzenlemeleri konu alan ampirik bir çalışma yapmışlardır. Sonuç olarak, güçlü finansal piyasaların terör olaylarının meydana getirdiği şokları kendi içinde ortadan kaldırdığını ortaya koymuşlardır.

Karolyi ve Martell (2010), çalışmalarında 1995-2002 yılları arasında terör faaliyetlerinin Amerika Borsasındaki hisse senedi fiyatlarına olan etkilerini olay çalışması yöntemi ile incelemişlerdir. Bu yıllar arasındaki çok sayıda gerçekleşen terör olaylarının gelişmiş ve demokratik ülkelerde şirketleri daha çok etkilediği hatta şirket yöneticisi kaçırma, tesislere saldırı gibi eylemlerin bombalı eylemlerden daha çok olumsuz etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur.

Chen ve Siems (2004), çalışmalarında 11 Eylül terör saldırılarının başta ABD olmak üzere bütün dünya borsalarındaki hisse senedi fiyatlarına etkisini araştırmışlar ve bu etkilerin ilerleyen süreçte yaratacağı belirsizlik ve endişeler arasında bir bağ olabileceğini öne sürmüşlerdir. Aynı zaman da gerçekleşen farklı siyasi, ekonomik ve sosyal olayların sonuçlarıyla karşılaştırmışlardır.Bu çalışmada, ABD hisse senedi piyasalarının 1915–2001 arasındaki dönemdeterör olayları karşısındaki tepkisi üzerinde durulmuş ve analiz için olay çalışması yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, ABD hisse senedi piyasalarının yaşanan olaylar karşısında geçmiş dönemlere göre daha çabuk bir şekilde yenilediği ve eski gücüne kavuştuğu ortaya konulmuştur.

Alp (2013), çalışmasında terör olaylarının hisse senedi piyasaları, turizm, yatırımlar, tüketim ve tasarruflar başta olmak üzere ekonomik araçların çoğunun üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde araştırmıştır. Küreselleşme ile beraber finans piyasalarının anında birbirini etkiler düzeye gelmesi, terör gibi belirsizlik ve risk ortamı doğuracak faaliyetlerin sonucunda ulusal piyasalarda negatif etkiler göstereceğini belirtmiştir. Ayrıca terör olaylarının öncelikli olarak sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz durumlar ortaya çıkarması küresel piyasaların işleyişi açısından da olumlu sonuçlar ortaya koymayacaktır.

Aksoy (2014), çalışmasında Türkiye’de 1996-2007 arasındaki dönemi ve ABD’deki 11 Eylül olaylarının Türkiye hisse senedi piyasasına yönelik etkilerini olay çalışması ve zaman serisi yöntemleri kullanarak iki farklı açıdan incelemiştir. Yapılan çalışma sonucunda zaman serisi yöntemi ile hisse senedi piyasasının terör olaylarına karşı duyarlı olduğu ortaya konmuştur. Olay çalışması yöntemi ile ortaya konulan sonuç ise terör olaylarının gerçekleştiği günlerden sonraki günler hisse senedi fiyatlarının düşmeye başladığıdır. Aynı zaman da, terör olaylarının BIST100 endeksi üzerinde oynaklığını daha da arttırdığı yönünde bir sonuç ortaya konmuştur.

Altay, Ekinci ve Peçe (2013) Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır üzerinde 1996-2010 yıllarını kapsayan turizm, işsizlik, ekonomik büyüme, ithalat, ihracat ve milli gelir gibi ekonomik göstergelere ait verileri panel veri analizlerini kullanarak Ortadoğu bölgesinde meydana gelen terör olaylarının bu ülkelere etkisini analiz etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda terörün, kullanılan ekonomik değişkenlerin tamamının her ülke için olumsuz etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Akıncı, Akıncı ve Yılmaz (2015) panel veri analizinden yararlanarak 2005-2011 yılları arasında 85 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, terörün, dolaylı ve dolaysız dış yatırımlar ile portföy yatırımları üstünde gösterdiği etkileri ele almışlardır. Ayrıca terörün bu yatırımlar üzerinde yarattığı olumsuz etkinin dış yardımlar aracılığıyla nasıl etkileneceğini araştırmışlardır. Ortaya konulan sonuçlara göre terörün bütün yatırımları olumsuz etkilediği fakat dış yardım yollarıyla ortaya çıkan bu olumsuz etkinin azaldığı görülmüştür.

Arin vd. (2008) çalışmalarında 2002-2006 yıllarını kapsayan Türkiye, İspanya, Endonezya, İsrail, Tayland ve İngiltere gibi ülkelerde meydana gelen terör olaylarının finans piyasaları üzerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, günlük veriler kullanılarak Multivariate GARCH modelinden yararlanılmıştır. Terör olaylarının sonucunda bütün finansal piyasaların etkilendiği fakat bu etkinin İspanya ve İngiltere’de daha az görüldüğü, finansal yatırımcılarının terör olaylarına karşı daha dayanıklı olduğu anlaşılmıştır.

Chesney vd. (2011) çalışmalarında 1994-2005 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarının 25 ülkenin finansal piyasaları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu çalışma, günlük borsa verileri kullanılarak GARCH-EVT yöntemi ile analiz edilmiştir. Bütün ülkelerin finansal piyasalarının terör olaylarından farklı derecelerde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu etkilerden en çok İsviçre borsasının, en az ise Amerika borsasının olduğu saptanmıştır. Ayrıca her ülkenin kendi içerisindeki bazı sektörlerin daha çok etkilendiği, bazılarının ise daha az etkilendiği görülmüştür.

Enders vd. (1992) çalışmalarında terörün dünya piyasalarındaki etkilerini incelemişlerdir. Terörün piyasalar üzerinde dört ana etkiye yol açtığını ortaya koymuşlardır. Bu etkilerden birincisi, beşeri ve fiziksel sermayenin terör olayları sonucunda azalış göstermesidir. İkinci olarak, terör olaylarından sonra ortaya çıkan korku ve endişe durumunun daha fazla belirsizliğe yol açmasıdır. Üçüncü etki, artan terör olaylarının engellenmesi için ayrılan güvenlik harcamalarının giderek artması durumudur. Bu durum ülke kaynaklarının verimli kullanılması açısından olumsuz sonuç doğurmaktadır. Son olarak ise, terörün bazı sektörler üzerinde doğrudan etkiye sahip olmasıdır

Eldor ve Melnick (2004), çalışmalarında 1990-2003 yılları arasında Filistin'deki terör olaylarının borsa değerleri ve döviz kurları üzerindeki etkisini günlük zaman serisi yöntemiyle analiz etmişlerdir. Sonuç olarak meydana gelen terör olaylarının borsa değerlerine ve döviz kurlarına sürekli bir etkisi olduğunu göstermişlerdir. Toplu ulaşım üzerinde gerçekleşen terör olaylarının borsa üzerinde diğer saldırılar kadar kalıcı bir etkisi olmadığını ortaya koymuşlardır.

Mutan ve Topçu (2009) çalışmalarında 1990-2009 yılları arasında Türkiye'de ve dünya genelinde meydana gelen politik, ekonomik, askeri ve çevresel terör olaylarının Borsa İstanbul endeks getirileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda genel etkiye sahip beklenmedik olayların endeksi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

3.2 Metodoloji

Olay çalışması metodolojisi finansal piyasaları araştırırken en sık kullanılan analitik yöntemlerden biridir. Bir olayı analiz etmenin amacı, belirli olaylarla birlikte hareket eden hisse sahipleri tarafından elde edilen anormal veya fazla getirilerin olup olmadığı, beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki anormal veya fazla getiri elde edilip edilmediğini değerlendirmektir (Pamela, 1989).

Olay çalışmasının, finansal ekonomistlerce yöntem olarak kullanması 1930'lara kadar uzanabilen önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. 1933 yılında Dolley literatürde ilk olay çalışma yöntemini kullanan bilim insanı olarak bilinmektedir. 1948 yılında Myers ve Bukey, 1950'li yıllarında Barker, 1962 yılında Ashleyise olay çalışması yöntemini kullanan araştırmacılarıdır. Fakat günümüzde bilinen şekliyle olay çalışması yöntemini geliştirerek kullanan ilk kişiler 1968 yılında Ball ve Brown olmuştur. Bal ve Brown yaptıkları çalışmalarında firma üzerinden elde ettikleri kazançların duyurulmasının hisse senedi fiyatlarına etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır (Campellvd, 1997).

Bir piyasa modeli olarak kullanılan olay çalışmaları, Fama, Fisher, Jensen ve Roll (1969) tarafından popüler hale gelmiş ve o günden bu yana genişletilmiştir. MacKinlay (1997) ve Binder (1998), teknik detaylar, güç ve belirli yöntemlerle ilgili sorunlar da dahil olmak üzere günümüzde kullanılan modern olay çalışması metodolojisine kapsamlı bir rehber olmaktadır.

Olay çalışması yöntemi, bir olay gerçekleştiği zaman piyasanın bu olay karşısında verdiği olağandışı tepkiyi ölçmek için kullanılan bir yöntemdir. Bahsedilen Olağandışı getiriler(AR) olay çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturmakta ve olay çalışmaları belirli bir olayın, bir şirketin piyasa değeri üzerindeki olası etkilerine odaklanmaktadır(Mutan ve Topçu, 2009).

Ayrıca piyasalarda meydana gelen gelişmelerin şirket değerleri üzerinde belli bir etkisi olduğu varsayılacak olursa, diğer gerçekleşen olayların etkilerini kontrol altında tutarak sadece belirli bir olayın etkisini doğru ölçmek önem arz etmektedir

(Serra, 2002). Bundan dolayı, parametrik ve parametrik olmayan pek çok test geliştirilerek ortaya konmuştur (Mutan ve Topçu, 2009).

Başka bir ifadeyle olay çalışmaları, belirli bir olayın karşısında bir firmanın, piyasanın değerini nasıl etkilediğine ilişkin hipotez kurarak başlar. Bu değişen piyasa değerinin hipotezi anormal bir getiri elde edilen hisse senesine çevrilir. Bilginin fiyatlara kolayca dönüştürüleceği varsayımıyla birleşince, anormal getiri kavramı olay çalışması yöntemlerinin merkezi olarak karşımıza çıkar (Serra, 2002).

Olay çalışma yöntemini, her ülkenin kendine özgü hisse senedi endekslerine, uluslararası çok pazara sahip olan hisse senedi endekslerine ve kontrol değişkenleri olarak stoklara dahil olan diğer faktörlere uygulamak mümkündür. Bu yaklaşım, küresel finans piyasalarının başlıca üyeleri olan dünyanın önde gelen büyük ekonomilerinin, ABD finans düzenlemesindeki değişikliklere tepki vermemize yol açar (Sorokina, Boothand ve Thornton, 2013).

Olay çalışması yöntemi etkin pazar hipotezi üzerine kurulmuştur (Fama vd, 1969). Temel olarak, öngörülemeyen ciddi bir olayın bir sonucu olarak, o olay ile ilgili yeni bilgiler duyuldukça piyasada karar alıcılar onu dikkate alır ve şirketlerin ekonomik, politik ve sosyal koşulları tekrar değerlendirerek işletmelerini verimli bir şekilde kullanmalarını ve yeniden değerlendireceklerini düşünürler. Bu yöntemin gücü, bu tür olağandışı değişiklikleri izleme yeteneğine dayanmaktadır. Nedeni ise, birçok yatırımcının genel analizi sonucunda, her bir işlem gören hisse senedinin piyasa değerinin tahmini için hazır bulunan verileri hızlı bir şekilde tekrar inceleyebilmesidir (Schwert, 1981).

Olay çalışması ile ilgili olarak kullanılan belirli bir model olmadığı gibi çoğu finansal olay çalışmasında birbirini takip eden dört adım bulunmaktadır. Bunlar; Olayın tanımlanması, Olay penceresinin belirlenmesi, Olayın etkilerinin değerlendirilmesi ve Modelin kurularak test edilip sonuçların analiz edilmesidir (Eppli ve Tu, 2005; Tuominen, 2005).

Olay çalışmasının amacı, bir olayın piyasaya ilk duyurulduğu tarih çevresinde aşırı bir getirinin elde edilip edilmediğinin ortaya konmasıdır. Aşırı getiriler, bu olay ile ilişkili haberlerin piyasaya duyurulmaması durumunda elde edilecek olan normal getirilerden yüksek veya daha düşük olan getiriler olmaktadır (Rao, 1995).

Normal getirinin tanımı yapılmadan önce, bir normal getiri modeli belirlenmesi gerekmektedir. Olay çalışmalarında, piyasa modeli, sabit beklenen getiri modeli, sermaye varlıklarını fiyatlandırma modeli gibi farklı modellerin kullanıldığı görülmektedir (Kathari ve Warner, 2006).

Olay çalışmalarında diğer bir amaç ise, olayın olduğu tarihten önceki ve sonraki belirli günlerde, anormal getiri (AR) ve kümülatif anormal getirinin (CAR) hesaplanarak ortaya konulmasıdır (Rao, 1995).

Eğer, hesaplanan testler istatistiki olarak gerçek ve tahmin edilen sonuçlar sıfırdan farklı bir değer çıkıyorsa, söz konusu yaşanan olayın hisse senedi getirilerini etkilediği ve olay sonucunda yatırımcıların tepki gösterdiği sonucuna varılabilir (Tuominen, 2005). Başka bir ifadeyle bu sıralamalar sonucunda elde edilen kümülatif anormal getiriler 0'dan farklı çıkarsa, ilgili olayın duyurulması hisse senetlerini etkileyerek, bu hisse senetlerinden anormal bir getiri elde edilmesine yol açıyor demektir. Fakat, ortaya çıkan kümülatif anormal getirilerin 0'a eşit, veya yakın bir sonuç olması durumunda, bu olayın duyurulmasının piyasadaki hisse senetlerini etkilemediği anlamına gelmektedir (Kaderli, 2007).

Çalışmamızda, Brown ve Warner'da (1985) ve Chen ve Siems'de (2004) ortaya konulan yaklaşımlardan yararlanılarak, yaşanan beklenmedik terör olaylarının Türkiye hisse senedi piyasasına olan etkisi BİST100 endeksi getirilerinin geçmiş dönemki ortalamalardan sapma büyüklüğü ve süresi ile ölçülmüştür.

Chen ve Siems'de de (2004) belirtildiği gibi rassal değişkenler olmaları nedeniyle endeks getirilerinin herhangi bir gün için ortalamadan sapsması beklenmektedir. Fakat meydana gelen olayların etkisine bağlı olarak, bazı günler getirilerde yaşanan sapsmaların büyük, beklenen aralığın dışında ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu

görülmekte, bu durum piyasaların o gün yaşanan olayı önemli bulduğuna işaret etmektedir. Bazı günler ise beklenenin aksine o gün yaşanan olayın etki etmediği de ifade edilmektedir.

Ortalamaya göre düzeltilmiş yaklaşımla olay günü ve sonrası için günlük getiri fazlalıkları aşağıdaki formülle gösterilmektedir.

$$AR_t = R_t - (R_{it})$$

$$R_t = \ln\left(\frac{P_t}{P_{t-1}}\right) * 100$$

$$R_{it} = \frac{1}{20} \sum_{t=-30}^{-11} R_t$$

Burada;

AR_t, t anındaki olağandışı ya da fazla endeks getirisini;

R_t, t anında gözlenen mevcut endeks getirisini

R_{it}, t anında gözlenen mevcut endeks getirisini, ise olay anı t=0 olarak kabul edildiğinde tahmin dönemi olan (-30,-11) zamanında gerçekleşen 20 günlük endeks getirilerin ortalamasını temsil etmektedir.

Ayrıca, Piyasanın beklenmeyen şoklar karşısında nasıl tepki verdiğini anlamak, durumu tespit etmek ve endeks üzerinde nasıl bir dalgalanmaya neden olduğunu görmek için de olay günü t=0'ı takip eden t=+5 ve t=+10 günlerine kadar birikimli olağandışı getiriler (Kümülatif anormal getiri – CAR) hesaplanmaktadır.

Buna göre 6 günlük CAR;

$$CAR_6 = \sum_{t=0}^5 AR_t$$

11 günlük CAR ise;

$$CAR_{11} = \sum_{t=0}^{10} AR_t$$

Olarak hesaplanmaktadır.

3.3 Veri

Çalışmada 2003–2016yılları arasında Türkiye’de meydana gelen 13 terör olayının Türkiye pay senedi piyasasına olan etkilerini ölçmek amaçlanmıştır, analizlerde TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi – EVDS’den elde edilen günlük BİST100 endeksi kullanılmıştır. Ele alınan terör olayları ise Cumhurbaşkanlığı ve İçişleri Bakanlığı’nın resmi internet sitesindeki duyurular bölümünden alınmıştır.

Tablo 3-1.Türkiye’deki 2003-2016 yılları arasında ele alınan 13 Terör Olayı

NO	OLAY TARİHİ	OLAY YERİ	ÖLÜ SAYISI	YARALI SAYISI
1	20.11.2003	İSTANBUL	16	224
2	22.5.2007	ANKARA	6	91
3	27.7.2008	İSTANBUL	17	154
4	11.5.2013	REYHANLI	27	70
5	20.7.2015	SURUÇ	34	101
6	10.10.2015	ANKARA	105	245
7	17.2.2016	ANKARA	30	60
8	13.3.2016	ANKARA	39	125
9	28.6.2016	İSTANBUL	48	235
10	15.7.2016	DARBE GİRİŞİMİ	248	2196
11	20.8.2016	GAZİANTEP	58	91
12	10.12.2016	İSTANBUL	23	83
13	17.12.2016	KAYSERİ	16	53

3.4 Ampirik Bulguların Özetlenmesi

Türkiye’de yaşanan beklenmedik terör olaylarının Borsa İstanbul 100 endeksi piyasa getirileri üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmada olay çalışması yönteminden yararlanılmıştır. Kullanılan bu yöntem ile finansal piyasaların terör olaylarına karşı olumlu veya olumsuz tepkileri ölçülmüştür.

Çalışmada 2003-2016 yılları arasındaki 13 önemli terör olayı seçilerek, her biri için ayrı ayrı olay günü anormal getirisi (AR), 6 ve 11 günlük kümülatif anormal getirileri (CAR6 ve CAR11) ve istatistiksel anlamlılık düzeyleri hesaplanmış ve tablo 3.2’de gösterilmiştir.

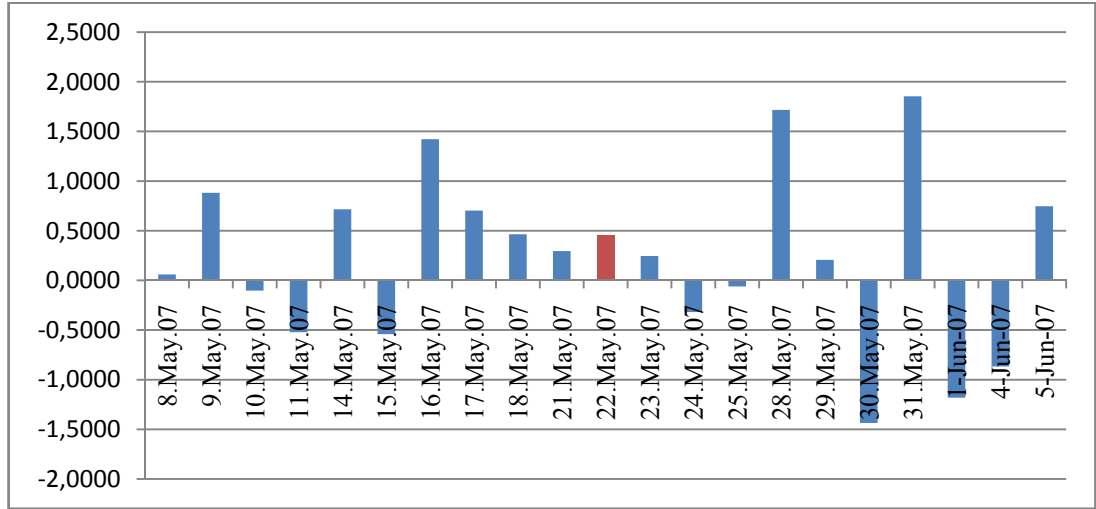
Tablo 3-2:Anormal Getiri, Kümülatif Getiri ve t-istatistik Değerleri

OLAY TARİHİ	OLAY	AR	CAR6	T CAR6	CAR11	T CAR11
20.11.2003	İstanbul	-7,94	3,48	0,65	5,51	1,39
22.5.2007	Ankara	0,46	2,25	3,17*	1,37	1,28
27.7.2008	İstanbul	-3,22	11,83	4,00*	6,34	2,31*
11.5.2013	Reyhanlı	-0,45	2,00	2,44	-0,89	-0,65
20.7.2015	Suruç	-1,75	-7,34	-4,55*	-7,06	-4,30*
10.10.2015	Ankara	0,60	-0,26	-0,28	0,38	0,40
17.2.2016	Ankara	2,46	3,53	2,07	7,29	5,60*
13.3.2016	Ankara	0,26	3,78	2,83*	-0,15	-0,10
28.6.2016	İstanbul	2,41	4,15	3,68*	10,73	10,29*
15.7.2016	Darbe Girişimi	0,50	-13,80	-4,55*	-9,71	-3,36*
20.8.2016	Gaziantep	0,37	-0,14	-0,15	0,18	0,21
10.12.2016	İstanbul	0,03	3,65	6,25*	3,15	4,64*
17.12.2016	Kayseri	0,16	-0,33	-0,59	0,58	1,08

Not:(*) ile işaretli olanlar T istatistiğinde 0,05 düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

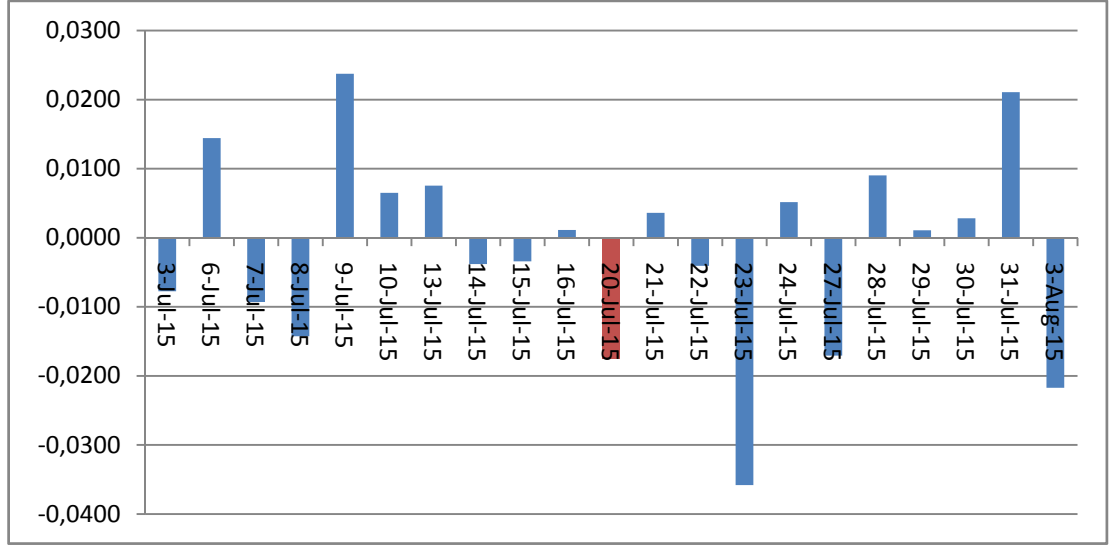
Gerçekleşen terör olaylarının pay senetleri piyasasında yatırım yapmak isteyenler tarafından olay günü anormal getirilerinin (AR) ve sonraki günlerde gerçekleşen 6 ve 11 günlük kümülatif getirilerinin (CAR) pozitif değere sahip olması, piyasada olumsuz bir algıya neden olmadığı, negatif değere sahip olması ise piyasada olumsuz bir algı yarattığı anlamına gelmektedir.

Araştırma konusu olarak seçilen terör olaylarından hafta içi gerçekleşen beş olayınolay günü Anormal Getiri (AR) Grafikleri aşağıda verilmektedir. Diğer sekiz terör olayının hafta sonuna denk gelmesi ve dolayısıyla Borsa İstanbul'da pay senetlerinin işlem görmemesi sebebiyle grafiksel gösterimlerine burada yer verilmemiştir. Grafiklerde AR değerlerinin olay öncesindeki ve sonrasındaki 10'ar günü de kapsayacak şekilde verilmesinin nedeni anormal getirideki değişimin net olarak görülebilmesini sağlamaktır.

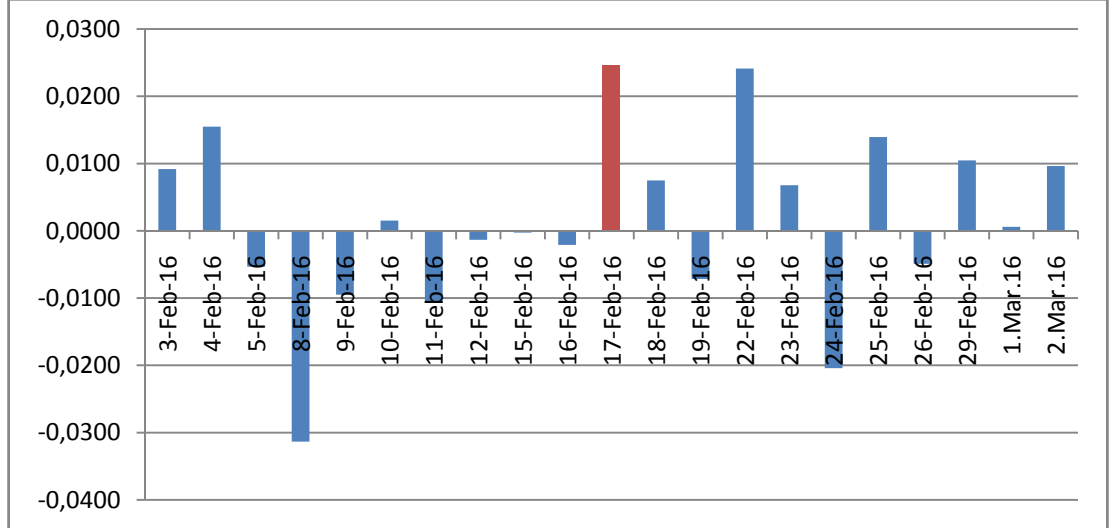
Grafik 3.122 Mayıs 2007 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi

22 Mayıs 2007 günü Ankara'da gerçekleşen olayın Anormal Getiri (AR) değeri 0,46 olarak hesaplanmıştır. Olay gerçekleştikten sonraki üç iş günü getiride düşüş yaşanmıştır. Sonraki günlerde ise getiride dalgalanmaların devam ettiği görülmektedir.

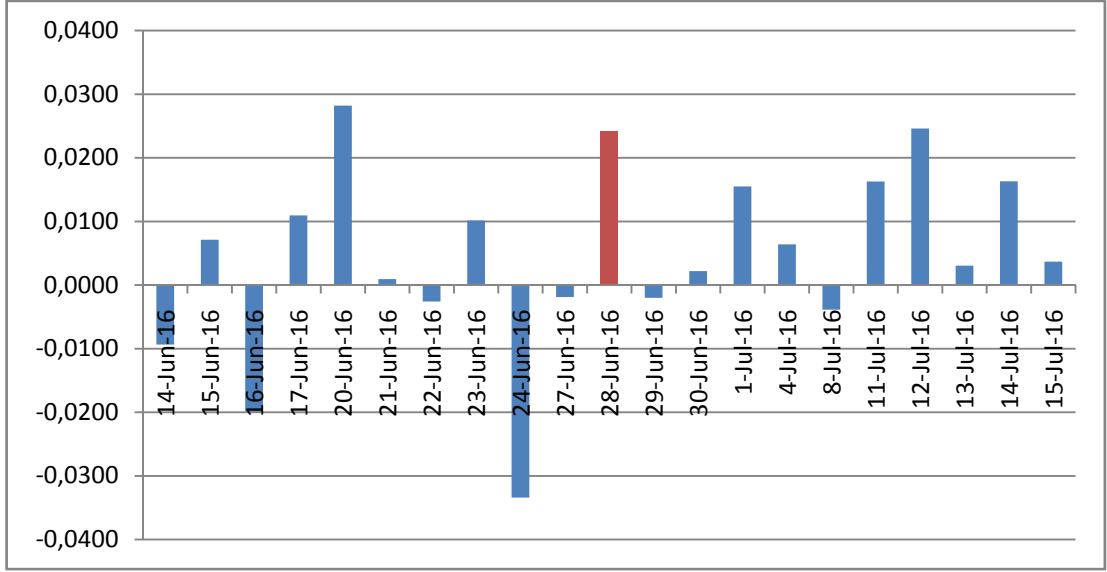
Grafik 3.220 Temmuz 2015 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi

20 Temmuz 2015 tarihinde Gaziantep'in Suruç bölgesinde silahlı saldırı olayının yaşandığı gün Anormal Getiri (AR) düşerek yaşanarak -1,75 değerini almıştır. Sonraki günlerde ise dalgalanmaların devam ettiği görülmektedir.

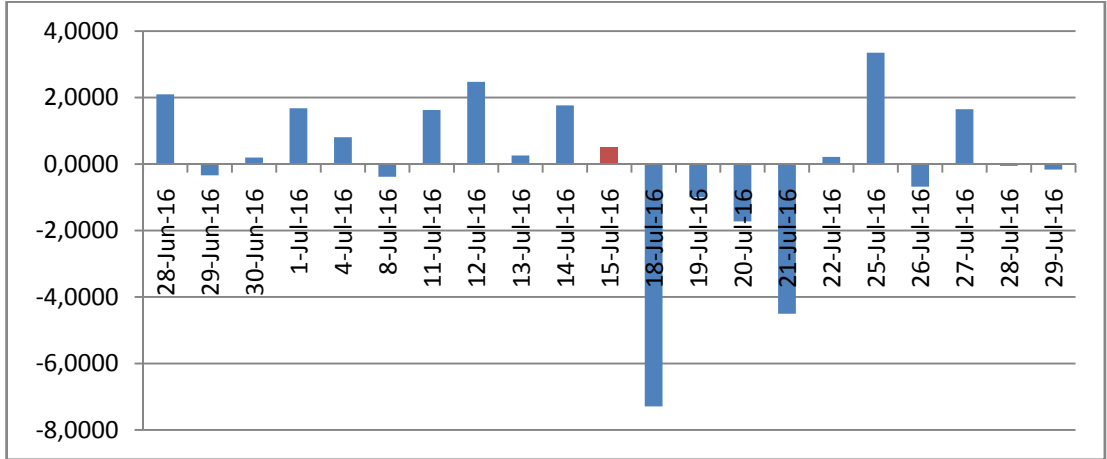
Grafik 3.317 Şubat 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi

17 Şubat 2016 tarihinde Ankara'da askeri araçlara yönelik bombalı saldırı günü anormal getiri 2,46 olarak hesaplanmıştır. Yaşanan olaydan sonraki dönemde bazı günlerde anormal getiride düşme görülse de genel eğilimin artış yönünde olduğu gözlenmektedir.

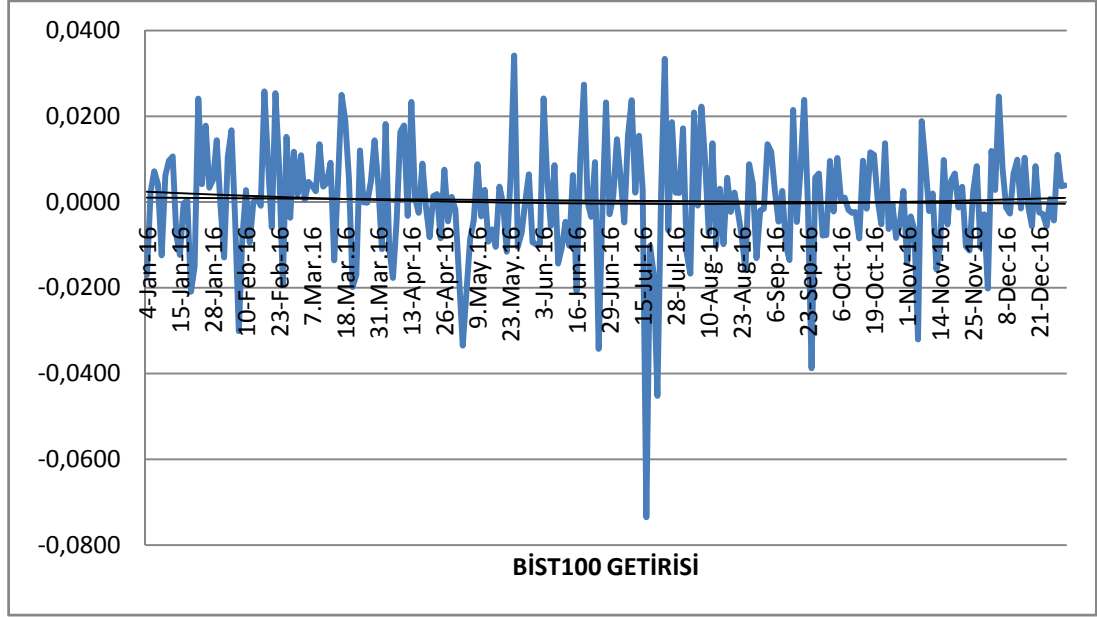
Grafik 3.428 Haziran 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi

Atatürk havalimanında 28 Haziran 2016 tarihinde yaşanan patlama sonrasında Anormal getiride azalış görülmüştür. Sonraki 10 günlük süreçte bazı günlerde artış görülse de genel eğilim anormal getirinin azalması yönünde olmuştur.

Grafik 3.515 Temmuz 2016 Tarihli Terör Olayının Anormal Getiri (AR) Gösterimi

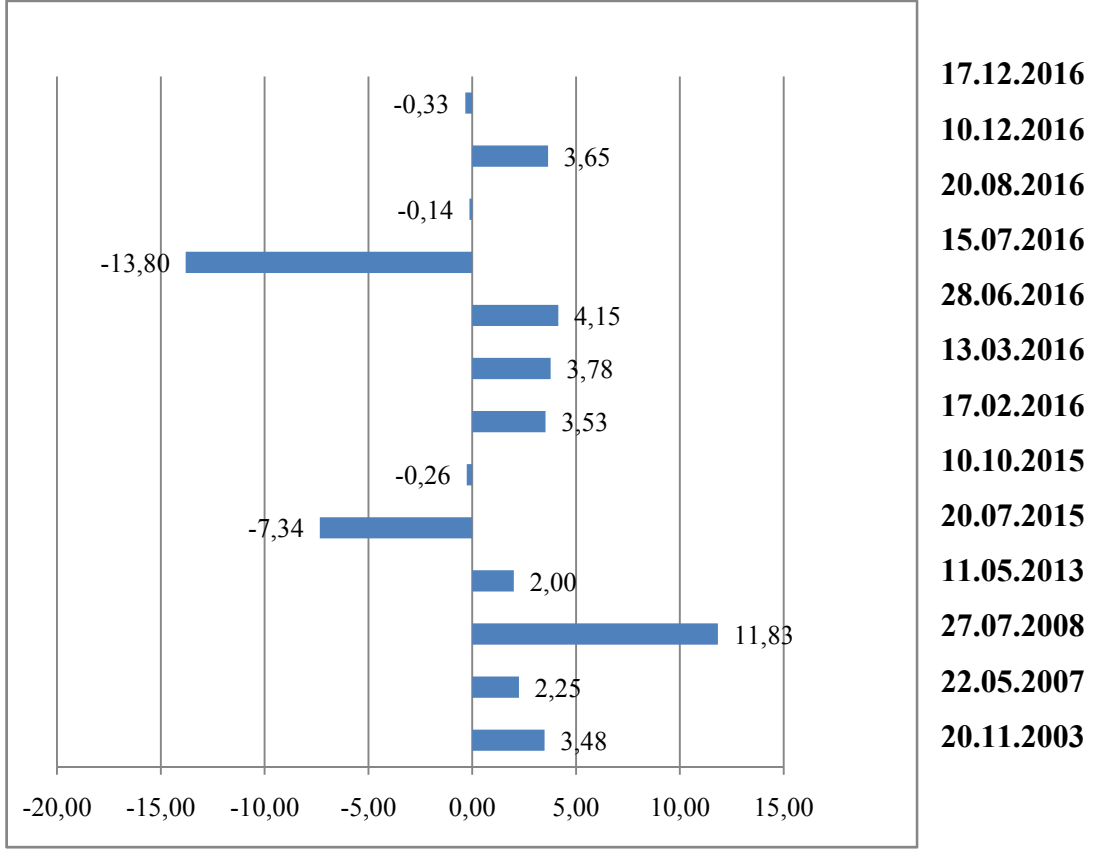
15 Temmuz 2016 tarihinde ülke genelinde yaşanan “Darbe Girişimi” sonrası Anormal getiride ani bir düşüş yanarak 0,50 değerinden ilk iş gününde -7,29 değerine düşmüştür. Piyasadaki anormal getiri oranı olay gününe kadar artma eğiliminde iken olay gününden sonra ise azalma eğiliminde olmuştur.

Grafik 3.6BİST100 2016 Yılı Endeks Getirisi

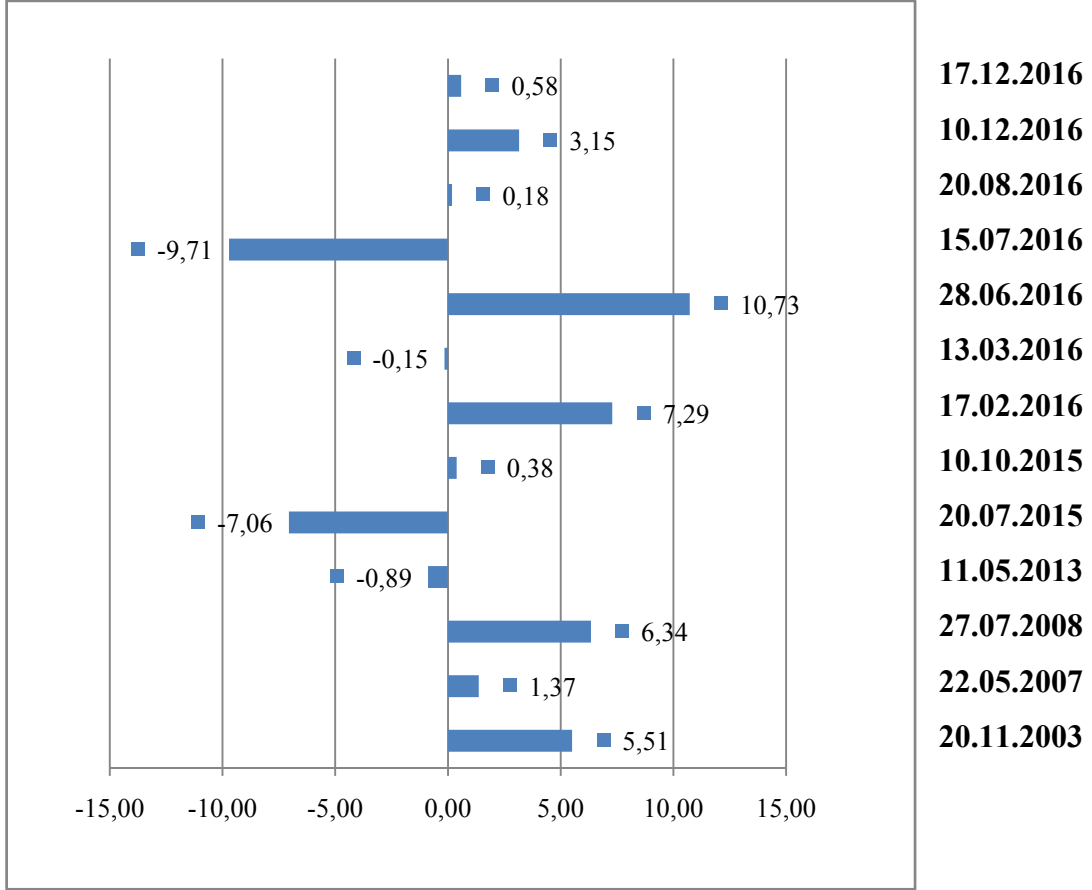
Araştırma konusu olan terör olaylarının gerçekleştiği zaman aralığında BİST100 endeksi piyasa getirilerinde azalmaların yaşandığı gibi artışlarında yaşandığı görülmektedir. Son yıllarda meydana gelen terör olayları sayısındaki artış dikkat çekmektedir. İncelemeye konu olan terör olaylarının büyük çoğunluğunun da 2016 yılı içerisinde gerçekleşmiş olması bunu göstermektedir.

Grafik 3-8’de 2016 yılında yaşanan terör olayı sayısının fazla olması sebebiyle, fikir vermesi adına 2016 yılına ait BİST100 getirileri gösterilmektedir. Grafikten anlaşılacağı üzere ele alınan bir yıllık süreçte yedi terör olayı yaşanmış olmasına rağmen endeks ortalama değerini korumuştur. Özellikle 2016 yılı boyunca, 15 Temmuz tarihinde yaşanan “Darbe Girişimi” sonucunda endekste yaşanan ciddi düşüş göz ardı edilirse yıl boyunca endeksin ortalama trend değerini koruduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 3.7.Günlük Kümülatif Anormal Getiri (CAR6) Gösterimi

Tablo 3.3'e bakıldığında seçilen terör olaylarından beş tanesinin 6 günlük kümülatif getiri (CAR6) değerleri negatif olduğu görülmektedir. Kümülatif getirinin negatif hesaplandığı bu beş olayın sadece 2 tanesinin t-istatistik değerleri anlamlıdır. Ayrıca, sekiz olayın 6 günlük kümülatif anormal getiri (CAR6) değerleri ise pozitif hesaplanmıştır. Bu olayların ise beş tanesinin t-istatistik değerleri anlamlı bulunmuştur.

Grafik 3.8. 11 Günlük Kümülatif Anormal Getiri (CAR11) Gösterimi

Tablo 3.4’de yer alan terör olaylarının 11 günlük kümülatif anormal getiri (CAR11) değerlerinde, dört olayın negatif hesaplandığı ve bu olaylardan iki tanesinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Dokuz olayın ise pozitif hesaplandığı ve bu olaylardan sadece dört tanesinin t-istatistik değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

İstatistiksel olarak anlamlı olan kümülatif anormal getiri (CAR)değerleri incelendiğinde ise BİST100 endeksinin, 20 Temmuz 2015’ de Şanlıurfa’nın Suruç ilçesindeki silahlı terör saldırısı sonrasında 6 günlük kümülatif anormal getiri (CAR6=-7,34) ve 11 günlük kümülatif anormal getiri değerinin (CAR11=-7,06) terör saldırısından olumsuz etkilendiği görülmektedir. Benzer şekilde 15 Temmuz 2016’ da Ülke genelinde yaşanan “Darbe Girişimi” sonrasında 6 günlük kümülatif anormal getiri değeri (CAR6=-13,80)endeksin olaydan olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

Bu olayların aksine, BİST100 endeksinin, 22 Mayıs 2007’de Ankara’da gerçekleşen patlama sonrasında 6 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_6=2,25$) ve 11 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_{11}=1,37$), 27 Temmuz 2008’de İstanbul Güngören’de gerçekleşen patlama sonrasında da 6 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_6=11,83$) ve 11 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_{11}=6,34$), 28 Haziran 2016’da Atatürk Havalimanı’nda meydana gelen patlama sonrasında 6 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_6=4,15$) ve 11 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_{11}=10,73$), 10 Aralık 2016’ da İstanbul vodafone arena stadı yakınlarında gerçekleşen patlamadan sonra 6 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_6=3,65$) ve 11 günlük kümülatif anormal getirinin ($CAR_{11}=3,15$) olaydan etkilenmeyerek pozitif değer aldığı görülmektedir. Anılan olayların t-istatistik değerlerine bakıldığında ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Ayrıca, 13 Mart 2016’da Ankara Güvenpark’ta yaşanan patlama sonrasında 6 günlük hisse senetlerinin kümülatif anormal getirisinde ($CAR_6=3,78$) artış görülmüştür. Bulunan ilişki istatistiksel olarak da anlamlıdır. Ancak aynı olayın 11 günlük kümülatif anormal getiri ($CAR_{11}=-0,15$) değerinin istatistiksel olarak anlamsız olması, olayın BİST endeksi üzerindeki etkisinin 11 günde kaybolduğunu göstermektedir.

SONUÇ

18 Aralık 2010'da Tunus'da başlayan Arap Baharı hızla aynı coğrafyayı paylaşan ülkeler arasında yayılmıştır. Sürecin son durağı Suriye olmuştur. Uzun yıllar boyunca süren İran-Irak gerilimi, 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'a düzenlenen operasyon, Saddam Hüseyin Rejimini devirmeye yönelik Irak'a yapılan askeri müdahale nedeniyle Ortadoğu son 50 yıldır sürekli çeşitli gruplar ya da ülkeler arasında yaşanan çatışmalara sahne olmuştur.

Yaşanan süreç bölgede birçok radikal grubun da ortaya çıkmasına neden olmuş böylece terör kavramının tanım ve kapsamı da değişmiştir. Daha önce terör grupları belirli coğrafi sınırlar içinde eylemlerini gerçekleştirirken, günümüz dünyasında coğrafi sınırların önemini yitirdiği görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında bireylerin ülkeler arasındaki dolaşımını kolaylaştıran uygulamaların büyük etkisi vardır. Yine bölgesel bazda yapılan anlaşmalar insanların farklı ülkeler arasında geçişini kolaylaştırmıştır. Ortadoğu'da yaşanan uzun süreli kaos ortamı ve bunun sonucunda ortaya çıkan mülteci sorunu terörün yaygınlaşmasında etkili olan bir diğer faktör olmuştur.

Anılan nedenlerle günümüz dünyasında terör grupları belirli bir ülkenin ya da bölgenin sorunu olmaktan çıkarak tüm dünyayı ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir. Bugün aynı amaca hizmet eden terör yapılarının farklı ülkelerde farklı isimlerle faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Aynı örgüt bir ülkede silahlı eylemler yaparken başka bir ülkede sadece siyasi bir grup olarak faaliyet gösterebilmektedir. Bu nedenle aynı terör örgütü bir ülkede terör örgütü olarak kabul edilirken başka bir ülkede sadece siyasi bir grup olarak görülmekte ve terör grubu olmadığı düşünülmektedir. Bu tarz bir düşünce şekli uluslararası arenada terör eylemlerine karşı ortak bir tutum sergilenememesine neden olmaktadır.

Buna karşın tüm dünyada silahlı eylemler gerçekleştiren ve çok sayıda insanın ölümüne yol açan ve terör örgütü olarak kabul edilen gruplar da mevcuttur.

Terör örgütleri bir siyasi ideoloji ya da dinsel söylemle eylemlerini gerçekleştirmekte ve ortak düşünceye sahip olduğu insanlarla dünyanın neresinde olursa olsun iletişim kurabilmektedir. Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmenin bu sürece katkısını da göz ardı etmemek gerekir.

Terör saldırılarının toplumsal ve ekonomik birçok olumsuz sonucu vardır. Ekonomik etkiler doğrudan ortaya çıkabilir ya da yarattığı huzursuzluk ve kargaşa ortamı nedeniyle karar alıcılar için belirsiz bir ortam yaratıp, gelecekle ilgili karar vermelerini zorlaştırabilir.

Bu çalışmada terör saldırılarının BİST100 endeksinde işlem gören hisse senetlerinin getirileri üzerine etkileri, olay analizi yöntemiyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada terör olaylarının en yoğun yaşandığı 2003-2016 dönemi incelenmiştir.

Yapılan analizlerin sonuçlarına göre incelenen dönemde gerçekleşmiş olan 13 terör saldırısının yalnızca 7 tanesinin hisse senetlerinin 6 günlük kümülatif anormal getirileri üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur. Bu olaylardan yalnızca iki tanesinde terör saldırısı 6 günlük kümülatif anormal getiriyi olumsuz etkilerken, beş terör olayının 6 günlük kümülatif getiride artışa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Terör saldırılarının 11 günlük kümülatif getiri üzerine etkisinin incelendiği ikinci analizde ise toplam 6 olayda anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bunlardan iki olayda terör saldırıları 11 günlük kümülatif anormal getiriyi azaltırken, dört olayın 11 günlük kümülatif getiri de artışa yol açtığı bulunmuştur.

Kümülatif anormal getirilere bakıldığında BİST100 endeksinin, 20 Temmuz 2015’ de Şanlıurfa’nın Suruç ilçesindeki silahlı terör saldırısı sonrasında ve 15 Temmuz 2016’ da Ülke genelinde yaşanan “Darbe Girişimi” sonrasında kümülatif anormal getiri değerlerinin düştüğü görülmektedir.

Bu olayların aksine, BİST100 endeksinin, 22 Mayıs 2007'de Ankara'da, 27 Temmuz 2008'de İstanbul Güngören'de, 28 Haziran 2016'da Atatürk Havalimanı'nda, 10 Aralık 2016'da İstanbul Vodafone Arena Stadı yakınlarında gerçekleşen saldırılardan etkilenmeyerek pozitif değer aldığı görülmektedir.

Ayrıca, 13 Mart 2016'da Ankara Güvenpark'ta yaşanan patlama sonrasında 6 günlük hisse senetlerinin kümülatif anormal getirisinde artış görülmüş, ancak aynı olayın 11 günlük kümülatif anormal getirisine bakıldığında ilişkinin kaybolduğu yani olayın BİST endeksi üzerindeki etkisinin 11. günde kaybolduğu tespit edilmiştir.

Terör saldırıları ile ekonomik göstergeler arasındaki literatür yaygın olarak negatif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir. Ancak son dönemde yapılan çalışmalarda tersi sonuçlara da rastlanmaktadır. Bu çalışmada yapılan analizde de bazı terör saldırılarının BİST100 endeksinde işlem gören hisse senetleri üzerinde negatif etkisi bulunurken, bazılarının ise kümülatif getiride bir düşmeye neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan ve çoğunlukla pozitif yönlü ilişkiye işaret eden bu sonuç çeşitli nedenlerle açıklanabilir. Ancak yapılan en yaygın açıklama, sürekli terör olaylarının gerçekleştiği ülkelerde halkın terör olaylarına alıştığı ve belirli durumlar dışında bu olaylara tepki vermediği şeklindedir.

Bulunan sonuçlar bu son görüşü destekler niteliktedir. Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Şanlıurfa Suruç saldırıları nitelik olarak diğerlerinden farklı saldırılardır. 15 Temmuz 2016'da yaşanan kalkışma kimsenin beklemediği bir kanaldan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içine sızmış bir terör grubundan askeri bir darbe maskesi altında yapılmaya çalışılmıştır. Suruç saldırısı ise Kobani'ye insani yardım götürmek isteyen sivillere yönelik bir saldırıdır.

Her iki saldırı da Türkiye'de genellikle güvenlik güçlerini hedef alan saldırılardan farklı eylemlerdir. Özellikle 15 Temmuz Darbe Girişimi sadece olay günü değil, geçen yaklaşık 1,5 yıllık süreçte hatıralarda halen canlı olan bir terör eylemidir. Olayın hem sosyal hem ekonomik boyutu oldukça ağırdır. Ancak BİST 100

endeksinin bu kadar ağır bir olaydan sonra bile 2016 yıl sonuna kadar aldığı değerler incelendiğinde olay öncesi endeks değerlerinden çok büyük bir sapma yaşamadığı gözlemlenmektedir. Endeks olay günü şiddetli bir düşüş yaşamış ancak hızla toparlanmaya devam ederek trend değeri etrafında normal bir seyir izleyerek yılı tamamlamıştır.

BİST100 endeksinin bu tarz büyük olaylardan bile çok ciddi etkilenmemesi borsanın yapısının sağlamlığı ya da, toplumun terör olaylarına duyarsızlığı ile açıklanabilir. Ancak olayın diğer boyutu ise endeksin spekülasyon faaliyetleri nedeniyle şişmesi ve gerçek değerleri yansıtmaması olabilir. Böyle bir piyasanın her an çökme tehlikesi ile karşı karşıya kalabileceği gerçeği göz ardı edilmemeli ve varsa gerekli tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadie A, Gardeazabal J (2008) Terrorism and the World Economy. *European Economic Review* 52(1): 1-27
- Abadie A, Javier G (2003) The Economic Cost of Conflict: A Case Study of the Basque Country. *American Economic Review* 93(1): 113-132
- Açıklan S (2010) Terör'ün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği. (USAK Raporları, Ankara) 10(1): 1-20.
- Addison T, Chowdhury AR, Murshed SM (2002) By How Much Does Conflict Reduce Financial Development?. United Nations University, World Institute for Development Economics Research, WIDER Discussion Paper No: 2002/48 Helsinki.
- Ağır H, Kar M (2010) Terörizmin Makroekonomik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Finans Politika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi* 539: 13-32.
- Ağırman E, Özcan M, Yılmaz Ö (2014) Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* 8(2): 99-117
- Akgün B (2001) Küreselleşme Çağında Terör ve Karşı Terör, Amerika'nın İş Neden Zor?, *Stratejik Analiz* 2(18): 116.
- Akmaral K (2004) *Anti-Teröristin El Kitabı* (Bilge Karınca Yayınları, İstanbul).
- Albayrak FM (1997) İslam Hukukunda Terör Niteliği Taşıyan Suçlar. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Bursa.
- Alesina A, Roberto P (1996) Income Distribution, Political Instability and Investment. *European Economic Review* 40(6): 1203-1228
- Alkan N (2002) *Gençlik ve Terörizm* (TEMÜH Yayınları, Ankara).
- Alp İA (2013) Terörün Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 4(1): 1-19.
- Altay H, Ekinci A, Peçe MA (2013) Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37:267-288
- Altuğ Y (1995) *Terörün Anatomisi* (Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul).

- Arin KP, Ciferri D, Spagnolo N (2008) The price of terror: The effects of terrorism on stock market returns and volatility. *Economics Letters* 101(3): 164-167
- Arquilla J, Ronfeldt D, Zanini M (1999) Networks, Netwar and Information-Age Terrorism, Countering the New Terrorism (RAND, Washington).
- Arslan CK (2006) 11 Eylül Saldırısının Dünya Finansal Piyasalarının Davranışlarına Etkileri. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Tokat.
- Aslam F, Kang HG (2013) How Different Terrorist Attacks Affect Stock Markets. *Defence and Peace Economics* 6: 1-15.
- Aurangzeb D, Dilawer T (2012) Impact of Terrorism on Stock Returns: Evidence From Pakistan. *Universal Journal of Management and Social Sciences* 2(8): 1-23.
- Auvinen J, Wayne NE (1999) The sources of humanitarian emergencies. *Journal of Conflict Resolution* 43(3): 267-90.
- Aydemir S (2006) Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Aydın N (2009) *Küresel Terör, Terörizm* (Kum saati Yayın Dağıtım, İstanbul).
- Aydın, MA (2003) *Terör ve Hukuk; Türkiye’de Dünü Bugünü Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Bahar O, M Kozak (2008) *Turizm Ekonomisi* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Bal İ (2007) PKK Terör Örgütü Tarihsel Süreç ve 28 Mart Diyarbakır Olayları Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 2(8): 75-89.
- Bayer E (2007) Terörist Örgütlerde Örgütsel Öğrenme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta.
- Baykal M (1998) Terörizm, Dün-Bugün-Yarın. *Yeni Forum Dergisi* 56: 34-35.
- Becker G, Murphy K (2001) Prosperity Will Rise Out Of The Ashes, *Wall Street Journal*.
- Bekaert G, Harvey CR, Lumsdaine RL (2002) Dating The Integration Of World Equity Markets. *Journal of Financial Economics* 65(2): 203-247.
- Blomberg SB, Hess GD, Weerapana A (2004) Economic conditions and terrorism. *European Journal of Political Economy* 20(2): 463-478

- Bozkurt E, Kanat S (2007) Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişikler (Asil Yayınları, Ankara).
- Brian J (1975) International Terrorism: A BalanceSheet. *Survival: Global PoliticsandStrategy* 17(4): 158.
- Bulut E (2000) Türk Turizminin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosundaki Etkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(3):71-86.
- Caşın MH (2008) *Uluslararası Terörizm* (Nobel Yayın Dağıtım, Ankara).
- Charles F (1952) Minorities in American Society, çev. Erhan Atiker, der. Orhan Türkdoğan. (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Chesney M, Reshetar G, Karaman M (2011) TheImpact of Terrorism on Financial Markets: An EmpiricalStudy. *Journal of Bankingand Finance* 35: 253-267.
- Cirhinlioğlu Z (2004) *Terör ve Toplum* (Gündoğan Yayınları, İstanbul).
- Collier P (1999) On theEconomicConsequences of CivilWar. *Oxford EconomicsPapers* 51(1): 168-183
- Cömertoğlu Y (1996) Terörün Psikolojik Temelleri. *Strateji Dergisi* 95: 2.
- Çağlar A (1997) Terör ve Örgütlenme. *Amme İdaresi Dergisi* 30(3): 120-131.
- Çetinkaya İ (2010) Ekonomik Ve Politik Faktörlerin Uluslararası Terörizm Üzerine Olası Etkileri, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Aydın.
- Çınar B (1997) *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör* (Sam Yayınları, Ankara).
- Çitlioğlu E (2005) Küresel Terörün Kökleri. *Stratejik Analiz Dergisi* 11(64): 13.
- Dağ H (2004) Terör Suçlarının Analizi, *Polis Dergisi* 40: 200.
- Demir L (2009) Küreselleşme ve Terör. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon.
- Demirel E (2001) *Terör* (IQ Yayıncılık, İstanbul)
- Deschenes D (2002) 11 September 2001: A Radical New Deperture in International Terrorism?.*CanadianMilitaryJonurnal* 3(4): 21-25.
- Dilmaç S (1997) *Terörizm sorunu ve Türkiye* (EGM Yayınları, Ankara).
- Dilmaç S (2004) Global Tehdit: Terörizm ve Türkiye'ye Etkisi. *Polis Dergisi*40: 357-365.

- Dilmaç S (2011) Terörizmde Tanım Sorunu ve Yaklaşımlar. Doktora Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Yönetimi ve Stratejileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Dönmezer S (1984) *Kriminoloji* (Filiz Kitapevi, İstanbul).
- Eldor R, Melnick R (2004) Financial markets and terrorism *European Journal of Political Economy* 20: 367-386.
- Emsen, ÖS, Değer MK (2004) Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 7: 67-83.
- Enders W, Todd S, Gerald FP (1992) An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism. *Kyklos* 45(4): 531-554.
- Ergil D (1983) *İdeoloji ve Milliyetçilik* (Turhan Yayınevi, Ankara)
- Freedman L (1998). *Terrorism and International Order* (Routledge, London).
- Frey BS, Luechinger S, Stutzer A (2007) Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism. *Journal of Economic Surveys* 21(1): 1-24.
- Frey BS, Simon L, Alois S (2006) Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism. Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich *European Journal of Political Economy* 20(2): 590-515.
- Geraghty T (2002) The Criminal-Enemy Distinction: Prosecuting a Limited War Against Terrorism Following the September 11, 2001 Terrorist Attacks, *McGeorge Law Review* 33: 551-591.
- Goodrich JN (2002) September 11 2001 Attack On America: A Record Of The Immediate Impacts And Reactions In The USA Travel And Tourism Industry. *Tourism Management* 23: 573-578.
- Güzel C (2002) *Silinen Yüzler Karşısında Terör* (Ayraç Yayınevi, Ankara).
- Henry PB (2000) Stock market liberalization, economic reform, and emerging market equity prices. *Journal of Finance* 55: 529-563.
- Heywood A (2007) *Siyaset* (Adres Yayınları, Ankara).
- Imai K, Weinstein JM (2000) Measuring the Economic Impact of Civil War. *CID Working Paper* 51: 3-16.
- İlhan S (1998) *Terör Neden Türkiye* (NU-DO Yayıncılık, Ankara).
- Johnston RB, Nedelescu OM (2006) The impact of terrorism on financial markets. *Journal of Financial Crime* 13(1): 7-25.

- Karadeniz F (2011) Uluslararası Terörizm İle Mücadelede de Hukuk İlkelerinin Etkisi: İngiltere Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne.
- Karolyi GA, Martell R (2010) Terrorism and the stock market. *International Review of Applied Financial Issues and Economics* 2: 285-314.
- Kasım V (2004) Terörün Kalkınmaya Etkisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Kastanidou ES (2004) Defining Terrorism. *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 12: 14-35.
- Kayan E (2007) Küresel yoksullaşma ve Küresel Terör Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kaynak M, Gürses E (2007) *Yeni Ortadoğu Haritası* (Profil Yayıncılık, İstanbul).
- Kılıç Z (2007) Küreselleşme İle İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Anabilim Dalı, Isparta.
- Kışlalı AT (2006) *Siyasal Sistemler* (İmge Kitabevi, Ankara).
- King MA, Wadhvani S (1990) Transmission of volatility between stock markets. *The Review of Financial Studies* 3(1): 533.
- Kohistani M (2014) Terör, Terör Olayları ve Uluslararası Bölgesel Anlaşmalarda Terörizm. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, Trabzon.
- Kongar E (2009) *Küresel Terör ve Türkiye* (Remzi Kitapevi, İstanbul).
- Korkmaz G (1999) Terör Medya İlişkisi (Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara).
- Korkmaz Ö, Erer D, Erer E (2017) Terör Olaylarının Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi. *Sosyoekonomi Dergisi* 25(31): 11-30.
- Kumar S, Liu J (2013) Impact of Terrorism on International Stock Markets. *Journal of Applied Business and Economics* 14(4): 42-58.
- Laqueur W (2002) *Terörizmin Yorumlanması, Silinen Yüzler Karşısında Terör* (Ayraç Yayınevi, İstanbul) 95-142.

- Li Q, Schaub D (2004) Economic Globalization and Transnational Terrorism: A Pooled Time-series Analysis. *Journal of Conflict Resolution* 48(2): 230-258.
- Macit B (1995) Terörle Mücadele ve Terörle Mücadelede Anti-Terörist Yapılanma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya
- Milanovic B, Etban K (2003) Income and influence: Social policy in emerging market economies. *W. E. Upjohn Institute* 10(3): 1-4.
- Oxford Dictionary of English (2003) *terror maddesi* (Oxford University Press, New York).
- Özcan M, Yardımcı S (2005) Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele. *e-akademi Aylık İnternet Dergisi* 39.
- Öztürk S, Çelik K (2009) Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, *Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2: 91-95.
- Pamuk Ş (2007) Dünyada ve Türkiye’de İktisadi Büyüme (1820-3005). *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları* 3-26.
- Peçe MA (2013) Terörün Ekonomik Etkileri: Orta Doğu Üzerinde Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bilecik.
- Piazza AJ (2010) Is Islamist Terrorism Dangerous An Empirical Study Of Group Ideology, Organization And Goal Structure. *Terrorism and Political Violence* 21(1): 62-88
- Pizam A (2002) Tourism and Terrorism. *International Journal of Hospitality Management* 21: 1-3.
- Rapoport DC (1984) Fear and Trembling, Terrorism in Three Religious Traditions. *American Political Science Review* 78(3): 66.
- Rodrik D (1998) Why do more open economies have bigger governments? *Journal of Political Economy* 106(5): 997-1032.
- Salur H (2009) *Küresel Çağda Din ve Terör* (Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya).
- Saraçlı M (2007) Uluslararası Hukukta Terörizm. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11(1-2): 1050-1078.
- Saxton J (2002) The Economic Costs of Terrorism. Joint Economic Committee Study United States Congress 1-11

- Seghal BPS (1996) *Global Terrorism: Socio-politicoand Legal Dimensions*(DeepandDeepPub, New Delhi).
- Sever M, Cinoğlu H, Başbüyük O (2010) *Terörün Sosyal Psikolojisi* (Polis Akademisi yayınları, Ankara).
- Sezgin S (2003) Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi. *Stradigma Aylık Strateji ve Analiz Dergisi* 4: 3-5.
- Sezgin ř, Gündüz N, Sezgin S (2008) Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları. *Akademik İncelemeler Dergisi*3(1): 5-6.
- Shawky HA, Kuenzel R, Mikhail AD (1997) International portfoliodiversification: A synthesisand an update. *Journal of International Financial Markets, Institutionsand Money* 7: 303-327.
- Smeeding T (2002) Globalization, inequalityandtherichcountries of the G-20: EvidencefromtheLuxembourgIncomeStudy. *LIS WorkingPaper Series* 320: 3-10
- Sönmez SF, Graefe AR (1998) Influence of Terrorism Risk on ForeignTourismDecision. *Annals of TourismResearch* 25(1): 112-144.
- şen YF (2015) Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: Pkk Terörü ve Ağrı Gerçeği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(2): 18-58.
- Tarhan N (2003) *Psikolojik Savaş ve Gri Propaganda* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Taş D (2014) Türkiye’de Terörle Mücadelede Türk Kamu Yönetiminin İşlevleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: PKK Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Aydın.
- Taşdemir F (2006) *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi* (Uşak Yayınları, Ankara).
- Tavares J (2004) The Open SocietyAssessesItsEnemies: Shocks, Disasters, andTerroristAttacks. *Journal of MonetaryEconomics* 51:1039–1070.
- Topal AH (2004) Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği (2006) *Türkiye ve Terörizm* (Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara).

- Uysal D, Mucuk M, Gerçeker M (1999) Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye. <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/terör/terör6.pdf> (11 Kasım 2012).
- Van der Walle D. (1996) Assessing the welfare impacts of public spending. *World Bank Policy Research Paper* 1670: 54.
- Vural M (2006) Terörün Sosyo-Ekonomik Gelişme Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Karşılaştırmalı Diyarbakır Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kars.
- Walkenhorst P, Dihel N (2002) Trade Impacts Of The Terrorist Attacks Of 11 September 2001: A Quantitative Assessment, *International Conference on the Economic Consequences of the New Global Terrorism. German Institute for Economic Research (DIW Berlin)*, Berlin.
- Wilkinson P (1995) Violence and Terror and the Extreme Right. *Terrorism and Political Violence* 7(4): 96.
- Yahşi M (2015) Terör Örgütlerinde İntihar Bombacısı Kişiliği Ve Etkinliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Yayla A (1985) *Uluslararası Terörizmin Sebepleri*. Uluslararası Terörizm ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 118-119.
- Yeşiltaş M, Öztürk İ, Türkmen F (2008) Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1): 176-187.
- Yılmaz M (2008) Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- Yücel MÖ (2011) Televizyonlarda Terör, İrkçılık Ve Nefret İçerikli Yayınlar. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Zafer H (1999) *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm* (Beta Yayınevi, İstanbul).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı- Soyadı: Utku Ölmez

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara- (10.09.1987)

Tel: 05065213933

E-posta: uolmez10@gmail.com

Yazışma Adresi: Bağlum Bulvarı 74/10 Keçiören/Ankara

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ İktisat Anabilim Dalı	2014-2017
Lisans	Erciyes Üniversitesi/ İktisat Bölümü	2007-2012
Lise	Yahya Kemal Beyatlı Lisesi	2001-2004